

คำกริยาและคำนาม

คำในภาษาสมัยอยุธยาที่ไ้ต่างความหมายกับสมัยปัจจุบันมีเป็นจำนวนมาก แต่จะกล่าวให้แน่ชัดลงไปว่าคำไหนมีความหมายกว้างกว่าหรือแคบกว่าภาษาสมัยปัจจุบันแน่นอนนั้นไม่ได้ เพราะขอมูลมีจำกัด อาจกล่าวได้เพียงว่า เท่าที่ปรากฏไ้ในคำในภาษาสมัยอยุธยา มีความหมายต่างกับคำในภาษาสมัยปัจจุบันอย่างไรบ้าง ส่วนที่ไ้ในความหมายเหมือนกับสมัยปัจจุบันนั้น คำใดที่มีหลักฐานว่าไ้เหมือนกันก็นำมากล่าวไว้ควย ส่วนคำใดที่ไม่มีหลักฐานว่าไ้เหมือนกันจะกล่าวถึง เฉพาะลักษณะที่ไ้แตกต่างกัน เพราะจะสรุปสิ่งที่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีไ้ไม่ได้ / ฉะนั้น ในวิทยานิพนธ์นี้จะถือว่า คำในภาษาสมัยอยุธยาที่ภาษาสมัยปัจจุบันส่วนใหญ่ไ้เหมือนกันเพราะเป็นภาษาเดียวกัน เว้นแต่จะปรากฏหลักฐานว่าคำใดไ้ต่างกันจึงจะนำมาอธิบายเป็นคำ ๆ ไป [และในบทนี้จะกล่าวเฉพาะคำในหมวดคำกริยาและหมวดคำนาม เพราะคำในสองหมวดนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นหมวดคำสำคัญซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักของประโยคทุกประโยค ส่วนหมวดคำอื่น ๆ ซึ่งมีคำอยู่น้อยกว่าและไม่ไ้หมวดคำที่ต้องปรากฏในทุกประโยค จะกล่าวต่อไปในบทอื่น ต่อไปนี้จะกล่าวถึงการไ้คำในหมวดคำกริยาและหมวดคำนามโดยจำแนกเป็นหัวข้อย่อย ๆ คือ

3.1 หมวดคำกริยา

3.1.1 คำกริยาซึ่งสมัยอยุธยาไ้ต่างความหมายกับสมัยปัจจุบัน ได้แก่คำต่อไปนี้

เกาะ

คำว่า เกาะ พจนานุกรม ๑¹ ให้ความหมายว่า "จับ, กุม, ยึด, ถือ, เหนี่ยว
รั้ง" สมัยปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายว่า "ยึด, ถือ, เหนี่ยวรั้ง" ส่วนในสมัยอยุธยา
นิยมใช้ในความหมายว่า "จับ, กุม" เช่น

ตัวอย่าง "ถ้าหาได้เมื่อใดจะเอาเงินมาส่งให้เมื่อนั้น

ถ้ามีพบตัวข้า ๑ ให้เกาะเอาผู้คนเรือน"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.132)

"ถ้าอ้าแคงบุญหลบหนีหายนายยกออกไปไซร

ให้ทานเกาะเอาข้าพเจ้าผู้ยืนสารนี้เถิด"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.127)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้คำว่า เกาะ มีความหมายว่า "ยึด, จับ, กุม" ปัจจุบัน
ไม่ใช่คำกริยา เกาะ ในความหมายนี้

แกล้ง

คำว่า แกล้ง มีความหมายตามอักษราภิธานศรับท์ว่า "ความที่คนตั้งใจทำสรรพ-
การทุกอย่าง, หลอกกล่าวถ้อยคำทั้งสิ้น" และพจนานุกรม ๑ นิยามว่า "ก. แสร้ง, จงใจ
ทำผิดความคาดหมาย, ไม่ทำจริง, ทำให้ชักกับความประสงค์ (โบ..) ก. ตั้งใจ, จงใจ"
สมัยอยุธยาใช้ในความหมายตามอักษราภิธานศรับท์ และตามความหมายซึ่งพจนานุกรม ๑
กำหนดว่าเป็นความหมายโบราณ คือแปลว่า "ตั้งใจ, จงใจ" แต่ไม่ใช่ในความหมายว่า
"แสร้ง หรือ ไม่จริง" อย่างในสมัยปัจจุบัน ตัวอย่างการใช้คำว่า แกล้ง ในภาษาสมัย
อยุธยา เช่น

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 6, (พระนคร: รุ่งเรืองธรรม,
2505). ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเรียกว่า "พจนานุกรม ๑".

ตัวอย่าง "นำพุทธรูปกำสมเด็จพระเจ้าสังฆราชาธิบดี

ศรีสังฆปริณายกบพิตร แกลง ถวายบังคมทูลพระ

กรุณาพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร

(ประชุมพระตำรา.น.63)

"ผู้ใดไม่แกลง ยิงชัศคีแห่งพันก่อน แลผู้นั้น

ชัศคียิงตีพันแห่งสิ่งอื่นไปตองทานบาทสมเด็จพระ

มื่อ
ควย ไม } ก็คือ ทานวามันไม่แกลง ให้รับไหม
เหล็ก)

โดยพระราชกฤษฎีกา"

(กฎ. 3 น.171)

"อำพรางกระลาการวามีพบมิเห็นแลแกลง

มิสังคนผู้มีคตินั้น"

(กฎ. 2 น.145)

"คือหาว่าบังคับเอาคุณความไวไซมิได้เร่งทรัพย์

ให้แก่ชชะนะ แลได้แลแกลง บังไว้"

(กฎ. 2 น.190)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ แกลง แปลว่า "จงใจ, ตั้งใจ" ทั้งสิ้น และหมายถึงจงใจ
ในทางดีหรือทางร้ายก็ได้ ไม่แกลง แปลว่า "ไม่จงใจ" แต่ในสมัยปัจจุบัน แกลง มี
ความหมายแคบเข้าอีกคือ หมายความว่า จงใจทำให้เขาเสียประโยชน์หรือได้รับความ
เดือดร้อนเท่านั้น เช่น

เด็กโตแกลง เด็กเล็ก หมายถึง "รังแก"

เขาชอบแกลงฉันเสียเรื่อย หมายความว่า "ทำให้เดือดร้อน"

เขาแกลงฟ้องเจ้านายว่าฉันหนึ่งงาน หมายถึง "ชี้ให้เจ้านายเห็นชอบฟ้อง"

เหล่านี้ล้วนเป็นความจงใจในทางร้ายทั้งสิ้น และอาจใช้ตามความหมายในพจนานุกรม
ว่า "แสร้ง, ไม่ทำจริง" เช่น

"พ่อแม่เข้ามาในห้องลูกก็แกลงทำเป็นหลับเสีย" เป็นต้น นอกจากนั้นในสมัย
ปัจจุบันยังมีคำว่า "กดันแกลง" ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับ แกลง คือ "จงใจทำให้"

เคื่อครอน" ควย

ซัดสน

คำว่าซัดสน พจนานุกรม ๗ นิยามว่า "ยากจน, อัดคัต, ซาดแคลน" สมัยอยุธยา
ใช้ในความหมายอื่นคือ "ซาด, ตืดซัด, ไม่สะดวก" ไคควย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ซัดสน แปลว่า "ซาด"

ตัวอย่าง "แลไคไคบุกจะส่งอีก 10 ภาราเศษยังซัดสน

อยู่ 20 ภารา"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.128)

"ซา ๗ สัญญาจะส่งคิบุกให้ ณ เดือน 9

ข้างขึ้นนี้ให้ครบภาราหนึ่งตามหนังสือสัญญา มีให้

ของท่านซัดสน"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.129)

"ครันกลับไปถึง เมืองกลางแล้ว จะซังคิบุกให้

ตามราคาเมืองกลางมีให้ซัดสน"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.135)

ซัดสน แปลว่า "ยากจน, ซาดแคลน"

ตัวอย่าง "แลทุกวันนี้ซัดสนควยเงินจะจ่ายควยผาจะนุง
ควยขาวจะกิน ให้พระคุณท่านไคไปรคเลี้ยงชีวิตไว้
อย่าให้ตายเสียก่อนเลย"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.114)

"อนึ่ง อาณาประชาราษฎรซัดสนชาวสาร

กบิตันตุมักวิราเสนรับจะบรรทุกชาวสารมา"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.121)

ซัดสน แปลว่า "ตืดซัด ไม่สะดวก"

ตัวอย่าง "ถ้ากบิตันยังซัดสนข่าอยู่ สำเภากำมันไคมาก่อน

ให้กบิตันฝากชาวสารมาบาง"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.113)

ขาน

คำว่า ขาน พจนานุกรมฯ นิยามว่า "กล่าว, เอย, พูค..." นอกจากใช้ตาม
ความหมายในพจนานุกรมฯ แล้ว สมัยปัจจุบันใช้ในความหมายว่า "ตอบรับชื่อ" ก็ได้ เช่น
"เมื่อพ่อเรียกชื่อ เด็กชายแดงจะขานว่า ครับ ทุกครั้ง" สมัยอยุธยาใช้ในความหมาย
เกี่ยวกับชื่อเช่นกัน แต่ใช้ในความหมายว่า "ตอบ" มิได้หมายถึง "ตอบรับ" เช่น

ตัวอย่าง "แลสังฆราชก็ถามอะเยว่าตนนี้เองชื่อใด

จึงอะเยก็ขานว่าข้าพเจ้าชื่ออะเย"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.83)

คำว่า ขาน ในตัวอย่างนี้มีความหมายว่า "ตอบ" หรือ "ตอบรับชื่อ" ไม่ใช่

ขาน ขึ้น อักษร ไ มี 1 ครั้ง ข มี 1 ครั้ง น มี 1 ครั้ง

คำว่า ขึ้น พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ก. นั่งเอาชาครอม, นั่งไปบนยานหรือ
พาหนะ" สมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "นั่งไปบนยานหรือพาหนะ" แต่ยานหรือพาหนะ
ที่ใช้กับคำว่า ขึ้น นั้นมีมากกว่าสมัยปัจจุบัน ในสมัยปัจจุบันคำว่า ขึ้น ใช้กับยานหรือ
พาหนะที่นั่งเอาชาครอมได้ เช่น ชี่จักรยาน หรือใช้กับสัตว์พาหนะ ทั้งที่นั่งคร่อมได้ เช่น
ม้า วัว ควาย และนั่งคร่อมไม่ได้ เช่น ช้าง เป็นต้น สมัยอยุธยามีพาหนะหรือยานที่ใช้
คือ เรือ ยัว คานหาม แคร และสัตว์ เช่น ม้า การใช้กริยา ขึ้น เช่นนี้มีปรากฏมาจนถึง
สมัยรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ด้วย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำกริยา ขึ้น ในภาษา
สมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "เรืออย่างที่นครฯ ก็เอาลงไปตกแต่งไว้
2 ลำว่าจะเอาให้เจ้าพระยายมราชขึ้นเข้าไป
รับสั่งว่าจะเอาขึ้นเข้าไปให้เร็วขึ้นหรือ ไม่ขึ้นเรือ
ใหญ่แล้ว"

001668

(จดหมายเหตุหลวงอุดม.น.336)

"ให้โตกพระยาท่านช่วยเห็นดู จักเรือใหญ่
ให้มาสั่งกล้า จะไ้ให้เจ้าคุณมารดาขึ้นไป"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.110)

"ที่กำปั่นจะทอดนั้นยังประมาณ 60 เส้น 70
เส้น จะถึงวัดคันคาชีเรือพลกันเชียง 5 คน ออกมา
ขึ้นกำปั่น"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.63)

"อนึ่งหลานหลวงอยู่นอกวัง ทาวนังเมือง
ชีเรือบคลาดกินพานหมาก"

(กฎ. 1 น.156)

"ไอการบันคาศักคี่นา 10000 ในเมืองชียว
กันชิงหุ่มผาขาว บันคาศักคี่นา 10000 หัวเมือง
ชีคานหามเกออีกันชิงหุ่มผาขาว"

(กฎ. 1 น.72)

"แลซาพเจ้าซาหลวงมีชื่อชีแครง ซึ่งพระราช-
ทานมานั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.67)

"แลนา 3000 มาถึงนา 800 หามแหแลชีมา
เข้ามาในสนาม ไอยการชุนคาบหาม"

(กฎ. 1 น.75)

ในสมัยปัจจุบันถ้าใช้ว่า ชีรถยนต์ ชีเรือบิน ไม่ถือว่าเป็นภาษาเขียนที่ถูกต้อง และ
นับเป็นภาษาพูด

ครำแครง

คำว่า ครำแครง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "หมกมุ่น" ในสมัยปัจจุบัน
ใช้เกี่ยวกับการทำงาน แต่ในสมัยอยุธยาใช้กับการกินยาทายาใดควย เช่น

ตัวอย่าง "ว่าจะมาพบท่าน แลกินยาทายานั้น ให้ครำ

แครงประการใดบ้าง ไต่ออกไปให้แจ้ง"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.48)

คำว่า ครำแครง ตามตัวอย่างนี้จะหมายความว่า "มากและบ่อย" คือกินยา
มากน้อยเพียงใดและกินบ่อยเพียงใด"

ชอบกล

คำว่า ชอบกล พจนานุกรม ฯ นิยามว่า "ชอบกล ว. ต้องด้วยชั้นเชิง, เข่าดี, แปลก" ในสมัยอยุธยาใช้เป็นคำกริยา หมายถึง "เหมาะ" หรือ "ตรงกับความต้องการ"

ตัวอย่าง "แลคิดว่าจะสร้างให้เป็นสักขีพยานไว้แก่ลูก

หลาน จึงไปอยู่ที่ พบที่แห่งหนึ่ง ชอบกล" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 74)

คำนี้ในวิทยานิพนธ์ของนางสาววัลยา วิมุกตะลพ อธิบายไว้ดังนี้

คำว่า ชอบกล ตามอักขรวิธานศัพท์ น่าจะถือเป็นคำคำเดียวเหมือนสมัยปัจจุบันคือหมายความว่า "เป็นสิ่งของปลาต, เหมือนอย่างนาระกา เป็นต้น, ถ้าคนทำการปลาตคตินั้นเอง" (185) แต่ตามความหมายในพจนานุกรม ฯ อาจจะถือว่าเป็นคำสองคำเรียงกันคือ ชอบ-กล หมายความว่า "ต้องด้วยชั้นเชิง, เข่าดี" และอาจจะถือว่าเป็นคำคำเดียวเหมือนในอักขรวิธานศัพท์ คือ ชอบกล หมายความว่า "แปลก" ¹

เมื่อพิจารณาจากตัวอย่างในวิทยานิพนธ์ของนางสาววัลยา วิมุกตะลพ คำว่า "ชอบกล" ที่ใช้เป็นคำสองคำเรียงกันนี้มีที่ใช่ ต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ส่วนที่เป็นคำเดียว และมีความหมายว่า แปลก หรือ พิกล นั้น เริ่มใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนั้น ในรัชกาลนี้ความหมายของคำว่า "ชอบกล" จึงขยายกว้างออก

¹ วัลยา วิมุกตะลพ, "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวน และคำคมของคำในภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2513), หน้า 38-41.

ชำระ

คำว่า ชำระ พจนานุกรม ฯ นิยามว่า "ก. ชะล้าง, สะสาง พิจารณาตัดสินคดี เช่น ชำระความ" ในสมัยอยุธยาที่ใช่แปลกออกไปคือ ใ้กับ ทาง ก็ได้ และน่าจะมี ความหมายว่า "ทำให้สะอาดเรียบร้อย" เช่น

ตัวอย่าง "แลทางนั้นชำระไปตามทางเกา แลที่คคนั้น
ตองคักกอนศิลา ตักคนไมกวาดแฉวไป" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.67)

คำว่า ชำระ ที่ใ้ในความหมายเกี่ยวกับการตัดสินคดีมีปรากฏหลักฐานดังตัวอย่าง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดังนี้

"แลการโปรดใ้ชำระเป็นครั้งนึชำระกวคชัณอยู่
ทรงศรีสไลเลียงไถถามอยู่เสมอทุกวัน" (จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.197)

คำว่า ชำระ ที่ใ้ในตัวอย่างคังกล่าวน่าจะหมายถึง "สะสางคดี."

ซัก

คำว่า ซัก พจนานุกรม ฯ นิยามว่า "ก. สาคไป, ไปรยพุ่งไป, ขวางไป; ทอด เช่น ซักดูกบาคก, พุงไป เช่น ซักหอก; กระทบใ้กระเด็นไป เช่น คลื่นซัก; ปายความ ผิดไปถึงคนอื่น; สลัก เช่น ซักแขน; เบน เช่นว่า พระอาทิตย์ซักใ้ซักเหนือ; คำคองว่า หมายควาหมายวม เช่นว่า ซักแพรสี" สมัยอยุธยาใ้ในความหมายว่า "โยน" ก็ได้ เช่น
ตัวอย่าง "จึงบูรุษนึงก็เปลื้องผ้าหมของอาตมาออกซัก

ใ้แก่เศรษฐีชึคา" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.39)

คามตัวอย่างนี้สมัยอยุธยาใ้คำกริยา ซัก กับ ผ้า แปลว่า โยนผ้าใ้ ในสมัย
ปัจจุบันไมใ้คำกริยาซัก กับ ผ้า

ต้อง

คำว่า ต้อง ซึ่งเป็นคำกริยา พจนานุกรม ๖ นิยามว่า "ถูก" แต่มิได้ขยายความ
ว่า "ถูก" นั้นมีความหมายอย่างไรบ้าง คำว่า ถูก พจนานุกรม ๖ นิยามไว้ดังนี้
"ก. โคน, เป็นคำช่วยกริยา แสดงว่าประธานเป็นผู้ถูก; ชอบ, ควร, ต้อง, ไม่ผิด."
คำว่า ต้อง ที่แปลว่า "ถูก" (ไม่ผิด) สมัยปัจจุบันปรากฏใช้เป็นคำชอนว่า ถูกต้อง ที่แปล
ว่า "ถูก" (โคน) สมัยปัจจุบันนิยมใช้คำว่า ถูก เช่น ถูกคือ/ไม่นิยมใช้คำว่า ต้อง แต่ยังมี
ปรากฏในสำนวนเช่น ต้องโทษ เป็นต้น ที่แปลว่า "ถูก" (กระทบ) ปรากฏใช้ในสำนวน
เช่น ต้องตาต้องใจ จึงกล่าวได้ว่า สมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำว่า ต้อง ในความหมายว่า
"ถูก" นิยมใช้คำว่า ถูก แทน ในสมัยอยุธยาคำว่า ต้อง มีที่ใช้ดังนี้คือ เมื่อใช้กับคำพูด
แปลว่า "ตรง, ตรงตาม, เป็นไปตาม" เมื่อใช้กับคำกริยาและคำนามอื่น ๆ แปลว่า
"ถูก" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ต้อง แปลว่า "ตรง, ตรงตาม, เป็นไปตาม" ✓

ตัวอย่าง "ไต่บันทึกลอยคำไว้ก่อนแล้ว ๆ มันกลับลอย
คืนคำมันเสีย ก่าก่อนกับคำหลังมีต้องกัน ท่านให้
ทวนควยลวกหนึ่ง 15 ที" (กฎ. 2 น.139)

"อนึ่งให้พิเคราะห์ดูคำพญา จะต้องในมูล
ความประเคนขออ้างหาไม่ต้อง ที่ต้องนั้นจะพิรุท
หาไม่" (กฎ. 1 น.64)

"อย่ารู้กลาค้อปราชัยในฉวันฉวันหา ต้องลัจจา
ฐิฐานพระมหากษัตริย์เจ้า" (ประชุมจดหมายเหตุ.น.76)

ต้อง แปลว่า "ถูก" ใช้กับกริยาอื่น แสดงกรรมวาจก

ตัวอย่าง "ผู้ใดมีกิจศุภทุกขให้มีผู้ประกันตนประเวียงให้

นายประกันทอง } แทน ท่านว่าให้ทำขวัญ
จำ }

นายประกันโมศรีสารับหนึ่ง"

(กฎ. 2 น.138)

"ชาวคลังทอง เมียนใส่ไฟอย่างแสนสาหัส ท่าน
สงสัยว่าข้างในขโมยเงินในคลัง"

(ความทรงจำ.น.13)

"แผนดินตนอยู่นาที่วัดแก้ว ไคยingsู่พม่าครั้งหนึ่ง
ทอง คาคโทรมมีไหยิง"

(ความทรงจำ.น.1)

ทอง แปลว่า "ถูก, โคน" ใซ้กับคำนาม

ตัวอย่าง "แลมันจุกละทุกคี่เมียบไปทอง พอตาแมยายกัคคี่"

(กฎ. 2 น.237)

"แลผู้นั้นชัคยิงคี่พันแทงสิ่งอื่นไปทอง ทานบาศเจบ
ลมตาย"

(กฎ. 3 น.171)

"ครันลมอันมีกำลังพิคมาทอง ไบกะ โคงนั้น

สำ เภาอัน เบนันนัคหคควาลง"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.49)

"แลครันไปถึงกลางทะเล เป็นปัจจุบันกาล

เรือนนัคทอง พายุ"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.75)

"เสียงสนันคิงฟ้าฟาดสาย อีรู ปูน แตกกระจาย
เป็นควันละองทอง ตามัวไมรูจักหนากัน"

(ความทรงจำ.น.43)

"แล้วจึงลงนํ้ากัน เชื่อมอีกสามครั้งแมนว่าทอง
นํ้ามิไคลบเดือนเลอย"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.104)

"แลบรเทศคนหนึ่งอยู่ในเมืองนั้นยิงปืนออกไป

ทอง ญาณปร เขียรตายกับคอข้าง"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.101)

คำว่า ทอง ที่แปลว่า "ถูก" นี้ ตามตัวอย่างในวิทยานิพนธ์ของ นางสาววัลยา
วิมุกตะลพ หนา 88-9 มีปรากฏใช้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5

ทอด

คำว่า ทอด พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ขบ, กัด, เอาปากงับ หรือจิกแต่น้อย ๆ สัตว์เช่น ผึ้งตอย เรียกว่า ผึ้งทอด, โดยปริยายหมายถึงลักษณะอาการคล้ายคลึงกันเช่นนั้น" ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายว่า "เอาปากงับ หรือจิกแต่น้อย ๆ" สมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "กัด" และใช้กับอาการของงูก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "อยู่ควยงอสรพิษอันจะทอดอาตมานั้นก็ดี แล
บุทคลผู้นั้นก็อยู่เป็นทุกข์ในกาลทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 45)

"แลงูอสรพิษตัวหนึ่งออกมาแต่จอมปลวกก็ทอด
เอาบุรุษนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 39)

อาการของงูบางครั้งไม่ใช่ ทอด แต่ใช้ ขบ เช่น
ตัวอย่าง "ลูกน้อยนี้เหยี่ยวก็พาไป แลลูกใหญ่ก็จมลงใน
นที สามึงก็ขบตายแล้ว"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 39)

ในสมัยปัจจุบันไม่ใช้ว่า งูทอด หรือ งูขบ (๐๕) แต่จะใช้ว่า งูกัด

แตง

คำว่า แตง พจนานุกรมฯ นิยามว่า "จัด, ตัง, ประคับ, จัดไหงาม..." สมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "จัด" ซึ่งพจนานุกรมไม่ได้อธิบายว่า "จัด" อะไรบ้าง ในปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายว่า "จัดไหงาม" สมัยอยุธยาที่ใช้ดังต่อไปนี้ คือจะใช้กับคน, เรือ, สถานที่, ทัพ ก็ได้ เช่น

๑. ใช้กับคน หมายถึง "จัด, แตงตั้ง, กำหนดตัว, มอบ, สั่ง, ให้อำนาจ"
มักใช้กับคำว่า ให เป็น แตงให้ เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่งถ้าชาว ณ เกาะปุเลาป็นิ่งขัดสน ขอทาน
โคช่วยแตงใหญ่หนึ่งโค ไปช่วยจัดซื้อชาว ณ
เมืองไทร"

(แถลง. ปี 3 ล. 1 น. 117)

"แต่คุมขันธูเยนตราแกงไทกบิตังไปตั้งอยู่ ณ
กรุงเป็นทางพระราชไมตรี" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 62)

2. ใช้กับเรือ สถานที่ และทัพ หมายถึง "จัด, เตรียม" เช่น
ตัวอย่าง "ตาโคขาวแล่นั้น ขอนานโคช่วยแกงสลุยกำปั่น
เอามาส่งให้ทัน ณ เดือน 11 เห็นว่าจะรอดชีวิต" (แถลง. ปี 3 ค. 1 น. 117)

"แล้ววากำปั่นซึ่งจะเชิญพระพุทธรเจ้า พระ
ธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า ไป ณ กรุงลังกานั้น
เยนตราให้เรงแกงอยู่ ณ เกาะอันโครก" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 61)

"แล้วไปมนัสการพระอุมาดี พระอรียมนี แลพระ
สงฆทั้งปวง แล้วไปตั้งวังวอระนาโคนแกงให้อยู่" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 66)

"ศักราช 817 คุมศกแกงทัมให้ไปเอาเมือง
มลากา"

ศักราช 814 คุมศกแกงทัมไปเอาเมือง
ลิสบหิน" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 95)

ถาม

คำว่า ถาม พจนานุกรมา นิยามว่า "ก. พูกรับคำตอบ" ในสมัยอยุธยาใช้ได้
มากความหมายกว่าปัจจุบัน คือแปลว่า "ติดคอ, หา, ยืม, สอบ, สอบสวน" ดังมีตัวอย่าง
ต่อไปนี้

1. ถาม แปลว่า "ติดคอ" เช่น

ตัวอย่าง "ครันเมื่อไปถึงเมืองศรีอยุธยา จึงเจ้าสเกา

ก็ไปถามให้อาศัย ณ วัดแค" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 75)

2. ถาม แปลว่า "หา, นำ" เช่น

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งทาสสินไฉนมิสมักอยู่ แลมัน ถาม
เงินมาส่ง เจ้าเบี้ยนายเงินมิรับทานวามิชอบ" (กฎ. 2 น. 181)

3. ถาม แปลว่า "สอบ, สอบสวน" เช่น

ตัวอย่าง "เจ้าหมู ๆ ใน ๆ กรมใด ๆ เอาไพร่หมูมาย
หมู ลูกหลานหมูมาพิจารณาถามสามโนคร้ว แล
ผู้นั้นให้การวาพอแม่มั่นองญาคืนนั้นเป็นหมูนั้นกรมนั้น" (กฎ. 2 น. 2)

"ถ้าแลทรงให้ถามสมเด็จพระเจ้าลกเชอ
พระเจ้าหลานเชอนั้น ชาวที่ใดถามใดคุม ถ้า
ให้ลงพระราชอาญาไค้ไปเสียแลดี" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 87)

"ถ้าทรงให้ถามลงพระราชอาญาไค้ใด ๆ นั้น
ขุนตำรวจไค้รับสั่ง แลให้คุมเอาตัวผู้นั้นออกไปเสีย
จากที่เฝ้า" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 88)

คำว่า ถาม ที่แปลว่า สอบ นี้ในสมัยปัจจุบันปรากฏใช้เป็นคำซ้อนว่า สอบถาม และ
คำว่า สอบ ที่ใช้ในความหมายเดียวกับถามก็มี เช่น ขอสอบ หมายถึง ขอถาม หรือ คำถาม
เป็นต้น

ไต่ถาม

คำกริยาคำนี้ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฯ น่าจะเป็นคำเดียวกับ ไต่ถาม ซึ่งนิยมใช้ใน
สมัยปัจจุบัน ในสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่ปรากฏว่าใช้คำ ไต่ถาม เลย แต่จะใช้คำว่า ไต่ถาม
แทน ส่วนก่อนสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่พบหลักฐาน

ตัวอย่าง "ทรงตรัสถามเจ้าคุณหมานว่า ปรีกษาหาหรือ
ไต่ถามกัน ตกลงอย่างไร" (จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 87)

"แลการโปรดให้ชำระเงินครั้งนี้ ชำระกวาดขึ้น
อยู่ ทรงศรีไสยเลียงไถถามอยู่เสมอทุกวัน" (จดหมายเหตุหอสมุด. น. 197)

คำว่า ไถถาม มีความหมายตามอักขรธานิศรับที่ว่า "ซักไซ้, ไถเลียง, คือไถ
ถามนั้น เช่นพวกตระลาการชำระความเป็นตนนั้น"

ทอด

คำว่า ทอด มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "ทิ้ง, ปล่อย, เช่น ทอดชُرระ
ทอดแห" ในสมัยปัจจุบันมีศัพท์ที่ใกล้เคียงเกี่ยวกับคำว่า "ทอดสมอ" หมายถึง "ทิ้งสมอลงใน
น้ำเพื่อจอดเรือ" หรือหมายถึง "การจอดเรืออยู่กับที่ โดยวิธีเกาะสมอก็ได้" คำว่า ทอด
ในที่นี้จึงใช้เป็นสกรมกริยา) ในสมัยอยุธยาใช้คำว่า ทอด เป็นอกรมกริยา หมายถึง
"ทอดสมอ" หรือ "จอดเรืออยู่กับที่" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "ที่กำปั่นจะทอดนั้นยังประมาณ 60 เส้น

70 เส้นจะถึง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 63)

"เชิญพระมณฑปพระราชสาสนแลเครื่องพระ
ราชมงคลบรรณาการ ขึ้นบนกำปั่นแล้ว แลทอดอยู่
หน้าวัดรอนัน 3 วัน ณ วันจันทร์เดือนอายุ ขึ้น
13 กำ ยাত্রากำปั่นลงไปทอดอยู่ ณ วัดโปรดสัตว์" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 59)

"แลมรติงนายกำปั่นให้ทอดอยู่บรรทุกฝาง
6 วัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 59)

"วอระนาโคณ ไทมาถามว่ากำปั่นนี้จะมาทอด
ทานี่หรือ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 63)

"กำปั่นนี้เชิญพระพุทเจ้า พระธรรมเจ้า
พระสงฆ์เจ้า แลพระราชสาสนมาแต่กรุงฯ จะ
ทอดทานี่"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 63)

ตามตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นได้ว่า "ทอด" หมายถึง "ทอดสมอ" นั่นเอง ซึ่งถ้าว่า
ในคำนี้เนื้อความแล้ว กรรมของ ทอด ก็คือ สมอ แต่อาจจะละคำว่า สมอ เสีย เพราะ
คำว่า ทอด ที่ใช้เกี่ยวกับเรือมีไม่มากคำ โดยทั่วไปแม้คำว่า ทอด คำเดียวก็เข้าใจได้
ว่าหมายถึง "ทอดสมอ" แปลว่า "จอดเรือโดยเกาะสมอ" นอกจากนี้ยังมีคำว่า ทอด
ที่ใช้ทำนองเดียวกับ ทอดสมอ คือคำว่า ทอดหนุ แปลว่า "จอดเรือโดยผูกเรือไว้กับหนุ"

นอกจากคำว่า ทอด แล้ว คำว่า ทอดสมอ ในสมัยอยุธยาก็มีใช้ด้วย เช่น

ตัวอย่าง "กำปั่นใหญ่ซึ่งจะเชิญพระพุทธรเจ้า พระธรรม
เจ้า พระสงฆเจ้า พระราชาสนั ไปกรุงศรีวิชัย
บุรีลังกานั้น ถอยมาทอดสมออยู่ไกลกำปั่นทรง
พระราชาสนันนั้นประมาณ 3 เส้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 61)

ถ้าคำว่า ทอด ในตัวอย่างข้างต้นคัดมาจากคำว่า ทอดสมอ ก็นับว่ามีวิธีใช้ตรงกับ
ปัจจุบัน คือ ทอดสมอ เป็นไค้ทั้งสกรรมกริยา เช่น ทอดสมอเรือ แลอกรรมกริยา เช่น เรือ
ทอดสมอ (ถ้าถือว่า ทอดสมอ เป็นกริยาคำเดียว) และต่างกันที่สมัยก่อนใช้ย่อ ๆ ว่า ทอด
คำเดียวได้ ส่วนสมัยปัจจุบันไม่ย่อ ถ้าจะให้สั้นก็ใช้กริยา จอด แทน เป็น จอดกำปั่น,
กำปั่นจอด เป็นต้น

ทักทาย

คำว่า ทักทาย พจนานุกรมานิยามว่า "ไค้ถามถึงความ เป็นอยู่หรือทุกข์สุข" ในสมัย
อยุธยาใช้ในความหมายแปลออกไป คือน่าจะหมายถึง "ห้ามปราม"

ตัวอย่าง "แลให้ระวังคและทักทายห้ามปรามอย่าให้

เรือนอกกระบวนปลนแปลกปลอมไค้"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 84)

คำว่า ทักทาย ตามตัวอย่างนี้ ไม่น่าจะเกี่ยวกับการถามความเป็นอยู่หรือทุกข์สุข
แต่น่าจะเกี่ยวกับการห้ามปราม

คำว่า ทัก ในคำว่า ทักทาย นี้ อาจเป็นคำเดียวกับคำว่า ทัก ในประโยค จึงจก
ทัก, คนทัก และในคำชวนว่า ทักทวง คำว่า ทัก ที่ปรากฏในประโยค และในคำชวน

ดังกล่าวนั้น มีความหมายว่า "ห้าม" เช่นกัน

ทำ

คำว่า ทำ พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ทำ ก. กระทำประกอบขึ้น, ประกอบการงาน เช่น ทำมาหากิน ; คำเนิการ; ซกไซ เช่น ทำขวัญ; แสร้งแสดง เช่น ทำหัวเราะ, ทำหลับ" ในสมัยอยุธยา คำนี้มีที่ไ้ทางออกไปอีก คือใช้กับคำว่า เมือง แปลว่า "ตีเมือง" และใช้ในความหมายทางไสยศาสตร์ หมายความว่าคล้ายกับ กระทำ คือแปลว่า "อาการที่ไ้เวทมนตร์ ให้เขาเป็นไปตามต้องการของตน" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง ทำ แปลว่า "ตี หรือ โจมตี"

"ตามคุณการที่คิดจะทำเมืองไ้ไหนนั้น ก็ว่าการ
ครั้งไ้ง่ายกว่าครั้งก่อน เมื่อครั้งตฤณกูเด็นนั้นทำ

ยาก"

(จดหมายเหตุหอสมุด. น. 39)

ทำ แปลว่า "อาการที่ไ้เวทมนตร์ให้เขาเป็นไปตามต้องการของตน"

"ถ้าฝ่ายโจทจับ เลขยันอาคมถมนำมนคนคาถาใส่แผน

ทอง	} สมุดกะดาษ	} ไปไม้	} แล่น้ำมัน				
เงิน				} ใบลานใบตาล	} สิ่งอันใดใด		
แก้ว						} ใบทอง	} กะคูด
ทองแดง							

มะกรูดชมพูยแคะรูปปั้นรูปทำด้วยวิทยาคุณประการใด ๆ

ที่ฝ่ายจำเลยก็ตี จำเลยจับไ้ที่โจทก็ตี ทานว่าให้

พิจารณาสืบสวนจงเป็นสัจ วามันช่างผู้ใด ทำเองก็ตี

ให้หมอบทำก็ตี ทานว่าความมันไม่จริงมันจึง

ทำ ไ้หาทางหนึ่งเสียตัว ทานว่าไ้กอดเอาคะตีมัน

ผู้กระทำเป็นแพ และหมอบผู้กระทำนั้นให้เอาขึ้น

ชาหยาง"

(กฎ. 2 น. 48)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ทำ และ กระทำ ใช้ในความหมายเดียวกัน คือ "อาการ
ที่ใจเวทมนตร์ให้เขาเป็นไปตามต้องการของคน" แต่ในพจนานุกรมา ใช้คำว่า กระทำ
คำเดียว

นุง, ทม, ใส

พจนานุกรมา นิยามความหมายคำทั้งสามไว้ดังนี้

"นุง - ก. ใช้ฉาบปิดกายเบื้องล่าง แต่เดิมหมายความว่าปิดร่างกายเบื้องบน
ก็ได้ เช่น นุงเสื้อ"

"ทม - ก. เอาผ้าคลุมตัว, สวมเสื้อผาต่าง ๆ"

"ใส - ก. สวม, บรรจุ, บรรจุ"

ในสมัยอยุธยา นุง หมายถึง "ใช้ฉาบปิดกายเบื้องล่าง" ทม หมายถึง
"ใช้ฉาบปิดกายเบื้องบน" และ ใส ใช้กับเครื่องอาภรณ์ที่อยู่บนศีรษะ

คำว่า นุง ใช้เหมือนกันทั้งสมัยอยุธยาและปัจจุบัน ส่วนคำว่า ทม ในสมัย
ปัจจุบันนิยมใช้ตามความหมายแรกของพจนานุกรมา คือ "เอาผ้าคลุมตัว" ไม่ใช่ตามความ
หมายว่า "สวมเสื้อผาต่าง ๆ" ถ้าเป็นเสื้อสมัยปัจจุบัน ใ้ว่า สวม หรือ ใส แต่สมัย
อยุธยาใช้ ทม มากกว่าที่ใ้ว่า ใส ก็มีบ้าง

คำว่า ใส ปัจจุบันนิยมใช้กับนามธรรม เช่น ใสความ ในภาษาพูดคำว่า ใส ใช้กับ
รูปธรรมก็ได้ เช่น ใสแหวน ส่วนในภาษาเขียนถ้าเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายนิยมใช้ สวม แทน
บางครั้งคำว่า ใส ที่ใช้กับรูปธรรม ในสมัยปัจจุบันใ้คำว่า สวม แทนไม่ได้ก็มี เช่น ใส
พันปลอม ในสมัยอยุธยาใ้ว่า ใส ใช้กับเครื่องอาภรณ์ที่อยู่บนศีรษะ เช่น หมวก เป็นต้น
ต่อไปนี้เป็นตัวอยางการใช้คำว่า นุง, ทม, ใส ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "หลวงเทพสมบัติ^๑นึ่งสมบัติ^๒ลายหมเสื้อ^๓ครุย^๔ใต้
พอก^๕เกี้ยว"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 87)

"อนึ่งถ้ามีการโสกันต์ ลงสรง เจ้ากรมปลัดกรม
นึ่งสมบัติ^๑ลายหมเสื้อ^๒ครุย^๓ใต้พอก^๔เกี้ยวตามบรรดาศักดิ์
ถ้าเสด็จเป็นการพยุหยาตรา เจ้ากรมปลัดกรม^๕
สมบัติ^๖ลายหมเสื้อ^๗หนาว^๘เกี้ยว^๙เจียรบาด"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 90)

✓ "ข้าพเจ้าข้าหลวงมี^๑ชื่อ^๒นึ่ง^๓หม^๔ผ้า^๕ใต้^๖เสื้อ^๗และ^๘ใต้^๙
ศีรษะ^{๑๐}นาหม^{๑๑}กัน^{๑๒}สั^{๑๓}ปท"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 66)

"หมวก^๑อุป^๒ราชา^๓ใต้^๔นั้น^๕ตก^๖ลง^๗ถึง^๘ดิน^๙แล^{๑๐}เอา^{๑๑}คืน^{๑๒}
ขึ้น^{๑๓}ใต้^{๑๔}เสา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 103)

"ถ้าเสด็จเป็นการ^๑ปรกติ^๒ เป็น^๓กระบวน^๔ประ^๕พาส^๖
แล^๗ทอด^๘พระ^๙เนตร^{๑๐} เสื้อ^{๑๑}แหง^{๑๒}ไค^{๑๓}นั้น^{๑๔}นึ่ง^{๑๕}ผ้า^{๑๖}แถบ^{๑๗}ไหม^{๑๘}หม^{๑๙}
เสื้อ^{๒๐}หนาว^{๒๑}เกี้ยว^{๒๒}ผ้า^{๒๓}เกี้ยว"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 89)

บังคับ

คำว่า บังคับ พจนานุกรมภาษามยามว่า "ก. ใช้อำนาจให้ทำ, สั่งควยอำนาจ, สั่งให้
ปฏิบัติ; ให้อำนาจของทำ เช่น อยู่ในที่บังคับ, ให้เป็นไปตามความประสงค์" ความหมายตาม
พจนานุกรมว่า "ทุกความหมายมีลักษณะที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจทั้งสิ้น > แต่ในสมัยอยุธยา
ความหมายว่า "ควบคุม ดูแล ปกครอง" โดยไม่ได้เน้นลักษณะที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจ เช่น

ตัวอย่าง "หนังสือออกพระวิสุทสุนทรราชทูต ออกหลวง
กัลยาราชไมตรี อุปทูต แลออกขุนศรีวิสารวาจาตรี
ทูต มาถึงมูสุลาบี ซึ่งไค^๑บังคับ^๒กุ่ม^๓บัน^๔ทัญ^๕ทั้ง^๖ปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

"ถึ^๑ทั้ง^๒ 3 องค์^๓นั้น^๔จึง^๕บังคับ^๖ถึ^๗ทั้ง^๘ปวง^๙ ให้^{๑๐}เอา^{๑๑}
วาน^{๑๒}ทำ^{๑๓}เป็น^{๑๔}ง^{๑๕}เป็น^{๑๖}กอน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 77)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า บังคัม น่าจะมีความหมายว่า ควบคุมดูแลมิได้หมายถึง "ใช้อำนาจให้ทำ" หรือ "สั่งควยอำนาจ"

บุก

คำว่า บุก มีความหมายตามพจนานุกรม ว่าเป็น "ลุย, ฝ่าไป" สมัยอยุธยาปรากฏ
ใช้ว่า บุกทัพ หมายถึง "เข้าโจมตีทัพ" เช่น

ตัวอย่าง "แลพญารามลักษณ์แก่นเข้าทัพบกนั้น
เขาบุกทัพในกลางคืนแลทัพพญารามลักษณ์
นั้นแตก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 99)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า บุก น่าจะมีความหมายว่า "เข้าโจมตี, บุกเข้าไป" สมัย
ปัจจุบันไม่ใช้ว่า บุกทัพ แต่อาจใช้ว่า ทัพ โจมตีทัพ

เบียดเสียด

คำว่า เบียดเสียด สมัยปัจจุบันแปลว่า "ยัดเบียด" แต่ในสมัยอยุธยามีความหมาย
เท่ากับคำว่า "เบียดบัง" เช่น

ตัวอย่าง "อย่าให้เบียดเสียดเอาคาน้ำคานาอากาศ
ชนอนตลาคหัวป่า"

(ประชุมพระตำรา. ๖. 79)

"ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งละเมิดพระบัตินั้นเบียดเสียด

เอาคนทวนพระราชกัลปนาอันมีชื่อในพระราช
ตำรานี้ไปใช้งานสงคราม"

(ประชุมพระตำรา. น. 79)

จะเห็นว่าตามตัวอย่างดังกล่าวนี้ เบียดเสียด มิได้หมายถึง "แน่น, ยัดเบียด" แต่
หมายถึง "ใช้อำนาจเอาไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว" ซึ่งปัจจุบันจะใช้คำว่า เบียดบัง สมัย
อยุธยาใช้ทั้งคำว่า เบียดเสียด และ เบียดเบียน ในความหมายนี้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้
ใช้คำว่าเบียดเบียน

ตัวอย่าง "แลอย่าให้เบียดเบียนเอาไรในอากรศาล

ในที่ทานพระกัลปนาเป็นอาตมาประโยชน์"

(ประชุมพระตำรา น. 65)

"ถ้าผู้ใดละเมิดพระบัญชา เบียดเบียนข้าพระ

คนทานไป ไซ้ให้ผู้นั้นไปตกนรกหมกไหม้ได้ทุกนิรันดร" (ประชุมพระตำรา น. 76)

จึงเห็นได้ว่าในสมัยอยุธยา คำว่า เบียดเสียด และ เบียดเบียน ไซ้ในความหมายเดียวกัน คือน่าจะหมายถึง เบียดบัง ส่วนปัจจุบันไซ้แยกเป็นคนละความหมาย คือ เบียดเสียด แปลว่า "แน่น, ยัดเยียด" ส่วน เบียดเบียน แปลว่า "รบกวนผู้อื่นเพื่อประโยชน์ของตน"

ประสิทธิ์

คำว่า ประสิทธิ์ พจนานุกรมา นิยามว่า "ก. ทำให้สำเร็จ" "ประสิทธิ์เมื่อกาลาวเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ หมายความว่า ขอให้สำเร็จแก่เรา" ในสมัยอยุธยานิยมไซ้ในเรื่องที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ เป็นไค้ทั้งอกรรมกริยาและสกรรมกริยา แปลว่า "มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์, หรือทำให้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์, กระทำ" เช่น

ตัวอย่าง "ให้เออวานทำเป็นดวง เป็นก้อนประดิษฐานด้วย

มนต์คาถาทั้งปวงให้ประสิทธิ์ทุกอัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 77)

"ถ้าผู้ใดจะประสิทธิ์แกหอกดาบตามศาสตราวุธ
ทั้งปวง เออพระสร้งน้ำมันหอมแล้วเสกด้วยอิติปิโส
กูราติ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 77)

"ถ้าผู้ใดจะไครมาตุคามเออพระสร้งน้ำมันหอม
ใส่ใบพลูทาประสิทธิ์แก่คนทั้งหลาย"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 77)

เป็น, เป็นอัน

คำทั้งสองนี้ในสมัยอยุธยานิยมไซ้เป็นคำนำหน้าคำกริยา และคำวิเศษณ์ ในสมัยปัจจุบันคำทั้งสองนี้มีไซ้น้อย แต่ก็ยังมีปรากฏเป็นสำนวนบาง เช่นในสำนวนว่า "เป็นอันมาก"

"เป็นน่าน" ดังนี้เป็นต้น ในสมัยอยุธยาในรัชกาลทั้งสองนี้จนกล่าวได้ว่าใช้ในรอบเขตกว้างกว่าปัจจุบัน คือใช้หน้าหน้าคำกริยาและคำวิเศษณ์ไวยากรณ์ไวยากรณ์มากกว่าปัจจุบัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แลขุนคชเอาคนไปทำอาคมปรโยชนเองแล

พระสาสนานันเป็นท่ามาณราย"

(ประชุมพระตำรา. น. 12)

"จึงเจ้าสามก็ลงไป ณ เรือสัดจง จึงเอาเท้า
ข้างซ้ายซึ่งเป็นหนุนแหลง ณ น้ำ"

(ประชุมพระตำรา. น. 75)

"แลตรีสีให้สงฆเจ้าทั้งปวงแลหัววัดในนอกเริง
สักการอารามอย่าให้เป็นท่าลาย"

(ประชุมพระตำรา. น. 78)

"อึ่งทองนั้นนายพาเอาตัวขึ้นไปบ้านแล้ว จึง
มะลิพันนายหลี่เป็นสาหัส"

(แถลง. ปี 3 ล. 1 น. 141)

"มีผู้รู้เห็นสักขีพยานคนหนึ่งสองคนก็ ทานว่า
เคียดชากันความนั้นเป็นสูญ"

(กฎ. 2 น. 43)

"ว่ากระลาการพิจารณาความมิเป็นยุติธรรม
เข้าควยฝ่าย โจท } ก็คือ"
จำเลย }

(กฎ. 2 น. 193)

จะเห็นได้ว่าตามตัวอย่างเหล่านี้ ในสมัยปัจจุบันตัดคำว่า เป็น ออกได้
"สำเภานั้นก็เป็นอันหนักควยน้ำอันรั้วเข้าไป
นั้น ก็ไปในท้องทะเลนั้นเป็นอันชา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 49)

"อันว่าภิกษุรูปใดอันอยู่หาอุกศิษย์มิได้ หา
อาจารย์มิได้นั้น อันว่าภิกษุรูปนั้นอยู่เป็นสุข อยู่
เป็นอันสบายยิ่งนักหนา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 51)

"เศรษฐีคาก็คลอดทารกออก ณ ที่นั่นเพลา
แปดอันคำ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 39)

ตามตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นว่า ในสมัยปัจจุบันไม่ต้องใช้คำว่า แปดอัน
แปดคำ, สิบคำ

คำว่า แปด ในสมัยปัจจุบันนั้น สมัยอยุธยาอาจใช้ไต่สองอย่างคือ แปดคำ หรือ
สิบคำ ทั้งสองคำนี้สมัยปัจจุบันไม่ใช่ ในสมัยปัจจุบันเมื่อใช้คำว่า แปด หมายถึง "แปด
 ความ" ไม่ใช่ "แปดคำ" แปดคำ, สิบคำ นี้ จะเลิกใช้ไปเพราะเหตุใดไม่ปรากฏ
 ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำทั้งสองในสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "แลเอนตราไหลตามแปดคำถามถึงพระราช
 สาสน์ศรีสวัสดิ์"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 62)

"ข้าพเจ้าจึงไหลตามสิบคำว่า บัดนี้จะเชิญ
 พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า แล
 พระราชสาสน์เสด็จส่งกำปั่นใหญ่"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 61)

แปลก

คำว่า แปลก พจนานุกรมฯ นิยามว่า "แตกต่างไปจากที่เคย เช่น แผลงตา,
 แปลงใจ, ต่าง, เปลี่ยนไป, ผิดปรกติ" ในสมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "คู่, ผิดไปจาก"
 ไคควย

ตัวอย่าง "แปลก ทวงหนี้ว่ากูเบียดูเงินกูเขาก็ดี แปลก
ว่า ทานซื้อเขาของสรรพัญญะมณีก็ดี แปลกกว่า ทาน
 ยืมทรัพย์เขาของสรรพ เหตุใด ๆ ก็ดี...ถ้าแปลก
ตัวทวงแล้วแลดกะโทษว่าไคแปลกจริง แลฟังขอสมา
 แกทานแล้ว ทานว่าบฟังเอาโทษแปลกนั้นเลย" (กฎ. 3 น. 92)

คำว่า แปลก ในข้อความข้างต้นนี้ น่าจะมีความหมายว่า "ดู" หรือ "กล่าวหาผิด
ตัว" นอกจากนั้นคำว่า แปลก ยังใช้ได้อีกความหมายหนึ่ง คือ "ผิดไปจาก" หรือ "ไม่ตรง
ตาม" เช่น

ตัวอย่าง "ถ้ามีตรากรมใด ๆ ซึ่งมีในพระธรรมนูญให้ใช้
นี้ แลให้ตราดวงกรมบังคับบัญชาไปมาแปลกพระ
ธรรมนูญนี้ไซ้อย่าให้ฟัง" (กฎ. 1 น. 194)

พา

คำว่า พา พจนานุกรมา นิยามว่า "นำไป" ปัจจุบันนิยมใช้กับคนเท่านั้น คือ
"นำคนไป" ในสมัยอยุธยาใช้ทั้งกับนำคนและนำของ และหมายถึง "นำ, นำไป, หรือนำ
มา" ก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ใช้กับคน

ตัวอย่าง "มะลิบมือคว้นของกับปีตันวิศโตน ขึ้นมาที่ไว้
ญามูพาอำแดงคงทองทาสของอำแดงซิมดูลงไปไว้
ณ กำปั่น" (แดง. ปี 3 ล. 1 น. 140)

คำว่า พา ที่ใช้กับเพื่อนหรือพรรคพวกนั้น ในสมัยอยุธยาอาจใช้คำว่า คบแทนได้
เช่น

ตัวอย่าง "มะลิวิศโตนคบพวกเพื่อนขึ้นมา ณ กวาน
ญามู ถามนายหลิวว่าเอาอำแดงคงทองนั้นไปเสียด
ไทน์" (แดง. ปี 3 ล. 1 น. 140)

2. ใช้กับสิ่งของ

ตัวอย่าง "ให้ทานพระยาราชบัณฑิตมอกแก่นายกำปั่นให้พา
เอาปืนคาบศิลาปืนมะเรียบมาจำหน่าย ณ เมือง
ถลาง" (แดง. ปี 3 ล. 2 น. 82)

"แลมนัภาของท่านหนีไปตั้งนั้น แลเจ้า
ทรัพย์จะเอาทรัพย์สินของแก่นายเงินมันนั้นมิได้" (กฎ. 2 น. 310)

"ช่วยวาทว่าให้นายกำปั่นพาเอากำปั่น
ซึ่งมีทองคำแลเป็นนั้นมายัง ณ เมืองฉกลาง" (แถลง. ปี 3 ล. 2 น. 96)

แม่สมัยอยุธยาจะนิยมใช้คำว่า พา มากกว่า นำ แต่ก็ปรากฏว่าบางแห่งใช้คำว่า นำ แสดงว่าความนิยมในสมัยก่อนเกี่ยวกับคำทั้งสองนี้ต่างกับสมัยปัจจุบัน คือสมัยอยุธยา นิยมใช้คำว่า พา มากกว่า นำ ส่วนปัจจุบันนิยมใช้คำว่า นำ มากกว่า พา ในสมัยปัจจุบัน เมื่อพูดถึงสิ่งของแล้วไม่ใช่ พา เลย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า นำ ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "แลภมิตันวิราเสสนนำเอาสลุบบรรทุกสินค้ำ
มาเขา ณ ปากพระ" (แถลง. ปี 3 เลม 2 น. 84)

ยัง ✓

คำว่า ยัง ซึ่งเป็นคำกริยา พจนานุกรมา นิยามว่า "คงอยู่, มี กระทบทำให้" ในสมัยอยุธยามีที่ใช้คือ เป็นคำกริยา หมายถึง "คงอยู่, มีอยู่, เหลือ, มีชีวิตอยู่" เป็นคำหน้าคำบอกจำนวนนับ แปลว่า "อีก, เหลืออีก" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. เป็นคำกริยา แปลว่า "มีอยู่, คงอยู่, มีชีวิตอยู่"

ตัวอย่าง "ถาผลพฤชยังให้ไว้แกณูรึกษาพยาบาล
กอน" (กฎ. 2 น. 143)

"แมนเข้าผู้ได้รับพระราชทานสินทรัพย์พิทยานั้น
ล้มตาย แลพี่น้องลูกหลานเขายังแลชากนสินทรัพย์
ซึ่งมีมากน้อยเท่าใด" (กฎ. 3 น. 41)

2. เป็นคำกริยา แปลว่า "อยู่" เช่น

ตัวอย่าง "นายคายนไขให้ตรวจดูความอันอยู่ในกระลา
การไทรว่าผู้ไคชาผู้ไคยัง" (กฎ. 2 น. 150)

3. เป็นคำกริยา แปลว่า "เหลือ" เช่น

ตัวอย่าง "แลของท่านซึ่งให้ไว้ชื่อชาวแพงกินสิ้นแล้ว
และยังแฉาเครื่องนุ่งห่ม

(แดง. ปี 3 เล่ม 1 น. 120)

4. เป็นคำกริยา แปลว่า "ขึ้น" เช่น

ตัวอย่าง "ถาดลพฤคชายังให้ไว้แกมรักษาพญาบาลก่อน
ถ้าผู้ใดแลยังพิภษาไซ้ ท่านว่าผู้นั้นทำให้อับ
ประโยชน์พระราชทรัพย์

(กฎ. 2 น. 143)

5. ในวิทยานิพนธ์ของ นางสาว วัลยา วิมุกตะลพ กล่าวถึงคำนี้ไว้ว่า ในปัจจุบัน
"มีใช้ในภาษาถิ่น เช่น ภาษาสงขลา ภาษานครศรีธรรมราช และภาษาชัยภูมิ แปลว่า "อยู่,
มีชีวิตอยู่, และ มี" เช่น ถามว่า "พ่อแม่เขายังไหม" ตอบว่า "ยัง" แปลว่า "พ่อแม่เขา
ยังมีชีวิตอยู่" หรือแปลว่า "พ่อแม่เขาอยู่บ้าน" (แล้วแต่สถานการณ์) ถามว่า "เด็กคนนี้ยัง
พ่อแม่" ตอบว่า "ยัง" แปลว่า "มี"¹

คำนี้ ปรากฏตามตัวอย่างในวิทยานิพนธ์ดังกล่าว ว่ามีใช้อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วย

6. คำว่า ยัง มีใช้อีกอย่างหนึ่ง คืออยู่ในตำแหน่งคำนำหน้าคำบอกจำนวนนับ มีความหมายว่า "เหลือ, เหลืออีก, อีก" ซึ่งความหมายใกล้เคียงกับที่ใช้เป็นคำกริยา เช่น

ตัวอย่าง "แลเห็นว่ายังตามเคื่อนจะได้ไปถึง
พระมหากษัตริราชธุเปนเจ้า"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

¹ วัลยา วิมุกตะลพ เรื่อง "การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำ สำนวนและคำทับ
ของคำในภาษาไทย สมัยรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 3513), หน้า 44

"ถึงที่ตรงเกาะไผ่เกาะครนยังประมาณ 200
เส้น จะถึง เกาะมัน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 59)

"ที่กำปั่นจะทอดนั้นยังประมาณ 60 เส้น 70
เส้น จะถึง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 63)

ยินดี, ยินร้าย

คำว่า ยินดี และ ยินร้าย พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ยินดี ก. ชอบใจ, ดีใจ...
ยินร้าย ก. ไม่พอใจ, ไม่ชอบใจ" สมัยอยุธยา ใช้ในความหมายกว้างกว่าปัจจุบัน คือ
ยินดี หมายถึง "ใจดี, ดีใจ, หัวดี" ส่วน ยินร้าย หมายถึง "อิจฉาริษยา" ก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ยินดี แปลว่า "ดี, นิยมชมชอบ"

ตัวอย่าง "แลบัดนี้ได้พบทางอันจะเสียนมาให้ท่าน
แจ้งว่ามีน้ำใจอันยินดีต่อท่าน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

2. ยินดี แปลว่า "ใจดี หรือ เมตตา"

ตัวอย่าง "ด้วยท่านสำแดงความยินดีแลนับถือได้ให้
สำเร็จการทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

"อนึ่งท่านมีน้ำใจยินดีต่ออัตโน แต่เมื่อยังอยู่
ณ กรุงฝรั่งเขคนั้นประการใด ขอให้ท่านมีน้ำใจ
ยินดีต่ออัตโนสืบไป"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

3. ยินดี แปลว่า "ดีใจ" เช่น

ตัวอย่าง "บัดนี้อัตโนได้มีน้ำใจชื่นชมยินดีด้วยได้พบ
ทางซึ่งจะสำแดงแก่ท่าน ชอบใจแห่งอัตโน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

4. ยินดี แปลว่า "หวังดี" เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่ง อัครโขนขอแทนอันท่านมีน้ำใจยินดี

ปรารภนาบารุงพระราชไมตรี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.17)

ตามตัวอย่างดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า คำว่า ยินดี ในสมัยอยุธยาที่มีความหมายได้หลายอย่าง ปัจจุบันมีคำใช้แทนความหมายเหล่านั้นต่าง ๆ กันไป อาจเป็นได้ว่าตามตัวอย่างซึ่งเป็นภาษาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น คำว่า ยินดี เป็นคำกลาง ๆ สำหรับใช้ในภาษาเขียนทั่วไป และยังไม่มีความหมายเจาะจงแสดงความแตกต่างระหว่างความยินดีแบบต่าง ๆ คือ ดีใจ ใจดี หวังดี มีน้ำใจ เป็นต้น จึงใช้คำว่า ยินดี เป็นคำกลาง ๆ แทนคำเหล่านี้

ส่วนคำว่า ยินร้าย มีความหมายเหมือนกับสมัยปัจจุบัน และยังหมายถึง "อิจฉาริษยา" ไคควย เช่น

1. ยินร้าย แปลว่า "ไม่พึงใจ"

ตัวอย่าง "อันว่านักปราชญ์มีปัญญาพิจารณาเห็นแจ้งดังนี้แล้ว และหมายยินร้ายมิไคยินดีคอมโนสัจเจตนาหาร"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

2. ยินร้าย แปลว่า "อิจฉาริษยา"

ตัวอย่าง "ผู้ใดมีบำเหนคมั่นอสำหรับาเรอหพระเจ้า
อยู่หว่ามีไคขาด แลพระเจ้าอยู่หว่าประสาทสิ่งไค
ไคแกนนไค บมิควรไคครานนั้นยินร้าย
เพราะอ่าเพอแห่งอาตมาครานเอง ถาผู้คราน
ยินร้ายไค ไคถอครายออกเสียดจากราชการ

(กฎ. 1 น. 112)

คำว่า ยินร้าย ตามตัวอย่างนี้น่าจะมีความหมายว่า "แสดงความอิจฉาริษยา" หรือ "แสดงความไม่พอใจ" เพราะคำว่า ยินร้าย ไคเมื่อผู้อื่นไคความชอบแตคนไค

รอนรน

คำว่า รอนรน มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "รอนรน ก. แสดงอาการ
กระวนกระวาย, หุนหุนวาย" ในสมัยอยุธยาปรากฏใช้ในความหมายว่า "กระตือรือร้น"

ตัวอย่าง "แต่เชื่ออยู่ว่าท่านมีน้ำใจรอนรนช่วยทำ

ราชการทั้งปวง"

๑๒๗

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า รอนรน ไม่น่าจะแปลว่า "กระวนกระวาย หรือ หุนหุนวาย"
แต่จะหมายถึง "กระตือรือร้น" "เต็มอกเต็มใจ" "อยากทำให้สำเร็จ" มากกว่า คำว่า
รอน อาจหมายถึง "อยากให้เป็นผลเร็ว ๆ เช่น ในคำว่า ใจรอน และคำว่า รณ อาจ
หมายถึง "แสวงหา" ก็ได้ เช่น ในคำว่า "ค้นรณ" และในสำนวนว่า "รันทหาที่" เป็นต้น
คำว่า รอนรน ในที่นี้จึงน่าจะมีความหมายรวมว่า "พยายามหาทางทำให้สำเร็จ" แปลเอา
ความไควว่า "กระตือรือร้น"

ระบาค

๑๒๘

คำว่า ระบาค พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ว. พลัดออกจากหมู่, กระจัดกระจาย,
แพร่ไป น. เรียกโรคติดคอตที่แพร่ไปได้เร็วว่า โรคระบาค" สมัยอยุธยาใช้คำนี้เป็นคำ
กริยา หมายถึง "แตกฉานชานเซ็น" "กระจัดกระจายไม่อยู่เป็นหมวดหมู่" ก็ได้

ตัวอย่าง "จะขอรับพระราชทานทัพกรุงเทพฯ 3000

ยกออกไปขึ้นที่เมืองนครฯ แล้วจะคิดหาญคนที่

ระบาค เก็บรวบรวมเข้าบรรจุกุ้กรุงเทพฯ"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 42)

ตามตัวอย่างนี้จะเห็นว่า ในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังคงใช้คำว่า ระบาค เป็นกริยา
หมายถึง "แตกฉานชานเซ็น" อยู่ สมัยปัจจุบันคำว่า ระบาค นิยมใช้เฉพาะเกี่ยวกับการ
แพร่ของเชื้อโรค สมัยอยุธยาใช้เป็นคำกริยา แปลว่า "อาการที่คนกระจัดกระจายไป
หรือแตกฉานชานเซ็น" อักษรวิธานศรึบที่นิยามความหมายคำว่า ระบาค ว่า "กระจัดกระจาย
ไป, เหมือนคนเบนขาเจ้า ขาวขุนนาง, ครั้นนายตายแล้วต่างคนต่างไปนั้น วาระบาคไป

รัก

คำว่า รัก พจนานุกรมา นิยามว่า "ชอบอย่างผูกพันพร้อมด้วยชื่นชมยินดี" ในสมัย
รัชกาลที่ 3 ใช้ในความหมายต่างออกไป คือหมายความว่า "ชอบ" หรือ "เห็นควร" เช่น

1. รัก แปลว่า "ชอบ"

ตัวอย่าง "แต่เจ้าพระยานครา รัก เห็นข้างหลัง
ถ้ามีใครเห็นหน้าแล้วเห็นจะไป ทรงพระสรวล
ตรัสว่า ว่ากล่าวก็ถูกเห็นจะรักให้หมื่นคนเห็นหน้า
ก่อนจึงจะไป"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 107)

2. รัก แปลว่า "เห็นควร" เช่น

ตัวอย่าง "เป็นจากรงคัมภ์หลายชนิดเลือกคู่ให้ดี เอาไป
ยิงค้ายคู่อย่างนี้รักข้างป็นยาวนั้นแหละมันส่งลูก
ไปได้ไกล"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 78)

"จะเอาไปขึ้นนกใส่ข้างอย่างนี้รักป็นยาวคาบ
ศิวาอย่างพิชิตขึ้นใหม่แน่แหละดี"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 78)

รับ

คำว่า รับ พจนานุกรมา นิยามว่า "ยื่นมือออกถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นส่งให้ เช่น
รับของ, รับเงิน, โดยปริยายใช้แทนนามธรรมก็ได้ เช่น รับศีล, รับพร..." ในส่วนที่
เกี่ยวกับนามธรรมนั้น สมัยอยุธยาที่ไซ้ เช่น รับค่านับ ซึ่งหมายถึง"รับความเคารพ" รับ
นับถือ รับความเอาใจใส่ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แต่รับค่านับแล นับถือแลเอาใจใส่พิทักษ์
รักษาแห่งชาวฝรั่งเขตทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 17)

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ได้ รับ เหล่านี้ล้วนเป็นนามธรรมทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีการใช้
รับ กับ บุญคุณ ด้วย โดยปกติ บุญคุณ มีใช้สิ่งที่ถือว่าให้กันได้ หากเป็นผลสืบเนื่องมาจาก

การให้ เช่น ให้เงิน สิ่งที่ให้คือเงินและเมื่อให้แล้วผู้รับรู้สึกว่ามีบุญคุณของตน แต่สิ่งที่ผู้รับได้รับคือเงิน ไม่ใช่บุญคุณ > ในสมัยก่อนอาจจะถือว่าบุญคุณเป็นสิ่งที่ให้กันได้เหมือนเงินหรือเกียรติก็เป็นได้ จึงใช้ว่า รับบุญ หรืออีกนัยหนึ่ง รับคุณ อาจหมายถึง "รับว่าท่านมีบุญคุณ" หรือ "เป็นหนี้บุญคุณ" ก็ได้

ตัวอย่าง "ควยบุญคุณของท่านมีแก้อัตโนเมื่ออยู่ ณ กรุงฝรั่งเศส แต่อัตโนยังรับคุณของท่านอยู่จนเทาทุกวันนี้"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 17)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า รับคุณ น่าจะมีความหมายว่า "รับสิ่งที่เป็นบุญคุณ" กล่าวคือเมื่ออยู่ฝรั่งเศสก็ได้รับความช่วยเหลือต่างๆ อันเป็นบุญคุณอยู่แล้ว และในขณะนั้นก็ยังได้รับความช่วยเหลืออันเป็นบุญคุณอยู่ (คือให้โดยสารเรือ และให้ความสะดวกสบายในการเดินทาง สิ่งเหล่านั้นนับเป็นบุญคุณที่ได้รับ) ในสมัยปัจจุบันจะพูดว่าได้ รับ ความช่วยเหลือหรือความเอื้อเพื่อทำให้รู้สึก หรือระลึกถึงบุญคุณ ไม่พูดว่า รับคุณ

ร้าย ✓

คำว่า ร้าย พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ดู, ชั่ว, ไม่ดี, ในสมัยอยุธยาใช้ในความหมายต่างออกไป คือหมายถึง "น่าเกลียด" ก็ได้

ตัวอย่าง "อนึ่งเสียดสนอมพระราชทานนั้น แดเอาไปนุ่งหมแห่งอื่นควยประการอันมิชอบ นุ่งหมให้เสราหมอง ครั้นแขกเมืองมาไซ นุ่งหมเสียดสนอบเกานี้ให้ดูร้าย เมื่อเบ็กแขกเมืองนั้นเขาถวายบังคมควรใหญ่ร้ายออกจากพระโรงกอม"

(กฎ. 1 น. 16)

คำว่า ร้าย ตามพจนานุกรมฯ มิได้บอกความหมายแน่นอนว่า "ดู, ชั่ว, ไม่ดี" ในคานไคบาง คำว่า ดู และ ชั่ว น่าจะหมายถึงความร้ายในคานความประพฤติ ส่วน "ไม่ดี" อาจหมายถึงความร้ายในคานความประพฤติ หรือคานอื่นก็ได้ แต่ก็ไม่ใ้กำหนดว่าคานไคบาง ตามตัวอย่างข้างต้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า ร้าย หมายถึง ไม่ดี และหมายถึง

ไม่คืนในคานบุคคลลักษณะ คือ "นาเกลียด" ดูราย ก็หมายถึง "ดูนาเกลียด" จึงเห็นได้
ว่า ในสมัยอยุธยา คำว่า ราย ใช้กับการแต่งกายใดด้วย คำว่า ราย ที่แปลว่า "นาเกลียด"
นี้มีปรากฏใช้ในโคลงโลกนิติว่า "รูปแรงดูราย รุ่งรัง" รายในที่นี้แปลว่า "รูป
รายนาเกลียด"

รุกรน

คำว่า รุกรน พจนานุกรมา นิยามว่า "เร่งเข้าไป, รีบเร่ง" มีที่ใช้ในภาษา
สมัยอยุธยาคงต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ตัวเมียกัณฑ์ทานด้วยกัน แล้วไปค้ามิไคมา

เจ้าที่รุกรนจะเอา คนเงิน
คอกเบี้ย } ทานให้เมีย ๗๖

ซึ่งอยู่นั้นใช้แต่คนเงินเท่านั้น

(กฎ. 3 น. 65)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ รุกรน น่าจะหมายถึง "เร่งรัดจะเอาเงิน" ซึ่งในสมัย
ปัจจุบันไม่ใช่คำว่า รุกรน แต่ใช้คำว่า เร่งรัด ดังนั้นแม้คำว่า รุกรน จะมีใช้ทั้งในสมัย
ก่อนและปัจจุบัน แต่ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่เกี่ยวกับการเร่งรัดเอาเงิน

รู้จัก

คำว่า รู้จัก พจนานุกรมา นิยามว่า "เคยพบเคยเห็น, จำได้" สมัยอยุธยา
ใช้ในความหมายเกี่ยวกับ "รู้" คือแปลว่า "เข้าใจ" เช่น

ตัวอย่าง "อธิบายว่าสาอาจารย์ทั้ง 4 เสีย จึงจะรู้จักมีร์

โหรา ถ้ามีสาอาจารย์ทั้ง 4 เสีย มีรู้จักคัมภีร์

โหรา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 50)

แรก

คำว่า แรก พจนานุกรมา ถือเป็นคำวิเศษณ์ และนิยามว่า "เดิม, ก่อน" ในสมัย
อยุธยาใช้ในความหมายว่า "เริ่ม" คำว่า เริ่ม พจนานุกรมา นิยามว่า "เริ่ม ก. ตั้งต้น

ว. แรกเกิด, แรกจะทำ" คำว่า แรก ในพจนานุกรมฯ จึงมิได้มีความหมายว่า "ตั้งต้น" เลย แต่ในคำอธิบายความหมายของคำว่า เริ่ม ข้างต้นนั้น แรก ใช้ในความหมายว่า "เริ่มตน, ตั้งต้น, ใหม่ ๆ" เช่น แรกเกิด, แรกจะทำ หมายถึง "เริ่มเกิด, เริ่มทำ" เป็นต้น คำว่า แรก ตามความหมายนี้ใช้อย่างเดียวกับสมัยอยุธยา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะค่านิยมของคำว่า แรก ที่ให้ไว้นั้นตกไปความหมายหนึ่ง การที่ผู้เขียนพจนานุกรมฯ ยังคงใช้คำว่า แรก ในความหมายว่า "เริ่มตน ตั้งต้น" ดังกล่าวอยู่ก็แสดงว่า คำว่า แรก ที่ใช้ในความหมายเช่นนั้น มีใช้ลงมาถึงสมัยของราชบัณฑิตยสถานเขียนพจนานุกรมฯ ส่วนในสมัยอยุธยานั้น คำว่า แรก ใช้นานกว่า เริ่ม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ศักราช 861 มแมศกแรกสร้างพระวิหาร

วัดพระศรีสรรเพช ศักราช 862 วอกศก สมเด็จพระ

พระรามาธิบดี เจ้าแรกให้หล่อพระพุทธรูปเจ้าพระศรี-

สรรเพช แลแรกหล่อในวัน 1⁸/₇ 6 ค่ำ

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 96)

"เมื่อแรกแดงพระมหาชาติคำหลวงนั้น

จุดศักราชได้ 844 ศก แดงนนโพนนทสุตรคำ

หลวงครั้งนี้จุดศักราชได้ 1098 ศก"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 104)

คำว่า แรก ในอักษรวิธานศรียัต นียามว่า "เดิม, ตน, คือสิ่งทำจับทำ, เช่น คนจะไถนาเป็นตน วันเมื่อจะจับลงไถนั้น" คำว่า แรก ที่ใช้ในสมัยอยุธยาน่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับความหมายที่ปรากฏในอักษรวิธานศรียัตดังกล่าวนี้ ในสมัยปัจจุบันยังมีพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งคงจะหมายถึง พิธีแรกทำนา, หรือ เริ่มทำนา และมีคำคล้อง 1 ว่า "แรกเริ่มเดิมที" คำว่า แรก เริ่ม และ เดิมที มีความหมายเหมือนกัน

ดวง ✓

คำว่า ดวง พจนานุกรมฯ นียามว่า "พันไป, เลยไป, ล้าเข้าไป, ละเมิด" ในสมัยอยุธยามีใช้ในความหมายว่า "ละเมิด" คือ "ผิดเพราะทำเกินอำนาจที่ตนมี" หรือ

แปลว่า "ข้ามหน้า" ก็ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ดวง หมายถึง "ผิดเพราะทำเกินอำนาจตน หรือละเมิด"

ตัวอย่าง "ถ้ามีศรามาหากไท ไช้ตราดวงกรม บังคับ

บังซาไป แผลกพระธรรมนุญอย่าให้พัง" (กฎ.1 น. 194)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ดวงกรม หมายถึง "ผิดกรม" "เกินอำนาจของกรม"

"ไช้ตราดวงพระธรรมนุญนี้ไช้จะให้ลงพระ

ราชาชาฎาแกณุนนจนสิ้นชีวิต" (กฎ.1 น. 195)

ตามตัวอย่างนี้ ดวงพระธรรมนุญ หมายถึง "ผิดจากที่กำหนดไว้ในพระธรรมนุญ"
"เกินอำนาจที่พระธรรมนุญให้ไว้"

2. ดวง หมายถึง "ข้ามหน้า, ลำหน้า"

ตัวอย่าง "ถ้าหัวหน้านายเวรจามีโคเผื่ออยู่ ไทหมแพร

รับสั่งอย่าใหญ่จนอยรับสั่งดวงผู้ใหญ่" (ประชุมจดหมายเหตุ.น. 82)

"ถ้าจะถวายเครื่องแลพระแสงใหญ่จนอยส่งผู้

ใหญ่ถวาย อย่าใหญ่จนดวงผู้ใหญ่ ขึ้นไปถวาย" (ประชุมจดหมายเหตุ.น. 82)

เดาโลม

110/117

คำว่า เดาโลม พจนานุกรมา นิยามว่า "ปลอม, ประคัมประคอง, เอาใจ"
สมัยอยุธยา ใช้ในความหมายกว้างกว่า คือ ใช้ในความหมายว่า "ชักจูง" หรือ "เกลี้ยกล่อม"
ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "ข้าคนทานหนีมาสู่ทาดน ๆ เดาโลมเอา

ข้าคนทานไว้ก็ดี" (กฎ.3 น. 4)

คำว่า เดาโลม ตามตัวอย่างนี้ น่าจะมีความหมายว่า "เอาใจ" หรือ "ชักจูงใจ"
ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำว่า เดาโลม ตามความหมายนี้

สาบาน

คำว่า สาบาน พจนานุกรมฯ นิยามว่า " ก. สบถโดยให้คำปฏิญาณ" สมัยอยุธยา ใช้ในความหมายว่า "แชง" หรือ "สาปแชง"

ตัวอย่าง "ไท่แรงสร้างจงละถวายพระราชกุศล แล
พระมหากษัตริย์เจ้าสาบานไว้ว่าโดยผู้หนึ่ง
ละเมิดพระราชบัณฑูร... ไหญ่ในตกรกหมก
ใหม่ไค่ทุกขทงบวงจงนิรันดร" (ประชุมจดหมายเหตุ.น. 79)

"อัยการุกลาคือปราชัยในชั่วนี้ชั่วหน้า ต้องสัจจา
วิษฐานพระมหากษัตริย์เจ้าสาบานไว้ทั้ง 5000
พระพรหมา แต่ไม่เื้อหน้า" (ประชุมจดหมายเหตุ.น. 76)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า สาบาน ไม่น่าจะแปลว่า "สบถโดยให้คำปฏิญาณ" แต่ น่าจะ
มีความหมายว่า "แชง, สาปแชง"

เหลือม

คำว่า เหลือม พจนานุกรมฯ นิยามว่า "เลยไป, ล้าไป, เกินไป" ในสมัย
รัชกาลที่ 3 คำว่า เหลือม ใช้กับเวลา หมายถึง "ผิด หรือ เลื่อนไป" สมัยปัจจุบันไม่
นิยมใช้ในความหมายดังกล่าว ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า เหลือม ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "ถ้าเห็นว่าจะไปวันเดือน 4 แรม 7 คำ
ยังไม่พริกพร้อมทันกันไค้เหลือมไปอีกสัก 2
วัน 3 วัน จะเป็นไร" (จดหมายเหตุหลวงอุดม.น. 82)

"จึงตรัสถามท้าวพระกรุณาว่า จะไปไค้วันแรม
7 คำ หรือจะเหลือมไป ท้าวพระกรุณากราบทูล
ว่า ไม่เหลือมหาไมไค้" (จดหมายเหตุหลวงอุดม.น. 77)

ให้

คำว่า ให้ พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ให้ ก. มอบ, สละ, อนุญาต; เป็นคำช่วยกริยาบอกความบังคับ เช่น ให้ทำ ให้ไป" สมัยอยุธยาใช้ทางความหมายออกไป คือ หมายถึง "มีอาการ" เช่น

ตัวอย่าง "เจ้าพระยานครฯ ป่วยมากไปให้อาเจียน

เสมเหะเหนียวปะทะหน้าอกให้หอบดังกร๊ก ๆ" (จดหมายเหตุหลวงอุดม.น. 236)

อาศัย

คำว่า อาศัย พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ก. พักพิง, พักนอน พึ่ง, น. ที่พัก, ที่อยู่, ที่อ้างอิง" สมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "พึ่ง" / คำว่า อาศัย ตามความหมายนี้ในภาษาเขียนสมัยปัจจุบัน ใช้คำว่า พึ่ง แทน แต่ยังมีปรากฏในคำคลองอยู่ เช่น พึ่งพาอาศัย, อาศัยไหววาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะคำว่า อาศัย ในปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายว่า "อยู่" คือ "พึ่งในเรื่องที่อยู่" ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำ อาศัย ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "แลดูข้าไม่มีที่อาศัยหามิได้แล แลจะขอ

อาศัยพระยานายทาน ขอยืมเอาเงินเหรียญ 20

การรา"

(แถลง.ปี 2 ล. 3 น. 128)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า อาศัย คำแรกอาจหมายถึง "ที่อยู่" ก็ได้ คือหมายความว่า ไม่มีที่อยู่แล้ว จึงขอยืมเงินไปปลูกใหม่ หรืออาจหมายถึง "พึ่งในเรื่องเงิน" คือหมายความว่า ชักส่นเงิน จึงมาขอยืมก็ได้ ดังนั้นจะเห็นว่าถ้าพิจารณาตามความเข้าใจอย่างสมัยปัจจุบัน การใช้คำว่า อาศัย ในตัวอย่างนี้ทำให้เกิดความหมายสองนัยขึ้น ถ้าใช้คำว่า พึ่ง เสียทั้งสองแห่งแล้ว ปัญหาดังกล่าวก็จะไม่เกิดขึ้น จึงเห็นได้อย่างหนึ่งว่าความหมายของคำว่า อาศัย ในสมัยปัจจุบันเริ่มแคบเขากว่าสมัยอยุธยา คือนิยมใช้เฉพาะ "การพึ่งพาเรื่องที่อยู่" ไม่นิยมใช้เกี่ยวกับการพึ่งในเรื่องอื่น แต่ในสมัยอยุธยา (ตัวอย่างดังกล่าวอยู่ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี) ใช้เกี่ยวกับการพึ่งพาในเรื่องอื่นได้ด้วย

3.1.2 คำกริยาที่เป็นคำเก่า

คำกริยาประเภทนี้ได้แก่คำที่ไม่มีใช้ในสมัยปัจจุบัน หรือใช้คนละความหมายกับสมัยปัจจุบัน คำเหล่านี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกวุ่นวาย หนังสือที่มีคำเหล่านี้ปรากฏอยู่เป็นหนังสือเก่า แต่หนังสือนี้มิได้หมายความว่าเมื่อเห็นคำเก่า ๆ เหล่านี้แล้วจะตัดสินได้ทันทีว่าหนังสือเล่มนั้นเก่าจริง ต้องพิจารณาสวนประกอบอื่นด้วย วิธีใช้คำและสำนวนเป็นต้น ในหัวข้อนี้จะได้ศึกษาการใช้คำกริยาเก่าเหล่านี้เป็นคำ ๆ ไป โดยดูจากตัวอย่างการใช้คำเหล่านั้น คำกริยาที่จะยกมานี้บางคำมีเพียงตัวอย่างเดียวก็จริง แต่เมื่อปรากฏเป็นหลักฐานในภาษา โดยเฉพาะหลักฐานที่ได้จากข้อมูลซึ่งเป็นหนังสือราชการทั้งสิ้น ก็น่าจะเชื่อได้ว่าใช้ไม่ผิดและเป็นที่ยอมรับในสมัยนั้นว่าถูกต้องได้มาตรฐาน จึงควรนำมาศึกษาด้วย คำกริยาที่เป็นคำเก่ามีดังต่อไปนี้

คุณ ใช้ในความหมายว่า "ถึง" เช่น
ตัวอย่าง "อนึ่งผู้ใดทำเทียมเครื่องตนโทษศักดิ์มี

คุณขอ" (กฎ.1 น. 113)

"อนึ่งถ้าโจรลักเผาบ้านตลาดแลศาลา เผา
รั้วไร่อย โรงลอมฟางลอมเช่า แลสะพานจับ
ตัวได้ ให้ตัดนิ้วมือคุณขอ" (กฎ.3 น. 264)

คำว่า คุณ พจนานุกรมฯ นิยามว่า "(โบ.) ตลอด, ทราบเท่าถึง" ตามตัวอย่าง
เหล่านี้คำว่า คุณ ใช้ในความหมายตามพจนานุกรมฯ คำกริยาคำนี้สมัยปัจจุบันไม่ใช่แล้ว

คุณ แปลว่า "จน, จนถึง, ทราบเท่า" เช่น
ตัวอย่าง "ถ้ามันมาพบเวลานัก ให้เอามันผู้นจนจำใส่
ชื่อไว้นาสารคุณระอาทิตยอัสดง" (กฎ.2 น. 162)

คำว่า คุณ น่าจะเป็นคำเดียวกับคำว่า คุณ ซึ่งยังใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน

คำว่า กุม พจนานุกรมา ให้ความหมายว่า "ทราบเท่า เช่น แตนอยกุมใหญ่"
สมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำนี้ แต่นิยมใช้คำว่า จน แทน เช่น เขาจนเย็น แต่เลิกจนโต
เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากเสียงของคำและความหมายของคำในตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า
กุม กับ จน น่าจะเป็นคำเดียวกัน

ชาย แปลว่า "บ้าย" เช่น

ตัวอย่าง "ในวันศุกร์เดือนหกแรมสี่หาค่าซารสำคัญศก

เพลชายแล้ว 4 ภาค"

(ประชุมพระตำรา. น. 2)

คำว่า ชาย ในพจนานุกรมา นิยามว่า "บ้าย" ปัจจุบันนิยมใช้คำว่า บ้าย แทน
คำว่า ชาย

ชุม แปลว่า "ประชุม, รวมกัน"

ตัวอย่าง "แฉ เบิกท้าวพญามนตรี มุกขทั้งหลายเข้ามา

ชุมแลวก็ตี อยาให้ผูใดเจรจาควยกัน"

(กฎ. 1. น. 92)

"แฉ เมื่อพระสงฆ์นั่งชุมทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งปวง"

(ประชุมพระตำรา. น. 74)

"จึงสืบปรุงนทั้งหลายชุมกันมาพร้อม มากอ
พระเจดีย์อันหนึ่งหายอด"

(ประชุมพระตำรา. น. 74)

คำว่า ชุม พจนานุกรมา นิยามว่า "มาก เช่น ยุงชุม, รวมกัน เช่น ชุมค้าย,
ชุมทาง, ชุมพด" ตามตัวอย่างข้างต้น คำว่า ชุม น่าจะหมายถึง "รวมกัน" คือการที่คน
มารวมกันเพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในปัจจุบันไม่ใช้คำว่า ชุม แต่จะใช้คำว่า ประชุม
หรือ ชุมนุม แทน ส่วนคำว่า ชุม นั้น นิยมใช้ในความหมายว่า "มาก" เช่น "ยุงชุม"
เป็นต้น

ถือ แปลว่า "คุม" หรือ "รักษา" เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่งขุนคชราชาขอถือเชิงภูิก้านันวัด

เขียนวัคสทั้ง"

(ประชุมพระตำรา. น. 12)

พจนานุกรมลำดับสระ นิยามว่า " ก. จับไว้, ยึด, ประพฤติ, นับเอา, เชื้อ, รักษา" (น. 238) ตามตัวอย่างนี้คำว่า ถือ น่าจะมีความหมายว่า "รักษา" สมัยปัจจุบันมีคำว่า ถือ ที่แปลว่า "เช่า" เช่น ถือสวน แปลว่า เช่าสวน เป็นต้น คำว่า ถือ ที่แปลว่า "เช่า" นี้ อาจกลายความหมายมาจากคำว่า ถือ ที่แปลว่า "คุม" หรือ "รักษา" ก็ได้ และคำว่า ถือ ที่แปลว่า "คุม, หรือ รักษา" น่าจะใช้เกี่ยวกับผลประโยชน์ หมายถึง "ดูแลรักษาผลประโยชน์"

ทอ แปลว่า "ชน, ชวิต" เช่น

ตัวอย่าง "ผู้ใดผูกไว้ควายแรงทอใหญ่จงหมั้น ถ้า
 จูงให้จงหมั้น ถ้าไว้ควายขาดเสียทอคนตาย
 ทานใหม่ผู้ } ผูก
 } จูง } ไว้ควาย"

(กฎ.3 น. 170)

คำว่า ทอ พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ชวิต, กระทบ, ชน เช่น ถ้าไว้ควายทอคนตาย" คำว่า ทอ ที่แปลว่า "ชวิต" หรือ "ชน" นี้ ในภาษาร้อยแก้วปัจจุบันไม่ใช่แล้ว

ทะอิ่ง แปลว่า "ถือคือ" เช่น

ตัวอย่าง "แต่เคยในกิจคดีตัดสินพิพากษามาในกาลก่อน

อย่าทะอิ่งอวดตนควยอวดมานะ"

(กฎ.1 น. 54)

ในพจนานุกรมฯ มีคำว่า ทะอิ่ง แปลว่า "ถือตัว" คำว่า ทะอิ่ง กับคำว่า ทะอิ่ง น่าจะเป็นคำเดียวกันนั่นเอง แต่คำหนึ่งแทรกตัว "ร" ลงไป ทำนองเดียวกับ ขอม เป็น ชรอม คำนี้ไม่มีใช้ในภาษาร้อยแก้วปัจจุบัน

บังกัถ แปลว่า "ปิดบัง, อำพราง" เช่น

ตัวอย่าง "มาตรการหนึ่งบังกัถข้าคนท้าวไว้เรือนตนกัถ" (กฎ.3 น. 4)

คำว่า บังกัถ พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ก. ปิดบัง, อำพราง" คำนี้เป็นภาษาโบราณ ปัจจุบันไม่ใช่แล้ว

บาย ใช้เกี่ยวกับการเดินเรือ หมายถึง "กลับลำ" เช่น

ตัวอย่าง "พระโองการรับสั่งให้ขุดคลองรอบเกาะ ให้

บายเรือที่หนึ่งโคไว้เรียกว่าคลองมหานาค" (ความทรงจำ. น. 22)

คำว่า บาย พจนานุกรมา ลำดับสระนิยามว่า "ก. หั้น, คล้อย, ก้าว, เลี้ยวไป" อักษรวิธานศัพท์ ให้ความหมายคำว่า บาย หนา ว่า "บายหนา, คือหันหน้า, คนไปเรือแต่แรกตรงไป ครั้นจะกลับก็ทำให้ขวางนาเรือหันกลับเบนมานั้น"

เมื่อพิจารณาเหตุตามความหมายในอักษรวิธานศัพท์แล้ว คำว่า บาย น่าจะหมายถึง "กลับลำเรือ" ความหมายนี้เข้ากับความในตัวอย่างใดคือ คือขุดคลองให้กว้างพอที่จะกลับลำเรือได้ คำว่า บาย ที่แปลว่ากลับนี้ ยังปรากฏในคำว่า บายควาย แปลว่า "เวลาที่ตอนควายกลับบ้าน" ตามตัวอย่างนี้มีรับสั่งให้ขุดคลองรอบเกาะ คำว่า บาย อาจมีความหมายเพียงแฉกกลับโดยอ้อม เกาะก็โค ปัจจุบันไม่นิยมใช้คำว่า บาย ตามความหมายนี้

มละ แปลว่า "ละ, ทิ้ง"

คำว่า มละ ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่แล้ว จะมีใช้บ้างก็แต่ในภาษาในรอยกรองแต่ในสมัยอยุธยา คำนี้มีใช้ในภาษารอยแก้ว เช่น

ตัวอย่าง "แดเสวะภามาตยหมุโคมละเสียซึ่ง

อะคติธรรมทั้งสิ้น"

(กฎ. 1 น. 54)

เรือ แปลว่า "กลับ, เปลี่ยนทำใหม่, ทำใหม่อีกครั้ง" เช่น

ตัวอย่าง "พระยาจกบ้านแข็งเมืองอยู่ไม่ลงมา เสด็จ

ขึ้นไปตีไม่ได้ ถอยลำทัพยังอยู่เนิ่นเรือกลับขึ้นไป

ตีเชียงใหม่"

(ความทรงจำ. น. 6)

คำว่า เรือ พจนานุกรมานิยามว่า "เอาขึ้นน้ำใหม่, ฟิ้น, ยกขึ้น" สมัยปัจจุบันมีคำว่า เรือ ฟิ้น แปลว่า "ทำใหม่, นำเรื่องที่แล้วไปแล้วมาพูดใหม่" คำว่า เรือ ในตัวอย่างข้างต้นนี้จึงน่าจะหมายความว่า "ทำใหม่" คือ "กลับขึ้นไปตีเชียงใหม่อีก"

ในบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"ลงกาเป็นสองเมืองหรือ ไทเองแล้วจะรื้อให้"¹

(รามเกียรติ์. น. 1243)

คำว่า รื้อ ในที่นี้ไม่ว่าจะหมายความว่า "ทำลายเมืองลงกา" แต่จะหมาย
ความว่า "ไทเองไปแล้ว จะกลับเอามาให้ใหม่อีก" มากกว่า

ในหนังสือประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค 5 และภาค 6 ตอนนางลอย ใช้คำ
ว่า รื้อ ดังนี้

"เกิดธาจะรื้อรบ ทลวงเข้าชิงแคน
พันเสียดงนับแสน ให้เสียดงคองคธาติน"²

(ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์. น. 76-7)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า รื้อ น่าจะแปลว่า "เริ่มใหม่" คือ รบใหม่อีก, กลับ-
รบใหม่

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, บทละครเรื่องรามเกียรติ์, กรมศิลปากร
ตรวจสอบชำระใหม่ เล่ม ๑: ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2510),
หน้า 1243.

² ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ภาค 5 และ 6, (พิมพ์ครั้งที่ 3; พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, 2512), หน้า 76 - 7 [พิมพ์ในงานฉาบนิทัศน์ นายถนอม พึ่งสม]

ในบทละครนอก ¹ เรื่องไชยเชษฐ และเรื่องสังข์ทอง ไช้คำว่า รู้ ดังนี้

"เพราะภูหลงกลอีกคนพาล เคยรณานจึงกล่ามว่าไว้ได้
จะซ้ำรู้ถือจิวอีกไม่ ภูไยคิดพลางทางบัญชา"
(ไชยเชษฐ.น. 343)

"หอยหรือจะรู้มาเป็นภย เลหกลมันแกลงแต่งใส่
พริเพราะเจ้าจึงเข้าใจ เสียแรงรักไครอาลัยมัน"
(สังข์ทอง.น. 39)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้คำว่ารู้ น่าจะแปลว่า "กลับ,"

เมื่อพิจารณาตัวอย่างทั้งหมดแล้ว จะเห็นว่าความหมายของคำที่ตรงกับคำว่า รู้ ที่สุด น่าจะเป็น กลับ ซึ่งหมายถึง "ทำขึ้นใหม่อีก, กลายเป็น, ย้อน, เริ่มต้นใหม่"

เล็ก แปลว่า "ทำนุบำรุง" เช่น
ตัวอย่าง "แฉจะไคไ่ว้ทรัพย์สินมรดกนั้นเป็นอิฐปูนเล็ก
พระศาสนาอุจกตั้งพระตำราพระราชอุทิศไวนั้นหา
มิไค"

(ประชุมพระตำรา.น. 63)

"โดยตำราพระราชโองการให้เล็กพระ
สาสนาอารามทั้งหลายนั้นเพื่อปรักหักพัง"
(ประชุมพระตำรา.น. 9)

"จึงเจ้าพระญาศรีธรรมมาโสกราชประดิษฐาน
พระอิศวรเจ้า นี้ไว้ให้ครองสัตว์สี่ตีนสองตีนในเมือง
กำแพงเพชร และช่วยเล็กศาสนาพุทธศาสนาและ
ไสยศาสตร์และพระเทพกรรม"
(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 29)

¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม 6 เรื่อง,
พิมพ์ครั้งที่สี่, (พระนคร : คลังวิทยา, 2508.)

คำว่า เลิก พจนานุกรมาให้ความหมายว่า "ก. ยก, ถอน, รั้ง, งค, หยุด; เปิด, แฉ, แฉอขึ้น" ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า เลิก น่าจะใช้ในความหมายว่า "ยก" หมายถึง "ทำนุบำรุง, ทำให้เจริญขึ้น" มิได้หมายความว่า "ถอน, รั้ง" อันเป็นความหมายในทางทำลาย เพราะตัวอย่างเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพระราชอุทิศที่กัลปนาทั้งสิ้น คำว่า เลิก จึงน่าจะมี ความหมายว่า "ทำนุบำรุง หรือ ปฏิสังขรณ์"

ว่อง แปลว่า "คล่อง, ทำใ้ง่ายดาย" เช่น

ตัวอย่าง "เพลาเข้าไปสระบุรี เกณฑ์ไพร่ตัดเสาพระ

เมรุ ไม่น่าจะ ว่อง คมขวานได้ครบการทั้งสี่ต้น" (ความทรงจำ.น. 45)

คำว่า ว่อง อักษรวิธานศัพท์ นิยามว่า "ว่อง, คือเบา, ของที่เบา ว่าเบาว่อง"

คำว่า ว่อง พจนานุกรมลำดับสระนิยามว่า "ก. เร็ว, ไว, คล่อง"

ในตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า ว่อง จึงน่าจะหมายถึง "ตัดให้ขาดได้โดยง่ายไม่หนักแรง" คำนี้คงเป็นคำเดียวกับ ว่อง ในคำว่า ว่องไว ซึ่งยังใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน แต่ ว่อง คำเดียวไม่มีที่ใช้ในภาษารอยแก้วปัจจุบัน

สนอง แปลว่า "แทน" เช่น

ตัวอย่าง "ให้ทำพระตำราใหม่ สนอง พระตำราเก่า

สำหรับพระศาสนา" (ประชุมพระตำรา.น. 39)

คำว่า สนอง พจนานุกรมา นิยามว่า "สนอง ก. ร้อง, ร้องรับ, แทน, ตอบแทน, โต้ตอบ" ตามตัวอย่างนี้คำว่า สนอง น่าจะหมายความว่า "แทน" คือทำพระตำราใหม่ขึ้นแทนพระตำราเก่า

ในวิทยานพนธ์เรื่อง คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำภาษาเขมร ของนางกาญจนา นาคสกุล สันนิษฐาน คำว่า สนอง ไ้ดังนี้

เขมรมีคำ สง อ่านว่า ซอง เป็นคำกริยา แปลว่าตอบแทน เติมพยัญชนะ
กลางคำเป็น สونغ อ่านว่า ซุนง เป็นคำกริยา แปลว่า ไซท์นี้ คือเอาเงิน
มาใช้แทนที่โคชอ้อมไป เติมนิคหิตคือเป็น สันง แล้วเปลี่ยนรูปเป็น สันง เพื่อ
รักษาเสียงสระให้คงเดิม อ่านว่า ซ่านง เป็นคำนาม แปลว่า สิ่งที่ตอบสนอง,
การตอบแทน สอนงในภาษาไทยน่าจะมาจาก สุนง ของเขมร¹

คำว่า สอนง สมัยปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายว่า "ตอบแทน" แต่ไม่นิยมใช้ใน
ความหมายว่า "แทน" แล้ว

ส่อ แปลว่า "ฟ้อง, กล่าวโทษ"

ตัวอย่าง "ทนายส่อเจ้าเงินว่าเป็นโจรปล้นดักทรัพย์

อันใด ๆ ก็ดี... แต่พิจารณามีเป็นสัจว่า นายเงิน
นั้นเป็นผู้อยู่ไรใช้ ท่านว่าให้เอาทนายอันสื่อนั้นมาขึ้น
ชาหย่าง... แล้วโหม้นรองว่า อยากูเยียงชาญ
ชรชนรายส่อนายเงิน"

(กฎ. 2 น. 336)

"ผู้ใดส่อท่านว่าเป็นฉมบกฤษติยารู
วาน } ภูวิทหายคุณ กระทำให้ท่านตาย พิจารณามี
ยา } เป็นสัจ แลหากเทศส่อท่านคังนั้นท่านไหลงโทษ
โดยโทษานุโทษแลให้โหมชวบคาค้าวส่อ"

(กฎ. 3 น. 174)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กาญจน นาคสกุล "คำสันนิษฐานในภาษาไทยที่มีมูลรากเป็นคำภาษาเขมร"
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
พ.ศ. 2501-2502), หน้า 74.

คำว่า สอ พจนานุกรมา นิยามว่า "(โบ.) ก. ฟ้อง" ในปัจจุบันมีสำนวนว่า สอเสียด สอ หมายถึง "ฟ้อง" หรือ "กล่าวโทษ" เสียด คือ "เจ็บแทงเข้าไปในเนื้อ" สอเสียด จึงน่าจะหมายความว่า "กล่าวโทษผู้อื่น ให้เขารู้สึกเจ็บใจ เป็นเหตุให้เขาแตกกัน" คำว่า สอ ที่แปลว่า "กล่าวโทษ หรือ ฟ้อง" สมัยปัจจุบันมีใช้ในสำนวนว่า สอทุจริต แปลว่า "ทำให้เห็นว่าทุจริต, ทำให้เขาใจว่าทุจริต" เช่น การกระทำของเขา สอทุจริต แปลว่า "การกระทำของเขาฟ้องว่าเขาทุจริต"

สอง แปลว่า "ชุมนุมเกลี้ยกล่อมผู้คน"

ตัวอย่าง "แลข้าพระอันชัคพลัดอยู่แห่งใดให้สองจก
เอาธุสารบัญชีไว้"

(ประชุมพระตำรา.น. 78)

ในพจนานุกรมา และ อักษรานุกรมาศรียะต์ นิยามคำว่า สอง ดังนี้

พจนานุกรมา "น. ที่ประชุมลับ, หมุ่ลับ, ที่ชุมนุมเกลี้ยกล่อมกำลังผู้คนอยู่ในที่ห่างไกลออกไป ต่อมักก็ใช้เป็นความหมายในทางไม่ดี เช่น ซองโจร" ส่วนความหมายที่เป็นกริยา แปลว่า "ประชุม"

อักษรานุกรมาศรียะต์ "สอง, เป็นชื่อที่ตำบลหนึ่ง, ที่นั้นเป็นที่นอกเมืองนอกบ้าน อยู่ชายทุ่งชายป่า, เขาตั้งอยู่ตามคูน้ำใหญ่ให้ตั้งไว้คอยรับคนหลบหนีเจ้านายเข้ามา อาศัยอยู่, ใครเอาไม่ไถดด้เขา"

จากหลักฐานตามตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น คำว่า สอง ใช้เป็นคำกริยาเกี่ยวกับการรวบรวมหรือชุมนุมผู้คนซึ่งแตกกันไป เขาไว้ด้วยกัน ตามอักษรานุกรมาศรียะต์จะเห็นว่า ผู้ที่จะไป "สอง" ผู้คนใดต้องเป็นผู้มีอำนาจวาสนา คุมครองผู้ที่มาเขา "สอง" ของตนได้ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า สอง แต่จะใช้เป็นคำขอนว่า สองสม

สัดไป แปลว่า "พลัดไป" เช่น

ตัวอย่าง "แลสำเนาสัดไปกษัตริย์ ให้หญิงชู้ดา
เจดีย์"

(กฎ.2 น. 240)

คำว่า ลัดไป มีความหมายตามอักษรวิธานศัพท์ว่า "ซัดพรัดไป เช่น เรือแล่นไปในทะเล, และเกิดลมพายุคลื่นใหญ่ซัดเอาเรือไปในที่อื่น ๆ นั้น"

คำว่า ลัดไป ในตัวอย่างดังกล่าว จึงมีความหมายตรงตามความหมายในอักษรวิธานศัพท์ คำนี้ในปัจจุบันไม่มีที่ใช้แล้ว

หยอน แปลว่า "ครั่นคร้าม" คำนี้ปรากฏที่ใช้ในภาษาสมัยรัชกาลที่ 3 เช่น ตัวอย่าง "นี่มันทำเอาตามใจมัน มีแต่คิดหยอนกัวมันไปเสียหมดทั้งนั้น" (จดหมายหลวงอุดม.น. 96)

"ลงไปแล้วกลัวจะไปหยอนเสีย เห็นว่าน้อยตัวอยู่แล้ว จะหาใครเข้าไปไม่" (จดหมายหลวงอุดม. น. 214)

คำว่า หยอน พจนานุกรมา นิยามว่า "ก. คร้าม, กลัว, หวาดเสียว" คำนี้สมัยปัจจุบันไม่ใช่แล้ว ในตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า หยอน ใช้ในความหมายตามพจนานุกรมา

อำยวน แปลว่า "ปิดบังหรืออำพราง" เช่น ตัวอย่าง "พณกวนั้นจึงให้หาอาชญาอูฐรแกระลาการว่า อำยวน เนื้อความไว้ให้ข้าพพระราชกำหนด" (กฎ. 2 น. 159)

คำว่า อำยวน พจนานุกรมา นิยามว่า "ก. ปิดบัง, พราง, อำพราง," ตามตัวอย่างนี้ คำว่า อำยวน ใช้ในความหมายตามพจนานุกรมา ในสมัยปัจจุบัน คำนี้ไม่ใช่แล้ว

3.1.3 คำกริยาซึ่งสมัยก่อนใช้คำเดียว สมัยปัจจุบันใช้คู่กับคำอื่น

ในสมัยอยุธยา มีคำกริยาพวกหนึ่งซึ่งใช้เป็นคำเดียว แต่คำกริยานั้นในสมัยปัจจุบันนิยมใช้คู่กับคำอื่น อาจมีลักษณะเป็นคำซ้อน หรือไม่ใช้คำซ้อน แต่เป็นคำที่ปรากฏเรียงกันเสมออีกใด

คืน แปลว่า "กลับคืน, กลับ"

ตัวอย่าง "ถ้าลูกค้าต่างประเทศ เข้ามาซื้อขายยังท่าเมืองนครเนาวศรี มหานคร ซื้อขายแล้วแล้ว คืน ออกไปเดาก็ตาม"

(ประชุมจดหมายเหตุ น. 7)

ในสมัยปัจจุบัน ไม่นิยมใช้คำว่า คืน คำเดียว แต่จะใช้ว่า กลับคืน เป็นคำซ้อน หรือใช้คำว่า กลับ คำเดียว ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า คืน น่าจะหมายความว่า "กลับ" พจนานุกรมฯ นิยามความหมายคำนี้ว่า "กลับ, ส่งกลับไป" คำว่า คืน ในตัวอย่างนี้จึงใช้ตามความหมายว่า "กลับ" ในพจนานุกรมฯ คำว่า คืน ที่ใช้เป็นคำเดียวโดด ๆ มีปรากฏในสำนวน คืนคำ แปลว่า "กลับคำ"

ทอด แปลว่า ทอดทิ้ง, ทิ้ง"

ตัวอย่าง "แลมันทำธุแลมันทอดหญิงนั้นเสีย ท่านว่า

มันทำให้ลูกหลานท่านนบกกพรอง"

(กฎ. 2 น. 255)

คำว่า ทอด พจนานุกรมฯ นิยามว่า "ทิ้ง, ปล่อย, เช่น ทอดธุระ, ทอดแห;" ในตัวอย่างนี้คำว่า ทอด ก็ใช้ในความหมายว่า "ทิ้ง" แต่เป็น "ทิ้งคน" ไม่ใช่สิ่งของ ซึ่งในปัจจุบันนี้ถ้า "ทิ้งคน" ไม่ใช่ ทอด คำเดียว แต่จะใช้เป็นคำซ้อนว่า ทอดทิ้ง เสมอ หรือใช้คำว่า ทิ้ง คำเดียวก็ได้ คำว่า ทอด ที่แปลว่า "ทอดทิ้ง" นี้ อาจใช้อย่างเป็นทางการเป็นคำย่อของคำว่า ทอดทิ้ง ก็ได้

บด แปลว่า "อับแสง"

ตัวอย่าง "อนึ่ง เหนตักกแตนบินมาณอากาศ เปนอันมาก

แลมิ่งแสงพระอาทิตย์**บด**มา

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 101)

คำว่า บด ในสมัยปัจจุบันนี้ใช้เป็นคำซ้อนว่า บดบัง ไม่ใช่คำเดียวโดด ๆ พจนานุกรมฯ นิยามคำนี้ไว้ว่า "ก. ทำให้ละเอียด, กลิ้งทับให้เรียบ, บังแสง, อับแสง, เช่น แดกบด" ในสมัยปัจจุบันคำว่า บด ใช้ในความหมายว่า "ทำให้ละเอียด, กลิ้งทับให้เรียบ" ส่วนความหมายว่า "บังแสง, อับแสง" ไม่ค่อยใช้แล้ว ตามตัวอย่างข้างต้น "พระอาทิตย์**บด**" ใช้อย่างเดียวกับ "แดก**บด**" ในพจนานุกรมฯ คือแปลว่า "อับแสง"

บัง แปลว่า "กันไว้โดยทุจริต"

ตัวอย่าง "ถ้าแลเจ้าหนุ่ฝ่าย ทหาร } ผู้ใดมิไต่สืบ
ผลเรือน }

เปลี่ยนทางว่าว แลบั้งอยู่ใ้ระหวางลั้กถวัก
สมกำลังเลว ไท } มิเออมาไ้ราชการ" (กฎ.2 น. 2)
ทาย

คำว่า บั้ง พจนานุกรมา นยามว่า "ปกปิด, กั้น, กั้น, กั้นไว้โดยทุจริต เช่น ฉอราษฏร์บั้งหลวง" ตามตัวอย่างนี้ คำว่า บั้ง น่าจะหมายถึง "กั้นไว้มิให้เห็น (โดยทุจริต)" คำว่า บั้ง ตามความหมายนี้ในสมัยปัจจุบันยังมีปรากฏที่ไ้สำนวน "ฉอราษฏร์บั้งหลวง" ในสมัยปัจจุบันอาจไ้คำว่า เบียดบั้ง ซึ่งแปลว่า "ยักยก, บิดบั้งเอาไว้" แทนคำว่า บั้ง ได้ ในสมัยปัจจุบันคำว่า บั้ง ที่แปลว่า "กั้นไว้โดยทุจริต" ไม่มีไ้แล้ว

ป่าว แปลว่า "ป่าวร้อง, ประกาศ, บอก"

ตัวอย่าง "จึงมีพระราชโองการ ตรัสสั่งแก่ขุนศรีทนนชัย
ไ้ป่าวพระสงฆ์มาแห่งเมืองนอกชอกชืดเสมา
ประจันตประเทศ" (ประชุมพระตำรา, น. 75)

คำว่า ป่าว พจนานุกรมา นยามว่า "บอกใหญ่ทั่วกัน" ปัจจุบันไม่นิยมไ้คำ
เดียวโดด ๆ (จะมีปรากฏก็แต่ในสำนวน "ป่าวข่าว") แต่จะไ้ว่า "ป่าวร้อง" ซึ่งแปล
ว่า "ร้องบอกใหญ่ทั่วกัน" แทน ในตัวอย่างนี้ การป่าวร้องให้พระสงฆ์มา ไ้ว่า "ป่าว
พระสงฆ์" ไม่ไ้ว่าป่าวร้อง คำว่า ป่าว ที่แปลว่า "ประกาศ" หรือ "บอกใหญ่ทั่วกัน"
นี้ปัจจุบันยังมีไ้ในภาษาถิ่นเชียงใหม่ เช่น ป่าวหนั่ง แปลว่า "โฆษณาภาพยนตร์"

ไร แปลว่า "เรียไร"

ตัวอย่าง "ท่าเปนการฉลองสมโภคพระมหาธาตุหัวเมือง
ไชยนาฐบุรี แลไร เงินสับปรุสทางนอกได้

เงิน $\frac{5}{1} + \frac{3}{1}$ แล

(ประชุมจดหมายเหตุ, น. 55)

คำว่า ไร พจนานุกรมา นยามว่า "ไร 4 ก. เฉลี่ย, เรียไร" สมัยปัจจุบัน
ไม่ไ้คำว่า ไร คำเดียวในความหมายดังกล่าว ในตัวอย่างข้างต้นคำว่าไร หมายความว่า
ถึง "เก็บเงินโดยขอร้องให้ชวยออกเงินตามใจสมัคร" ซึ่งปัจจุบันไ้ เรียไร

ลง แปลว่า "ลงแดง"

ตัวอย่าง "เจ้าคุณหมานกราบทูลว่า ป่วยให้ลงไปถวย
ออกฉี่"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น. 231)

คำว่า ลง ในที่นี้จะหมายถึง "ลงแดง" คือ "ถ่ายอุจจาระออกมาเป็นโลหิต"
อันเป็นอาการโรคของคนออกฉี่ ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ลง คำเดียวในความหมายนี้
แต่จะใช้ว่า "ลงแดง" เป็นการบอกลักษณะแน่นอนว่า ไม่ใช่ "ลง" อย่างอื่น เช่น ลงทอง
 เป็นต้น

เห็น แปลว่า "เห็นว่า"

ตัวอย่าง "แลเห็นอยู่ว่าท่านมีน้ำใจอรุณช่วยทำราชการ
ทั้งปวง แลเห็นปีหน้าท่านจะตั้งบรรณาการ
อันเหลืออยู่นั้นเข้าไปตามพระมหากระษัตริ์เจ้า
ทองประแสงคนนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 18)

คำว่า เห็น ตามตัวอย่างนี้ พิจารณาตามบริบทน่าจะหมายความถึง "เข้าใจว่า,
เห็นว่า, เห็นจะ, คงจะ" ซึ่งเป็นการคาดคะเน ปัจจุบัน ถ้าจะใช้คำว่า เห็น ในความ
หมายนี้จะใช้กับคำว่า ว่า เป็นเห็นว่า หรือใช้กับคำว่า จะ เป็น เห็นจะ ดังนั้น ถ้าใช้อย่าง
ปัจจุบันจะตองใจว่า "แลเห็นว่าปีหน้าท่านจะสง... หรือ "แลปีหน้าท่านเห็นจะสง..."
จะไม่ใช้ว่า "แลเห็นปีหน้าท่านจะสง..." ดังตัวอย่างข้างต้นเลย

3.1.4 คำกริยาที่สมัยอยุธยาใช้เป็นคำเดียว แต่ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน หรือใช้คำ
หนึ่งคำใดที่ประกอบเป็นคำซ้อนนั้น แต่เป็นคำคนละคำกับคำที่ใช้ในสมัยอยุธยา ดังตัวอย่าง
ต่อไปนี้

ครอง แปลว่า "ปกครอง, คุ้มครอง"

ตัวอย่าง "ขออัญเชิญพระองค์เสด็จลาผนวช ช่วยครอง
ราษฎร กรรมทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 32)

"จึงเจ้าพรญาศรีธรรมมาโศกราชประดิษฐาน
พระอิศวรเจ้านี้ ไว้ให้ครอง สัตว์สี่ตีนสองตีนใน
เมืองกำแพงเพชร"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 29)

คำว่า ครอง พจนานุกรมฯ นิยามว่า "พิทักษ์รักษา" เช่น ครองเมือง, ค้ำรงไว้
เช่น ครองศึกษา, ครองชีพ;"←ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ครอง ใช้ในความหมายว่า "พิทักษ์
รักษา") ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้ ครอง คำเดียว แต่นิยมใช้เป็นคำซ้อน คือคุมครอง หรือ
ปกครอง ในตัวอย่างแรก กษัตริย์ครองราชภูมิตัน สมัยปัจจุบันใช้ ปกครอง คือกษัตริย์
ปกครองราชภูมิตัน ส่วนตัวอย่างหลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์คือพระอิศวร ครองสัตว์สี่ตีนสองตีนนั้น สมัย
ปัจจุบันใช้คุมครอง* เพราะเกี่ยวกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ จึงเห็นได้ว่า ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้คำ
ซ้อน และคำว่า ครอง ในสมัยอยุธยาบางกรณีหมายถึง "ปกครอง" บางกรณีหมายถึง
"คุมครอง"

ครา แปลว่า "จุด, จุดครา"

ตัวอย่าง "อย่าให้หนึ่งเทียมกระลาการดูว่าความ ตามิฟัง

ใหนายคายนายพะท่ามะรงครามีองไป

(กฎ. 2 น. 140)

คำว่า ครา ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำเดียวโดด ๆ แต่จะใช้เป็นคำซ้อน คือ
จุดครา หรือถ้าจะใช้คำเดียวก็นิยมใช้คำว่า จุด มากกว่าคำว่า ครา ในสมัยก่อนนิยมใช้
คำว่า ครา เช่นในกาพย์พระไชยสุริยามีข้อความตอนหนึ่งว่า

"เถาแก่เขาแม่เสนา นำเขาหูกา จระเข้เหราคราไป"¹

(น. 24)

¹ พระยาศรีสุนทรโวหาร [น้อยอำจารย์ขางกูร] มูลบทบรรพกิจ, (พระนคร :
ม.ป.ท., 2501), [พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หลวงชำนาญยุทธศิลป์],
หน้า 24.

ตามตัวอย่างนี้คำว่า ครุ น่าจะแปลว่า "ลากเอาตัวไป" ในสมัยปัจจุบันคำว่า ครุ คำเดียวโดด ๆ ไม่มีที่ใช้ แต่ยังคงปรากฏในคำสอนว่า นุคครุ ถ้าจะใช้คำเดียวโดด ๆ สมัยปัจจุบันนิยมใช้คำว่า นุค

เคียด แปลว่า "แค้น, เคียดแค้น"

ตัวอย่าง "ผู้เมียดใจวิวาทกันแลหญิง เคียด คงเรือน
ไปอยูบานเรือนพ่อแม่ลุงตา"

(กฎ. 2 น. 234)

"ผู้ไปค้าไค้เมียมาใหม่ควย ชายทำ เคียด
แก่เมียก่อนแลจะหย่ากันไซ้ ให้แบ่งสินนั้นกึ่ง"

(กฎ. 2 น. 243)

คำว่า เคียด พจนานุกรมฯ นิยามว่า "เคือง, โกรธ" สมัยปัจจุบันมีที่ใช้เป็นคำ
สอนว่า เคียดแค้น > หมายถึง "โกรธแค้น" และใช้คำว่า แค้น - คำเดียว, มีความหมายว่า
"โกรธอย่างผูกใจเจ็บ" ซึ่งไม่ตรงกับคำว่า เคียด ซึ่งหมายถึง "โกรธ; หรือเคือง"
ส่วนคำว่า เคียด ที่ใช้คำเดี่ยวนั้น ไม่มีที่ใช้ในปัจจุบัน

ทอ แปลว่า "สูร, ทอสู"

ตัวอย่าง "ครั้นหาธรรมราชาออกربتพิทลวงเป็นสามารถ
แลเหวนวาทอควยทัมพิทลวงมีไค้"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 93)

คำว่า ทอ ในตัวอย่างนี้มีความหมายว่า "สูร" ในสมัยอยุธยายังมีคำอีกคำหนึ่งคือ
ทอรว ซึ่งเป็นคำสอน มีความหมายว่า "สูรกัน" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ทอ คำเดียว
ในความหมายว่า "สูร" แต่มีปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนว่า ทอสู ดังนั้น ในสมัย
ปัจจุบันถ้าไม่ใช่ ทอสู ก็จะใช้ สู คำเดียว ไม่ใช่ ทอ และถ้าพิจารณาในลักษณะเป็นคำ
สอนว่า ทอ มาจาก ทอรว ปัจจุบันก็ใช้แต่คำว่า รว ไม่ใช่ ทอ คำเดียว

เทิบ แปลว่า "โต, ใหญ่"

ตัวอย่าง "แลข้างคำข้างค้ายเขื่อนทวนหอกข้างติดสอง
ข้างพระอินทร์แลติดเดือน เทิบ แลข้างทวนหอกมี
เขาชวยทันโทษถึงตาย"

(กฎ. 1 น. 87)

คำว่า โต มีความหมายตามพจนานุกรมว่า "มาก, โต, ใหญ่" ตามตัวอย่าง
 นี้ใช้ในความหมายว่า "โต, หรือ ใหญ่" สมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า โต ในความหมายว่า
 "โต, หรือ ใหญ่" แต่จะใช้เป็นคำชอหน้าว่า โตโต หรือ โตใหญ่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นคำ
 กริยาอาการอย่างเดียวกัน และจะใช้คำว่า โต และ ใหญ่ ซึ่งเป็นคำกริยาอาการ หรือคำ
 กริยาอาการย่อย ทำหน้าที่เป็นคำขยายนามก็ได้ คำว่า โต มีปรากฏที่ใช้เป็นคำคำเดียว
 เฉพาะในสำนวน เช่น "มือโต" "กินโต" เช่น "กินกับโต" หมายความว่า "กินกับ
 คำโต" เป็นต้น

ถวน "ครบ, ครบถวน"

ตัวอย่าง "แลผู้มีชื่อในพระราชตำรานี้ตายไซ้ ให้จัด
 เอาพี่น้องลูกหลานแทนผู้ตายนั้นให้ถวน" (ประชุมพระตำรา. น. 79)

คำว่า ถวน ที่แปลว่า "ครบ" ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้ แต่นิยมใช้เป็นคำชอหน้าว่า
ครบถวน หรือใช้คำว่า ครบ แทน ในสมัยปัจจุบันคำว่า ครบ กับคำว่า ถวน ใช้ต่างกันคือ
 คำว่า ครบ ในสมัยปัจจุบันหมายถึง "ไม่ขาด, เต็มจำนวน" เช่น "เงินมี ครบ 500 บาท"
 แปลว่า "มี 500 บาท เต็มจำนวน" ส่วน ถวน หมายถึง "ไม่มีเศษ" เช่น เงิน 500
 บาทถวน หมายถึงไม่มีเศษเกินจำนวน 500 บาท หรือแปลว่า "หมด, ครบ" นับไม่ถวน
 แปลว่า "นับไม่หมด, นับไม่ครบ"

ท่า, ถ่า แปลว่า "คอย, รอ, คอยท่า, รอท่า"

ตัวอย่าง "แม่น้ำชายไปเมืองจีนไปชะแล ไปเชียงใหม่
 ไปพังกา ไปชะวาผาแดง คั้งนั้นไซ้ทานให้หญิงอยู่
ถ่าสามปี" (กฎ.2 น. 240)

"จะคั้งกำบันไว้ท่าอมสำเภาเหมือนก่อน ก่อ
 ถึงกรุงศรีวิชัยบุรีแล้วจึงจะบายหนากำบันไปข้าง
 เหนือคลองน้ำ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 63)

คำว่า ทา มีความหมายตามพจนานุกรมา ว่า "อาการที่ร่อย, คอยอยู่" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า ทา คำเดียว แต่จะใช้เป็นคำซ้อนว่า คอยทา รอทา หรือใช้คำว่า คอยหรือรอ คำเดียว ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า ทา ใช้ในความหมายตรงตามพจนานุกรมา ว่า "คอยอยู่"

ปะ แปลว่า "พบ, พบปะ, ปะทะ"

ตัวอย่าง "แผ่นดินตกกับไฟไปปะพระเชียงเงินให้

พลายแหวนพิงมวน"

(ความทรงจำ.น. 2)

"เสด็จทรงช้างออกไปโดยเสด็จควย แลเมื่อ
ได้รบศึกหงษานั้นทัพหน้าแตกมาปะทัพหลวงเป็น
โกลาหลใหญ่"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 98)

"แลทัพพญารามลี้กษณนแตกมาปะทัพใหญ่
ครั้งนั้นเสียพญาองค์สวรรคโลกนายกองแลข้างมา
รพลมาก"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 99)

คำว่า ปะ มีความหมายตามพจนานุกรมา ว่า "พบ, เห็น; ปิด, ตาม, เอาสิ่ง
ของปิดของให้ดีขึ้น"

คำว่า ปะทะ มีความหมายตามพจนานุกรมา ว่า "โตนกัน, ปะหน้ากัน, ประเจิญ
หน้ากัน"

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ ตัวอย่างแรกคำว่า ปะ หมายความว่า "พบ" ส่วนสอง
ตัวอย่างหลังมีความหมายว่า "ปะหน้ากัน" หรือ "โตนกัน" คือแปลว่า "ปะทะ" คำว่า ปะ
ที่แปลว่า "พบ" สมัยปัจจุบันปรากฏใช้เป็นคำซ้อน คือ พบปะ หรือถ้าใช้คำเดียวก็นิยมใช้
คำว่า พบ มากกว่าคำว่า ปะ ส่วนคำว่า ปะ ที่แปลว่า "ปะทะ" นั้นปัจจุบันไม่มีที่ใช้เลย
ใช้แต่ ปะทะ คำเดียว

เปล่า แปลว่า "ว่าง, ว่างเปล่า"

ตัวอย่าง "แต่บัดนี้วันมีคืนอันเปล่าอยู่ สรรพอันตระ

การทั้งปวงนั้น..."

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 17)

คำว่า เปล่า ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายว่า "ไม่มีอะไรอื่นนอกจากตัวของมันเองที่อ้างถึง" - เช่น ปากเปล่า, มือเปล่า, ตัวเปล่า, (ไม่มีสามี, ภรรยา) ถ้าใช้ในความหมายว่า "ว่าง" ก็มักใช้เกี่ยวกับภาวะ เช่น ชั้นเปล่า เป็นคน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเวลานั้น ไม่นิยมใช้ว่า เปล่า หรือ ไมเปล่า แต่ใช้ว่า ว่าง หรือ ไมว่าง นอกจากในส่วนนวนว่า อยู่เปล่า ๆ แปลว่า "อยู่ว่าง ๆ"

ในตัวอย่างข้างต้นนั้น คำว่า เปล่า ใช้กับ วัน เวลา หมายถึง "เวลาที่ไม่ต้องทำอะไร" ซึ่งปัจจุบันใช้ว่า เวลาว่าง, วันว่าง

นอกจากที่ขัดแย้งกันดังกล่าวนี้แล้ว สมัยปัจจุบันยังนิยมใช้คำว่า ว่าง-เปล่า เป็นคำซ้อนด้วย

แรง แปลว่า "ร้าย, ร้ายแรง"

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งหญิงอันแรงทำชู้เหนือฉวี ด้วมัน

เอาสิ้นใหม่ถึง 2 ถาแล้ว"

(กฎ. 2 น. 209)

คำว่า แรง ตามตัวอย่างนี้จะหมายถึง "ร้าย" ซึ่งน่าจะเป็นคำเดียวกับ แรง ในคำว่า ร้ายแรง ในสมัยปัจจุบันใช้คำว่า ร้าย และ ร้ายแรง ส่วนคำว่า แรง คำเดียวที่ใช้ในความหมายว่า "ร้าย" ในปัจจุบันมีที่ใช้น้อย

คำว่า แรง มีความหมายตามอักขรราชบัณฑิตยว่า "แรง, กำลัง คือกำลังในกายคนมีมาก, คนเมื่อหนุ่มอายุยี่สิบปีขึ้นไปจนสามสิบปี, ว่าเฮาแรง" คำว่า แรง ในที่นี้ใช้เป็นคำกริยา ปัจจุบันมีปรากฏใช้ว่า บุญแรง แปลว่า "บุญมาก" ด้แรง แปลว่า "ด้ร้าย" แต่คำว่า แรง ตามความหมายนี้ในปัจจุบันมีที่ใช้น้อย

ใหญ่ แปลว่า "โต"
น้อย แปลว่า "เล็ก"

ตัวอย่าง "ให้พี่เคราะห์คู่เคยกู ^{ที่} } นั้น ถ้าเท่ากัน
 } เจบ }
อย่าให้มีโทษแก่นันเลย เหตุเป็นเด็กควยกัน ถ้า
เคยกูพี่ใหญ่ไซ้ ให้ทำวันเสียด่าน้ำมันให้แก่นัน
ผู้น้อย"

(กฎ. 3 น. 189)

"เมื่อท่านใหญ่มาอายุถึงเท่านี้ ท่านได้เสวย
สุขทุกขดังนี้ ๆ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.50)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า ใหญ่ ไซ้ในตำแหน่งเดียวกับคำว่า โต และไซ้ใน
ความหมายอย่างเดียวกัน ในปัจจุบันเราใช้ว่า เด็กโต เด็กเล็ก หรือ เมื่อท่านโตมานี้
ไม่ไซ้ว่า เด็กใหญ่ เด็กน้อย หรือ เมื่อท่านใหญ่มา

นอกจากนั้นในสมัยอยุธยา คำว่า ใหญ่ ยังใช้กับลมพายุใดควย หมายถึง
"อย่างยิ่ง" เช่น

ตัวอย่าง "แฉกรันพายุสงบใหญ่ เจ็ดวันเจ็ดคืน จึง
เจาสเภทกัซึ่งโกรธรวาเอาตาศีนี้มา"

(ประชุมพระตำรา. น.75)

พายุใหญ่ ตามตัวอย่างนี้ หมายถึง "พายุพัดจัด" พายุสงบใหญ่ หมายถึง "พายุ
หยุดพัด" คำว่า ใหญ่ ที่เป็นกริยากรรมใช้กับพายุนี้ ในสมัยก่อนอาจใช้เป็นคำกริยากรรม
ย่อยได้ เช่น ลมใหญ่ หมายถึง "ลมพายุ" ดังตัวอย่างในวิทยานิพนธ์ของ นางสาววัลยา
วิมุกตะลพ ว่า

"รุ่งขึ้นเช้าบังเกิดลมใหญ่พัดแรงจัดไปจนตึก" (จ.ม. ราโช. 158)

คำว่า ใหญ่ นี้ในปัจจุบันถ้าใช้เป็นคำกริยาอาจมีความหมายไปในทางมีอำนาจ เช่น
"เขาใหญ่อยู่แถบนี้" หมายถึง "เขามีอำนาจ" และในสำนวน "คนใหญ่คนโต" หมายถึง
"เป็นคนมีอำนาจมียศศักดิ์"

3.1.5 คำที่สมัยก่อนใช้เป็นคำกริยา สมัยปัจจุบันใช้เป็นคำกริยาคนละประเภท หรือเป็นคำต่างหมวด

คำกริยาบางคำในสมัยก่อนใช้เป็นคำกริยาประเภทหนึ่ง ในสมัยปัจจุบันใช้เป็นอีกประเภทหนึ่ง หรือบางครั้งสมัยก่อนใช้เป็นคำกริยา สมัยปัจจุบันใช้เป็นคำนาม หรือคำหมวดอื่นก็มี นับได้ว่าลักษณะเช่นนี้เป็นข้อแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งของภาษาทั้งสองสมัย อันเป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้ตัดสินสมัยของภาษาได้ ตัวอย่างมีต่อไปนี้

กฎหมาย

ในสมัยปัจจุบันคำว่า กฎหมาย ใช้เป็นคำนาม ในสมัยอยุธยาคำนี้มีที่ใช้เป็นคำกริยา เช่น

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่ง ราษฎรผู้มีคดียา กฎหมาย แก่ขุนการ
ควยเนื้อความประการใด ๆ" (กฎ. 2 น. 29)

ตามตัวอย่างนี้สมัยอยุธยาใช้คำว่า กฎหมาย เป็นคำกริยา น่าจะมีความหมายว่า "แจ้งความ, จดคำฟ้องไว้เป็นหลักฐาน" สมัยปัจจุบันไม่ใช้คำว่า กฎหมาย เป็นคำกริยา

ไซ

คำว่า ไซ ในปัจจุบันใช้เป็นคำนาม เช่น มีไซ เป็นไซ หรือไซเป็นคำขยายนาม เช่น คนไซ และไซชอนกับคำกริยา เจ็บ, ป่วย เป็น เจ็บไซ หรือ ป่วยไซ หรือ เจ็บไซ ไตป่วย แต่จะไม่ไซเป็นคำกริยาเลย ในสมัยอยุธยาใช้เป็นคำกริยา และไซกับสัตว์ เช่น "ช่างตนมาคน" ไคควย

ตัวอย่าง "อนึ่งช่างตนมาคนไซ แลมิไคควายฎีกา ช่างตน
มาคนตาย ให้ศักดงหลูชาช่าง อนึ่งช่างตนมาคนไซ
แลมิไคอยู่รักษา ไทจำจงหนัก" (กฎ. 1 น. 108)

ในสมัยปัจจุบันใช้คำกริยา เจ็บ หรือ ป่วย ส่วนคำว่า ไซ ไม่ใช้เป็นคำกริยา

ฉิบหาย

คำว่า ฉิบหาย สมัยอยุธยาใช้เป็นกริยากรรม หมายถึง "สูญเสียมค" แต่ในสมัยปัจจุบันใช้เป็นกริยากรรม พจนานุกรม ฯ นิยามความหมายคำนี้ไว้ว่า "ก. สูญหมด, เสียมค, มคเร็ว, ป่นปี้"

ตัวอย่าง "ครั้นแลญาตวงขามังเกิดไภยอันตรายพินาศ

ฉิบหายชีวิตก็ดี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.35)

"อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทุกวันนี้ แสวงหาแต่ปณณา

ฉิบหายชีวิตก็ดี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.35)

คำว่า ฉิบหาย ตามตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นกริยากรรม คือใช้ว่า ฉิบหายชีวิต, ฉิบหายปัญญา ในสมัยปัจจุบันใช้เป็นกริยากรรม และไม่นิยมใช้เกี่ยวกับชีวิตหรือปัญญาอย่างสมัยก่อน แต่นิยมใช้เกี่ยวกับทรัพย์สิน สิ่งของมากกว่า นอกจากนั้น สมัยปัจจุบันยังถือเป็นคำหยาบคาย ที่ใช้เป็นกริยากรรมก็มีในจำนวนที่เป็นคำหยาบ เช่น ฉิบหายเงิน ฉิบหายสมบัติ เป็นต้น

ถม

คำว่า ถม พจนานุกรม ฯ นิยามไว้ว่า "ทับ, กลบ, ทำให้เต็ม" ในสมัยปัจจุบันคำนี้ใช้เป็นกริยากรรม เช่น ถมดิน ถมบ่อ เป็นต้น แต่ในสมัยอยุธยา ใช้เป็นกริยากรรมก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่งทอปุพพญารวงนำเอาน้ำไปเถิงบางพาน

นั้น ก็ถมหายสิ้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.29)

จะเห็นได้ว่าการใช้คำว่า ถม เป็นกริยากรรมในตัวอย่างนี้ไคความถี่มาก และเราไม่อาจหาคำอื่นใดแทนให้ไคความหมายดีเท่านี้ไคเลย

ทำลาย

คำว่า ทำลาย สมัยก่อนใช้เป็นกริยากรรม หมายถึง "ชำรุดเสียหายเป็นอันตราย" แต่ในสมัยปัจจุบันใช้เป็นกริยากรรม พจนานุกรม ฯ นิยามความหมายคำนี้ไว้ว่า "ก. รื้อ, ทำให้หลาย, ทำให้พัง, ทำให้เสียหาย, ทำให้หมดสิ้นไป"

ตัวอย่าง "รูปพระพุทธเจ้าพระปฏิมากรทำลายแต่นั้นมา
เทวบัณฑิต"

(ประชุมพระตำรา.น. 78)

"ว่ามีเหตุคร่ำครวญจะถึงอับปาง ชีวิตจะ
ทำลายเสียกลางพระมหาสมุทร"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น. 70)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้จะเห็นว่า คำว่า ทำลาย ในสมัยอยุธยาใช้เป็นกริยากรรม และมีความหมายเหมือนคำว่า ทำลาย ซึ่งแปลว่า "พัง, แตก, กระจาย" ไม่ใช่เป็นกริยา สกรรมอย่างสมัยปัจจุบัน กล่าวคือคำว่า ทำลาย ซึ่งแผลงมาจาก ทำลาย นั้น สมัยอยุธยา ใช้ตามความหมายของคำเดิมคือ ทำลาย แปลว่า "พัง" ส่วนสมัยปัจจุบันใช้ตามความหมาย ที่เป็นคำแผลงแปลว่า "ทำให้พัง" นอกจากนั้นสมัยปัจจุบันยังใช้คำว่า ทำลาย เป็นสกรรม กริยาแปลว่า "ทำให้พัง" คว ย เช่น เขาทำลายกำแพง แปลว่า "เขาพังกำแพง"

เท็จ

คำว่า เท็จ ในสมัยปัจจุบันใช้เป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า "โกหก, ไม่จริง" เช่น พุคเท็จ ให้การเท็จ ในสมัยอยุธยามีใช้เป็นคำกริยาคว ย เช่น

ตัวอย่าง "ทำหนังสือร้องก็ค้มาแก้ความก็ค้ มีคำตนว่าใน

สำนวนแล้วเท็จแก้กระลาการว่าไซ่ถอยคำก็ค้" (กฎ. 2 น. 158)

ตามตัวอย่างนี้ เท็จ เป็นคำกริยาแปลว่า "พุกเท็จ" หรือ "ให้การเท็จ"

สำนัก

คำว่า สำนัก พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "น. ที่พัก, ที่อยู่, ที่อาศัย, แหรง.
ก. อยู่ (โบ. เขียนเป็นสำนักน)." ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้คำนี้เป็นคำนาม แปลว่า "ที่พัก,
ที่อาศัย, สถาน" ถ้าเป็นกริยาจะใช้คำว่า พำนัก แทน แต่ในสมัยอยุธยานิยมใช้เป็นคำ
กริยา แปลว่า "พัก" หรือ "อยู่" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งชายใดภาเมียทานไปสำนักเรือน
 ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมัน แลมันทำซุสหญิงนั้น เจ้าเรือน
 ภูเพนเป็นใจให้สำนักมิบอกแก่เจ้าตัว..." (กฎ. 2 น. 216)
 "เจ้าเรือนรูวามันลักขาคนทานมา แลโหมมันอยู่
สำนัก ฌ เรือนคน..." (กฎ. 3 น. 12)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันเราใช้คำว่า พำนัก แทน สำนัก ได้ และจะไม่ใช้คำว่า สำนัก เป็นคำกริยาเช่นนี้เลย

สำเร็จ

คำว่า สำเร็จ ในปัจจุบันนิยมใช้เป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า "เสร็จ" เช่น "เขาทำงานสำเร็จแล้ว" หรือที่ใช้อย่างกริยากรรมก็มีปรากฏในคำว่า "ผู้สำเร็จราชการ" เป็นต้น คำว่า สำเร็จ นี้ส่วนมากใช้ เสร็จ แทนได้ และคำว่า เสร็จ นั้นใช้ได้ทั้งเป็นกริยากรรม และกริยากรรม เช่น "เขาเสร็จงานแล้ว" เป็นกริยากรรม ส่วน "งานเสร็จแล้ว" เป็นกริยากรรม เป็นต้น ในสมัยอยุธยาใช้คำว่า สำเร็จ ในความหมายว่า "ทำให้เสร็จ" เป็นกริยากรรม

ตัวอย่าง "เลาอนึ่งก็คจศกทุกกาปิดตันกราเปราคือดมาศ
 ซึ่งจปราดหนานนพอหัวเจ้าทานกโหพระหลวงหัว-
 เมืองสำเมรศการซึ่งกาปิดตันกราเปราคือดมาศ
 ปราดหนานนเสรคทุกปรการ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 4)

คำว่า สำเร็จ ใช้เป็นกริยากรรม แปลว่า "ทำให้เสร็จ" คำว่า สำเร็จ ซึ่งใช้เป็นกริยากรรมมีปรากฏในส่วนอื่นอีกเช่น สำเร็จโทษ สำเร็จกิจ เป็นต้น แต่ในสมัยปัจจุบันไม่ใช้ว่า สำเร็จการ ในตัวอย่างข้างต้นนี้สมัยอยุธยาใช้ว่า สำเร็จการ คือใช้ การ เป็นกรรม ของ สำเร็จ ได้ ส่วนสมัยปัจจุบันไม่ใช้ การ เป็นกรรมของกริยา สำเร็จ

3.1.6 คำกริยาที่คล้ายกับคำกริยาในปัจจุบัน

ในสมัยอยุธยา คำกริยาพวกหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกับคำกริยาในสมัยปัจจุบัน ส่วนใหญ่คล้ายกันในเรื่องเสียง และคำกริยาเหล่านั้นอาจเป็นที่มาของคำกริยาที่ใช้ในปัจจุบันก็ได้ ส่วนมากคำกริยาเหล่านั้น ไม่ปรากฏใช้ในสมัยปัจจุบัน แต่จะใช้คำอื่นที่เสียงคล้ายกันแทน นอกจากนั้น บางครั้งสมัยอยุธยาและสมัยปัจจุบัน มีการใช้คำที่คล้ายกันทั้งเสียงและความหมาย แต่สมัยอยุธยาใช้คำหนึ่ง ปัจจุบันใช้อีกคำหนึ่ง คำชนิดนี้ส่วนมากเกิดจากการประกอบคำต่างกันจึงจะไต่ยกตัวอย่างมากกล่าวต่อไปนี้

เช่น

ตัวอย่าง "แด่พระคุณของท่านยังมีอยู่แก่ข้าพเจ้าเป็นอันมาก แด่ครั้นข้าพเจ้าจะหาทดแทนพระคุณท่านนั้นยังเช่นจนอยู่" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.131)

คำว่า เช่น พจนานุกรม ๖ นิยามว่า "เช่นมาก, แห่ง, งวด, แข็ง" ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า เช่น ใช้เกี่ยวกับฐานะความเป็นอยู่ น่าจะหมายถึง "ลำบาก, ฝืดเคือง" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช้คำนี้ในเรื่องเกี่ยวกับฐานะ แต่ใช้คำอื่นคือคำว่า คับแค้น ซึ่งแปลว่า "ลำบาก, ยากไร้, ฝืดเคือง" แทน คำที่คล้ายคำว่า เช่น คือ แค้น แปลว่า "เคือง, คับใจ, เข้มใจ, เจ็บใจ, ชัด, ทิด" นำมาใช้เกี่ยวกับเรื่องฐานะ มีปรากฏในคำว่า คับแค้น และ ยากแค้น ถ้าพิจารณาความหมายโดยนัย คำว่า เช่น น่าจะหมายถึง "มีเหลืออยู่น้อย" เพราะของที่งวดหรือเช่นมากย่อมเป็นของที่ลดปริมาณจากเดิมมาก คำว่า เช่นจน จึงน่าจะหมายถึง "จนแทบไม่มีจะกิน" ในสมัยปัจจุบันอาจใช้คำว่า ยากแค้น ซึ่งเป็นคำชอนแทนได้

ชอกชอน

ตัวอย่าง "อยู่ทุกวันนี้เหมือนลูกนกแลเนื้อหาแม่มิได้เที่ยวชอกชอนตัวอยู่" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.120)

คำว่า ชอกชอน ในสมัยปัจจุบันไม่มีใช้ มีแต่คำว่า ชอกชอน แปลว่า "ชอน, คันคนไป, ชอนไชไป" และมีคำว่า ชอน แปลว่า "บัง, แอมแฉง, เรนไม่ให้เห็น" นอกจากนี้ ในพจนานุกรม ๆ ยังมีคำว่า ชอกซัง ซึ่งไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน แปลว่า "ชุกชอน, ชอนเรน" ในสมัยปัจจุบัน ถ้าจะใช้คำว่า ชอน ต้องเข้ากับคำว่า ชุก เป็น ชุกชอน ส่วนคำที่เข้ากับคำว่า ชอก คือ ชอน เป็น ชอกชอน แต่สมัยอยุธยา เอาคำว่า ชอน มาเข้ากับคำว่า ชอก เป็น ชอกชอน ซึ่งมีเสียงและความหมายใกล้เคียงกับคำว่า ชอกชอน, ชุกชอน ที่ใช้อยู่ในสมัยปัจจุบันดังปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนั้น

ชอกไซ, ชวคไซ

ในสมัยปัจจุบัน คำกริยาที่ไซเรียกอาการทิวเพราะอคอาหารคือ ไซ ในสมัยอยุธยา คำว่า ไซ ไซคู่กับคำอื่นได้เป็น ชอกไซ บาง ชวคไซ บาง ความหมายเท่ากับ ไซ คือแปลว่า "อคอยาก" ในสมัยอยุธยาคำว่า ชอกไซ หรือ ชวคไซ มีความหมายคล้ายกับเป็นลักษณะของคนอคอาหารคือ "ชูปดม" ควยเซน

ตัวอย่าง "บอกมายังทานพระยาราชภิตินให้แจ้ง ควย

ราษฎรชาวเมืองกลางอคชาวชอกไซลงเป็นอันมาก
อยู่แล้ว"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.112)

คำว่า ชอกไซ ในตัวอย่างนี้จะหมายถึง "ชูปดม"

"เอาใจใส่ดูแลเบิกข่าวปลาอาหารให้มันกิน
อย่าให้มันอคหยากชวคไซได้"

(จดหมายหลวงอุคม. น.233)

คำว่า ชวคไซ ในตัวอย่างนี้จะหมายถึง "ร่างกายชูปดมเพราะอคอยาก"

ถลาย

ตัวอย่าง "ถ้า ^{โจท} _{จำเลย} } ตัดใจในหนังสือนั้นว่าอักษรนั้น

บุบถลาย ทานใหญ่คู่อักษรถลายนั้น ถ้าอักษรหมี่ต้องกัน
ทานใหม่บังคับมันชาวถลาย"

(กฎ. 2 น. 86)

คำว่า ถลาย ไม่มีที่ไ้ในสมัยปัจจุบัน พจนานุกรม ๆ ให้ความหมายว่า "แตก, มีคำที่ไ้คล้ายกันอีกคือ ฉลาย สลาย" ถ้าพิจารณาตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า ถลาย ก็น่าจะเป็นคำเดียวกับ สลาย นั้นเอง คำว่า บุบถลาย คือ บุบสลาย คำว่า สลาย แปลว่า "แตก, พัง, ทลาย" ถ้าจะสันนิษฐานว่า ถลาย เป็นคำเดียวกับ สลาย ก็น่าจะสันนิษฐานได้ควยว่า ถลาย เป็นคำเดียวกับ ทลาย ซึ่งมีเหตุผลน้อยทั้งสองข้อ ในที่นี้จึงสรุปได้เพียงว่า คำทั้งสามนี้เป็นคำซึ่งมีเสียงคล้ายกัน และไ้ในความหมายคล้ายกัน คำว่า ถลาย ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ ไ้กับตัวหนังสือ ในปัจจุบันไ้ว่า ลบเลือน หรือ ขาดหาย ไม่ไ้ว่า ถลาย

ไ้ถถาม

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งสามมีกริยาวิวาพะหยากันไ้บิดา

มานคาคูเถาคูแก ไ้ถถาม ไ้สวนคู"

(กฎ. 2 น. 243)

"รับสั่งวาไปหาไ้พบทาวพระกรณา คิคไ้ถถาม

ปรึกษาหารือกันเขาเถิก"

(จดหมายหลวงคูกม. น. 69)

คำว่า ไ้ถถาม ไม่ปรากฏไ้ในปัจจุบัน แต่ปัจจุบันไ้คำที่มีเสียงไ้ใกล้เคียงกันคือ ไ้ถถาม ซึ่งมีความหมายตามพจนานุกรม ๆ วา "สอบถาม" คำว่า ไ้ พจนานุกรม ๆ แปลว่า "สอบ" คำที่ประกอบควยคำว่า ไ้ อีกคำหนึ่งคือ ไ้สวน แปลว่า "สอบสวน" ตามตัวอย่างข้างตน สมัยอยุธยาไ้ไ้สวน เช่นเดียวกับสมัยปัจจุบัน แต่คำว่า ไ้ถถาม สมัยอยุธยาไ้ ไ้ถถาม ถ้าทั้งสองคำนี้เป็นคำเดียวกันก็อาจนับไ้ควา ในสมัยอยุธยาเสียง /ค/ ในคำว่า ไ้ เปลี่ยนตามเสียงพยัญชนะ /ถ/ ที่ตามมา อันเป็นการกลมกลืนเสียงแบบ regressive assimilation

ทวระกรรม

ตัวอย่าง "ทวนควยหนึ่งจ้ตากคแตกตากฝนแน่นา

ทวระกรรม ทางตัวก็ไ้"

(กฎ. 2 น. 289)

คำว่า ทาระกรรม ไม่มีใช้ในปัจจุบัน แต่สมัยปัจจุบันมีคำที่มีเสียงและความหมายใกล้เคียงกับคำนี้ คือคำว่า ทรมาทกรรม แปลว่า "การทำให้ลำบาก" คำว่า ทาระกรรม มีความหมายตามอักษราภิธานศรับท์ว่า "ทาระกรรม, คือความที่ทรมานให้ผู้อื่นใดความลำบากต่าง ๆ นั้น" คำว่า ทาระกรรม กับคำว่า ทกรรม ในคำว่า ทรมาทกรรม น่าจะเป็นคำเดียวกัน แต่เสียงเพี้ยนกัน

แพละโถม

คำว่า แพละโถม มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "พุกเกี้ยว, พุกเลียบเคียงเกี้ยวพาราสี" ในปัจจุบันนิยมใช้คำอีกคำหนึ่งที่เสียงคล้ายกันคือ แพะโถม ซึ่งพจนานุกรม ๆ ให้ความหมายว่า "พุกเกี้ยว, พุกเลียบเคียงทางสังวาส, แพละโถม หรือ แพะโถม ก็ใช้" ในสมัยอยุธยานิยมใช้คำว่า แพละโถม มากกว่าคำ แพะโถม ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้ คำว่า แพละโถม ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "แลเอาทรัพย์มาทอดแพละโถม เอาไพร่พลใน
ราชธานีของท่านไปก็ดี ท่านว่าขึ้นนงน้อยจะใคร่ฝ่าย
ขึ้นงอันใหญ่ ท่านให้พันศอริบเรือน" (กฎ. 1 น.109)

"ถ้าผู้โลกลาวคำแพละโถมเมียมานก็ดี ลับลอบ
พุดจาควยเมียมานก็ดี พิจารณาเป็นสัจใช้ ให้ใหม่
ชายนั้นถึง เบี้ยรักมือถือนมกอกจวบนั้น" (กฎ. 2 น.208)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้จะเห็นว่า คำว่า แพละโถม ในสมัยอยุธยามีความหมายกว้างกว่าปัจจุบัน คือแปลว่า "ล่อ" ก็ได้ เช่นตัวอย่างแรก และแปลว่า "พุกเกี้ยว" ก็ได้ เช่นตัวอย่างหลัง

ยุค

คำว่า ยุค พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "ฉุด, คึงไว้" และมีคำที่มีเสียงและความหมายคล้ายกันอีกคำหนึ่งคือ ยึก แปลว่า "ถือเอาไว้, เหนี่ยว, รั้ง" ในสมัยอยุธยาใช้คำว่า ยุค ในความหมายว่า ยึก ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "ข้าพเจ้าผู้เป็นลูกหลานทั้งนี้ ก็จะได้เป็นที่พึ่ง
ที่ขุคสืบไป"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.133)

"ถ้าพม่ายกมาจริง ข้าเจ้าจะได้พึ่งดาโคก
เป็นหลักที่ขุคต่อไป"

(แถลง. ปี 2 ล.1 น.105)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ ขุค น่าจะหมายถึง "ขุค" คือ ที่ซึ่งจะอาศัยเกาะเป็นที่พึ่งได้

รอนแรม

ตัวอย่าง "ถ้าเสด็จอยู่กรุงก็ดี มีที่เสด็จไปประทับรอนแรม
อยู่แห่งใดก็ดี"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.92)

คำว่ารอนแรม ไม่ปรากฏใช้ในสมัยปัจจุบัน ในพจนานุกรม ๖ มีคำว่า รอนแรม แปลว่า "ออกไปเที่ยวคางกลางทาง" และมีคำว่า แรมรอน แปลว่า "หยุดพักนอน" คำว่า แรม แปลว่า "คาง" เช่น แรมคั้น แปลว่า "คางคั้น" คำว่า รอนแรม น่าจะเป็นคำเดียวกับ รอนแรม คือแปลว่า ออกไปเที่ยวคางกลางทาง

รังรา

ตัวอย่าง "แลทะแกลวทหารชาวเมืองกลาง ไครบพง

ตานตอควยพมารังราก็อยู่ถึงประมาณเดือนหนึ่ง" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.107)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า รังรา น่าจะหมายถึง "ยึดเชื้อ" ในปัจจุบันไม่ใช่ คำว่า รังรา แต่มีคำที่มีเสียงและความหมายใกล้เคียงกันคือ รังรอ แปลว่า "หนวงไว้" คำว่า รังรา ตามตัวอย่างนี้แปลตามบริบทน่าจะหมายถึง "รบกันบ้าง รากันไปบ้าง ไม่แพ้ชนะกันเด็ดขาด"

รำเรียน

ตัวอย่าง "แลชี้ต้นกัไหรำเรียนเขียนนโม ก ข แลขอมไทย

จบแล้วจึงเรียนธรรมบทสชาติ"

(ประชุมพระตำรา. น.74)

"แลเข้าไปเมืองนครศรีธรรมราชนั้น อยู่ว่า

เรียน เป็นหลายปี"

(ประชุมพระตำรา. น.74)

คำว่า ว่าเรียน ปัจจุบันใช้ในความหมายว่า "เรียนให้ขึ้นใจ" และมีคำที่คล้ายกันอีกคำหนึ่งคือ เล่าเรียน แปลว่า "ท่องบน, เพาะความรู้, หาความรู้, ปักหลัก" ตามตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า ว่าเรียน น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า เล่าเรียน คำว่า ว่าเรียน ยังเป็นภาษาพูดอยู่ในปัจจุบัน (2515)

หลงหลอ

ตัวอย่าง "ให้ยื่นเถียนทางวาวขึ้นไว้แก่พระศักดิ์ ตาม
ชายตามขวาให้สิ้นเชิง อย่าให้หลงหลออยู่ใด" (กฎ. 2 น.2)

ในสมัยปัจจุบันมีคำว่า หลงเหลือ ซึ่งหมายถึง "เหลือ" และคำว่า เหลือหลอ ซึ่งมักใช้เป็นปฏิเสธเช่น ไม่เหลือหลอ หมายถึง "ไม่เหลือ" เช่น "เงินนี้คนเดียวเท่านั้นจะไปเหลือหลออะไร" คำว่า หลอ มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เหลือ, หลงอยู่" คำว่า หลง แปลว่า "เหลืออยู่, ตกค้างอยู่" สมัยปัจจุบันเอาคำว่า หลง มากำกับ เหลือ เป็น หลงเหลือ และเอาคำว่า เหลือ มากำกับ หลอ เป็น เหลือหลอ ส่วนสมัยอยุธยาเอาคำว่า หลง กับคำว่า หลอ มากำกันเป็น หลงหลอ แปลว่า "เหลือ" ดังปรากฏตามตัวอย่างข้างต้นนั้น

หวะ

ตัวอย่าง "อนึ่งชาววังชาวสนมตำรวจในบันดาชานชั้นหมาก
แลมิไคชานชั้นหมากโทษหวะปาก" (กฎ. 1 น.82)

คำว่า หวะ ปัจจุบันใช้เป็นกริยากรรม แปลว่า "เว้าเข้าไป, แหว่งเข้าไป" แต่ตามตัวอย่างข้างต้น หวะ ใช้เป็นกริยาสกรรม แปลว่า "ผา" ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า แหวะ ในปัจจุบันซึ่งใช้เป็นกริยาสกรรม แปลว่า "แหวะให้ เป็นช่องตามที่ต้องการ" ฉะนั้นโทษหวะปาก คงหมายถึง โทษแหวะปากนั่นเอง สมัยอยุธยาใช้คำว่า หวะ

ส่วนสมัยปัจจุบันใช้คำที่มีเสียงและ ความหมายคล้ายกันคือ แหะ

ห้ามแหน

ตัวอย่าง "ถ้าแลผู้ใดเข้าไปแลมิไคห้ามแหนไซ้โทษขุนคาบ

ขุนเรือตำรวจในพันศอริบเรือ" (กฎ. 1 น.79)

คำว่า ห้ามแหน ไม่มีใช้ในปัจจุบัน ในปัจจุบันมีคำว่า แหน แปลว่า "หวง, อ้อม, รักษา, เฝ้า, ระวัง" และมีคำว่า หวงแหน แปลว่า "หวง" และ หวงห้าม แปลว่า "ห้าม" คำว่า ห้ามแหน มีทั้งความหมายว่า ห้าม และ แหน คือ "ระวังรักษา" ห้ามแหน ตามตัวอย่างนี้จะหมายความว่า "คอยดูแลเหตุการณ์"

เห็นคุณ

คำว่า เห็นคุณ ปรากฏใช้มากในเอกสารสมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ เอ็นคุณ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ถ้าท่านพระยาราชนิกิตันจะเห็นคุณ ข้าพเจ้า

แลราษฎรชาวเมืองนั้นไคแต่งให้กบิตันสะหลาค

บรรทุกชาวสารลักสองพันสามพันกุนีเอามา

จำหน่าย" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.112)

"เข้ามาครั้งหลังจึงจะให้ เป็นพระยากลาง

ออกไปนั้น ในของหลวงวังหน้าเห็นคุณข้าเป็นอันมาก" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.110)

"และจะไปทาง เกาะตะลิวงให้โตกพระยาทาน

ช่วยเห็นคุณจักเรือใหญ่ให้มารับ"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.110)

"ของทั้งนี้ท่านไคเห็นคุณ ช่วยจักให้มาจะไคใช้

การขัดสน"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.136)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า เห็นคุณ น่าจะหมายถึง "กรุณา" หรือ "เอ็นคุณ" เป็นคำที่ผู้น้อยใช้กับผู้ใหญ่ เป็นคำที่ใช้ในการขอร้องความกรุณาให้อีกฝ่ายหนึ่งทำการให้ตามที่ตน

ปรารถนา ในสมัยปัจจุบันไม่ใช่ขอความเอ็นดู แต่จะ ขอความกรุณา ความเอ็นดู นั้นเป็น เรื่องที่ประกอบกันทั้งฝ่ายให้และฝ่ายไคร้ เช่น ผู้ใหญ่เอ็นดูเด็กเพราะเด็กเอ็นดู ส่วน ความกรุณานั้นเป็นเรื่องของฝ่ายให้ว่าจะให้หรือไม่มากกว่า เช่น โจรผู้ร้าย ก็อาจไคร้ ขอความกรุณาได้ แต่คงไม่มีใครเอ็นดู ดังนั้นในปัจจุบันจึงใช้ ขอความกรุณา ไม่ใช่ ขอความ เอ็นดู

ในสมัยอยุธยา คำว่า เอ็นดู มีใ้ใช้อย่าง เช่น

ตัวอย่าง "แลบัดนี้ชาว ณ เมืองกลางนั้นก็แพง ถากปัตัน

จะเอ็นดู ก็ให้จัดข้าวสารมาจงชามากให้ทัน ณ

เดือน 12 ข้างขึ้นนี้ เห็นว่าจะมีภาษีกำไรมาก" (แดง. ปี 3 ล.1 น.113)

จะเห็นได้ว่าคำว่า เห็นดู และ เอ็นดู เป็นคำเดียวกัน แต่สมัยอยุธยานิยมใช้ คำว่า เห็นดู มากกว่า เอ็นดู คำว่า เห็นดู นี้ น่าจะนับว่าเป็นคำซ้อนได้คำหนึ่ง คือเอา คำว่า เห็น แปลว่า "เข้าใจ ก็ครู" และคำว่า ดู แปลว่า "ใช้ตาเพื่อให้เห็น เอาใจใส่ รักษา" มาซ้อนกัน คำว่า เห็นดู จึงน่าจะหมายความว่า "เข้าใจและเอาใจใส่ดูแล" ซึ่ง หมายถึง "คอยให้ความช่วยเหลือ" ได้

3.2 คำนาม

คำนามในภาษาไทยสมัยอยุธยาที่มีความหมายและวิธีใช้ต่างกับปัจจุบัน จนทำให้เห็น ว่า ภาษาทั้งสองสมัยแตกต่างกันไค้นั้น พอสรุปเป็นพวก ๆ ได้ดังนี้คือ

3.2.1 คำนามซึ่งมีรูปเหมือนคำนามในสมัยปัจจุบัน แต่ใช้ต่างความหมายกัน

3.2.2 คำนามซึ่งมีรูปต่างกับคำนามในสมัยปัจจุบัน แต่ใช้ในความหมายเหมือนกัน

3.2.3 คำนามซึ่งเป็นคำเก่ามีใ้เฉพาะในสมัยอยุธยา

ความแตกต่างในการใช้คำนามของภาษาทั้งสองสมัยนี้ เป็นลักษณะที่จะช่วยให้ สังเกตไ้ว่า ภาษาในหนังสือเล่มหนึ่งเล่มใด เป็นภาษาสมัยอยุธยาหรือไม่ ทั้งนี้โดยดูจาก

ข้อที่แตกต่างกับภาษาสมัยปัจจุบันเป็นสำคัญ ต่อไปจะไต่ถว้อธิบายลักษณะการใช้คำนามที่ภาษาสมัยอยุธยาใช้ต่างกับสมัยปัจจุบัน ตามหัวข้อที่แบ่งไว้ข้างต้นอย่างละเอียด

3.2.1 คำนามซึ่งมีรูปเหมือนคำนามในปัจจุบัน แต่ใช้ต่างความหมายกัน

ในสมัยอยุธยามีคำนามพวกหนึ่ง ซึ่งมีรูปเหมือนคำนามที่ยังใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน แต่คำนามเหล่านั้นมีความหมายต่างกับคำนามที่ใช้อยู่ในสมัยปัจจุบัน อาจเป็นควยความหมายเดิมเลื่อนไปกลายเป็นความหมายใหม่ขึ้น หรืออาจเป็นควยคำนั้นเดิมมีใช้สองหรือสามความหมาย แต่ปัจจุบันเลิกใช้บางความหมายไป คำที่ใช้ต่างความหมายกันนี้ เป็นเครื่องกำหนดคไคอย่างหนึ่งว่า ภาษาที่ปรากฏในหนังสือเล่มหนึ่งเป็นภาษาเก่าหรือใหม่ และแต่งในสมัยใด ต่อไปนี้จะไคนำคำที่ต่างกันนี้ในลักษณะดังถว้อมากถว้อเป็นคำ ๆ ไป

ขวบ

พจนานุกรม ๆ นิยามคำนี้ว่า "อายุล่วงไปปีหนึ่ง ๆ, รอบ, เวลาที่นับมาบรรจบรอบ" ในสมัยปัจจุบันมีคำว่า ขวบปี หมายถึง "รอบปี" ในสมัยอยุธยาคำว่า ขวบ ใช้แทนคำว่า ปี ไคเช่น

ตัวอย่าง "ชายพี่น้องผู้คนไว้แก่ทาน ๆ ใช้อยู่ ถ้าแต่ในสามขวบลงมา แลมันเป็นผู้รายคุมพวกพองปลนสคม มาพันทานตาย... ถ้าพันสามขวบขึ้นไปจะเอาคาคัน คีเม็ไคเลย"

(ภฎ. 2 น.294)

คำว่า ขวบ ตามตัวอย่างนี้แปลว่า "ปี" ในปัจจุบันคำว่า ขวบ นิยมใช้ในความหมายว่า [ปีที่ เป็นรอบนับอายุของคน คือใช้เกี่ยวกับการนับอายุของคน และใช้เฉพาะการนับอายุของ เด็กเท่านั้น) แต่ไม่ใช้ในความหมายว่า "ปี" ซึ่งเป็นความหมายกลาง ๆ ตามตัวอย่างนี้ทำให้สันนิษฐานไคว่า เนื่องจากแต่เดิมใช้คำว่า ขวบ ในความหมายว่า "ปี" จึงอาจถว้อไคว่า คำว่า ขวบปี ที่ใช้ในปัจจุบันนั้น แต่เดิมน่าจะเป็นคำซ้อนหมายความ ว่า "ปี" แต่เนื่องจาก ปี เป็นวิธีนับรอบเวลาอย่างหนึ่ง ขวบปี จึงหมายถึง "รอบปี" คำว่า

ขบ จึงกลายเป็นความหมายเป็น "รอบ" ก็เป็นไปได้

ของหลวง, ในของหลวง

ในสมัยปัจจุบัน เมื่อพูดถึงของหลวง เราหมายถึงทรัพย์สินของราชการ ส่วนคำว่า ในของหลวง สมัยปัจจุบันไม่มีใช้ มีแต่คำว่า ในหลวง ซึ่งหมายถึง พระมหากษัตริย์ คำว่า ของหลวง และ ในของหลวง ในสมัยอยุธยาหมายถึง "พระมหากษัตริย์" ไม่ใช่ "สิ่งของของพระมหากษัตริย์" เช่น

ตัวอย่าง "ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าของหลวง ณ เมืองสงขลา
ครั้งนี้ ไปโดยชักสน ทามี่ของซึ่งจะเอาไปถวาย
เป็นอันมากไม"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.109)

"แล ณ เคื่อน 3 ข้างแรม ข้า ฯ กับเจ้าคุณ
มารดาจะเข้าไปเฝ้าของหลวง ณ กรุง ฯ"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.110)

คำว่า ของหลวง ในตัวอย่างที่สอง น่าจะหมายถึงพระมหากษัตริย์ เพราะเข้าไปเฝ้า "ณ กรุง ฯ" คำว่า ของหลวง นี้ คงจะเป็นคำใช้เรียกได้ทั้งวังหลวงและวังหน้า เพราะมีตัวอย่างที่กล่าวถึง "ในของหลวงวังหน้า" ดังนี้

ตัวอย่าง "รับสั่งว่าแกข้าพเจ้าว่าให้ข้า ฯ เป็นพระยา
ทุกขราชออกไปก่อนเดี๋ย เข้ามาครั้งหลังจึงจะให้
เป็นพระยาดลางออกไปนั้น ในของหลวงวังหน้า
เห็นคุณข้า ฯ เป็นอันมาก"

(แถลง. ปี 3 ล.1 น.110)

คำว่า ในของหลวง ตามตัวอย่างนี้คล้ายกับคำว่า ในหลวง ซึ่งเป็นคำที่เราใช้กัน
อยู่ในปัจจุบัน คำว่า ในหลวง อาจมาจากคำว่า ในของหลวง ก็ได้

ความ

คำว่า ความ มีความหมายตามพจนานุกรม ๓ ว่า "เรื่อง, เนื้อเรื่อง, อากา, คติที่ฟ้องร้องกันในโรงศาล" ในสมัยอยุธยาที่ไ้แปลออกไปคือหมายถึง "โทษ" หรือ "ความผิด" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "พระวังหลังติดตามจับได้ ไ้ถามไ้ความจริง
ว่า พระยาธรรมรคปล่อยเชออก ความก็ไ้คอยู่
พระยาธรรมรคสิ้น"

(ความทรงจำ. น.15)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ความ น่าจะหมายถึง "ความผิด" สมัยปัจจุบัน คำว่า ความ ไม่ใช่ในความหมายนี้ แต่ไ้ตามความหมายในพจนานุกรม ๓ เนื่องจากคำว่า ความ ที่แปลว่า "โทษ, ความผิด" มีปรากฏเพียงแห่งเดียวจึงอาจเป็นไ้ได้ว่า ตนฉบับตก คำว่า ผิด ไปคำหนึ่ง ถ้าเอกสารสมัยอยุธยาไ้มากกว่าที่ปรากฏในปัจจุบัน ข้อสันนิษฐานนี้อาจถูกตองหรือลมไปเพราะหลักฐานใหม่ต้งกล่าว

คา

คำว่า คา พจนานุกรม ๓ นิยามว่า "คุณประโยชน์ในตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, ราคา" ในสมัยปัจจุบันนิยมไ้คำว่า คา ในความหมายว่า "คุณประโยชน์ในตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง" หรือไ้ว่า คุณคา ก็ได้ แต่ไม่นิยมไ้ในความหมายว่า "ราคา" คำว่า คา กับ ราคา ในสมัยปัจจุบันมีความหมายต่างกัน กล่าวคือ ถ้าเทียบ คา - เป็นเงินไ้ก็เรียกว่า ราคา ในสมัยปัจจุบันถ้าจะไ้คำว่า คา แปลว่า ราคา มักไ้ประกอบเข้ากับคำว่า มูล เป็น มูลคา ซึ่งหมายถึง "คาที่เทียบเป็นเงินไ้"

คำว่า คา ที่ไ้อยู่ในปัจจุบันอีกความหมายหนึ่งคือหมายถึง "เงินที่จ่ายเพื่อการอย่างหนึ่งอย่างใด" เช่น คาอาหาร คารถ คาไ้จ่าย ฯลฯ แต่คำว่า คา ในที่นี้ไ้ประกอบกับค่านามอื่นเสมอ ไม่ใช่คำเดี่ยวโดด ๆ ในสมัยอยุธยาไ้คำว่า คา คำเดียวแปลว่า "ราคา หรือ จำนวนเงิน" เช่น "เป็นคา" แปลว่า "เป็นราคา" หรือ "เป็นเงิน" ดังตัวอย่างเช่น

ตัวอย่าง "ถ้าเป็นคำมากน้อยเท่าใด ช้า ๆ จะหาคัมภีร์
ไว้ใของทาน"

(แดง. ปี 3 ล.1 น.114)

"แต่ข้าพเจ้าชอบมันเป็นค้อย่างน้อยสักค เป็นคำ
มากน้อยเทาใใดใบอกไปแก่คูดมารกันใหรุ"

(แดง. ปี 3 ล.1 น.134)

คำว่า คำ ตามตัวอย่างข้างต้นนี้จะหมายถึง "ราคา หรือ จำนวนเงิน"
เป็นคำ หมายถึง "เป็นราคา" หรือ "มีมูลค่า"

คำนับ

พจนานุกรม ๆ ให้ความหมายคำนี้ไว้ว่า "ก. ทำความเคารพ, ทำความเคารพ
โดยก้มศีรษะให้, (โบ.) น. คำที่ท่องนับถือ, หลักฐาน" ในสมัยอยุธยาใช้เป็นคำนาม
แปลว่า "ความเคารพ" ความหมายหนึ่ง และแปลว่า "คำที่ท่องนับถือ, หลักฐาน" อีก
ความหมายหนึ่ง ที่ใช้เป็นคำกริยา แปลว่า "ทำความเคารพ" ก็มี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. คำนับ แปลว่า "ความเคารพ" เช่น

ตัวอย่าง "ให้ชายนันแดงสะมายุมแลงใหว

พอ } แหงหึงนั้นใบคำนับ ถ้าแลหึงนั้นมิใค
แม }

สะมักสังวาศควยชาย ๆ หากกุมเกาะเบาะฉะแลง
กูลากเอาหึงนั้นไป ทานวาชายนั้นเลมิคแลหาคำนับ

บิคา } มิใค (กฎ. 2 น.261)
มานคา }

"แลใครับคำนับแลนับถือแลเอาใจใสใพิทกษรักษา
แหงชาวฝรัง เซคทั้งปวง"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.17)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า คำนับ ใช้เป็นคำนามแปลว่า "ความเคารพ" นับ
เป็นคำกริยาประเภทที่ใช้เป็นคำนามได้โดยไม่ต้องเติมคำว่า การ หรือ ความ เลย

คำประเพณีที่ปรากฏใช้ในสมัยอยุธยาได้แก่คำว่า นับถือ พิศักษ์รักษา ขอบใจ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันเมื่อจะใช้เป็นคำนามต้องเติมคำว่า การ หรือ ความ ข้างหน้า

ในสมัยอยุธยา คำว่า คำนับ ที่แปลว่า "ทำความเคารพ" คือใช้เป็นคำกริยาที่มีปรากฏใช้ เช่น

ตัวอย่าง "กบิตังภักคิรแมกกมรคิง มา ณ กำป็น เป็ค
หมวกคำนับภาษาวิสันตาแล้วมานั่ง ณ เก้าอี้" (ประชุมจดหมายเหตุ. น. 61)

2. นอกจากนี้คำว่า คำนับ ยังใช้อย่างเป็นคำซึ่งเกิดจากการนำคำสองคำมาประกอบกันเข้าโดยมีความหมายเดิมอยู่คือแปลว่า "คำที่นับ" หรือ "คำที่ยอมรับ" (คำว่า นับ หมายถึง "ถือ" หรือ "ยอมรับ" เช่น นับเป็นที่เป็นน้อง) ซึ่งตรงกับความหมายในพจนานุกรม ๆ ว่า "คำที่ตองนับถือ, หลักฐาน" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ข้าพเจ้านายเรื่องผู้ฉ้อและอำแดงบุญ (บุญ)
เมียบขอทำสารกรมธรรม์เป็นคำนับ" (แถลง. ปี 2 ล. 3 น. 127)

"ดูซาออกพระธดางนอกราชการและขุนไชย
สงคราม ขุนเพชรนายกอง ทำหนังสือเป็นคำนับ
มารับเอาสินค้าของท่านพระยาราชา(ก)ปัตัน" (แถลง. ปี 2 ล. 3 น. 130)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า คำนับ หมายถึง "หลักฐานที่เป็นคำพูดอันนับได้ หรือยอมรับเชื่อถือได้"

จึงเห็นได้ว่า คำว่า คำนับ ในภาษาสมัยอยุธยามีได้ใช้ในความหมายว่า "ทำความเคารพโดยก้มศีรษะ" อย่างในสมัยปัจจุบัน แต่ใช้ในความหมายกว้างกว่า

จังหวัด

คำว่า จังหวัด พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "ถิ่น, เขตที่; บริเวณ เช่น จังหวัด
พลับพลา ว่า บริเวณพลับพลา" สมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า จังหวัด ตามความหมายเหล่านี้

เลย แต่ใช้ในความหมายเป็นศัพท์เฉพาะทางการปกครอง หมายถึง "ส่วนการปกครอง
ในระบอบระบอบจากประเทศ แด่สูงกวาอำเภอ" ในสมัยอยุธยา ใช้คำว่า จังหวัด ในความ
หมายตามพจนานุกรม ๆ เช่น

ตัวอย่าง "ให้มาเด็กพระสาคณาอารามคณปาแก้ว

จังหวัดเมืองนครศรีธรรมราช"

(ประชุมพระตำรา.น.16)

"แลอารามอันขึ้นแกคณปาแก้วในเมืองนคร
ศรีธรรมราช แลอารามอันขึ้นแกคณปาแก้วจังหวัด

ในเมืองพัทลุง"

(ประชุมพระตำรา.น.22)

ตามตัวอย่างนี้ จังหวัด แปลว่า "ถิ่น" หรือ "เขต" การที่ในสมัยปัจจุบัน ความ
หมายของคำว่า จังหวัด เปลี่ยนไปก็น่าจะเนื่องมาจาก นำมาใช้ในความหมายเฉพาะ
และใช้คำอื่นแทนความหมายเดิมของคำ เช่น ใช้ ถิ่น, เขต แทน เป็นต้น

จำนำ

คำว่า จำนำ พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "(ແລงมาจาก จำ) ก. อยู่, ประจำ,
เช่น เจ้าจำนำ; แทน, ประกัน, แทนตัว (กฎ.) ก. ทกลงทำสัญญาโดยสงบสงมหา
ริมทรัพย์ให้แก่เจ้าหนี้เพื่อประกันการชำระหนี้." ในสมัยปัจจุบันคำว่า จำนำ นิยมใช้ใน
ความหมายทางกฎหมายว่า "ตกลงทำสัญญาโดยสงบสงมหาทรัพย์ให้แก่เจ้าหนี้เพื่อ
ประกันการชำระหนี้" กล่าวคือ กลายเป็นศัพท์เฉพาะในกฎหมายไป แต่ไม่นิยมใช้ใน
ความหมายว่า "อยู่" หรือ "ประจำ" นอกจากในคำบางคำเช่น เจ้าจำนำ ซึ่งหมายถึง
"เจ้าประจำคือผู้ชายหรือผู้ชายที่ติดคอกาชายกันอยู่เป็นประจำ" เทียนจำนำพรรษา หมายถึง
ถึง "เทียนประจำพรรษา" ในสมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า ประจำ เช่น

ตัวอย่าง "อนึ่งทั้งสองอังกวงตราจำนำเจ้ากรม แล

ตราสำคัญให้กระลาการไปเชษฐ"

(กฎ. 2 น. 87)

คำว่า จำนำ ในตัวอย่างนี้ หมายความว่า "ประจำ" คือ "ดวงตราประจำตัว
เจ้ากรม" ในปัจจุบันไม่นิยมใช้คำว่า จำนำ ในที่เช่นนี้เลย

ชาติ

คำว่า ชาติ พจนานุกรม ๗ นิยามว่า "น. การเกิด, การเป็นขึ้นมา, การเอา
กำเนิดใหม่; พวก, ตระกูล, ครัว, เหล่า, กำเนิด, ชนิด, จำพวก, ชั้น, หมู่,
ประเทศ" ในสมัยอยุธยาใช้ในความหมายว่า "ชนิด" หรือ "ยี่ห้อ" และปรากฏใช้กับ
ยี่ห้อปืน ซึ่งในสมัยปัจจุบันเราไม่ใช้คำว่า ชาติ ในความหมายนี้

ตัวอย่าง "ควยเป็นปืนชาติจะระมัด 900 บอก เขากัน

กับปืนชาติสุตัน 926 บอก เป็นปืน 1826 บอก" (แถลง. ปี 2 ล.3 น.124)

"ควยกบิตันมัง เกนบรรทุกปืนชาติตุระหมัด

มาจำหน่าย ณ เมืองกลาง 490 บอก" (แถลง. ปี 2 ล.3 น.126)

"ควยทองพระราชประสงค์ปืนชาติสุตันใบโพธิ์

อย่างน้อยหลังมีหนังสือ 500 บอก" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.121)

ตัวอย่างเหล่านี้เป็นภาษาสมัยรัชกาลที่ 1 จะเห็นว่าในสมัยนั้นคำว่า ชาติ ใช้ใน
ความหมายว่า "ชนิด" หรือ "ยี่ห้อ" สมัยปัจจุบันคำว่า ชาติ ไม่ใช้ในความหมายเช่นนี้

ตำบล

คำว่า ตำบล พจนานุกรม ๗ นิยามว่า "ถิ่น, ท้องที่ที่แบ่งออกจากเขตอำเภอ"
ปัจจุบันใช้คำว่า ตำบล ในความหมายตามพจนานุกรม ๗ ส่วนสมัยอยุธยาใช้คำว่า ตำบล
ในความหมายว่า "แขวง" หรือ "ที่" ซึ่งหมายถึง "สถานที่" เช่น

ตัวอย่าง "แลพระสงฆ์อันทั้ง 2 ตำบล เป็นพระสงฆ์

100 รูป"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.112)

"นาหนองกระจีตำบลหนึ่ง นาทีตำบลหนึ่ง
 นาคอนจตำบลหนึ่ง นาเพ็งโลกตำบลหนึ่ง นาเพ็ง
 หาคตำบลหนึ่ง นาเพ็งกระโหลงตำบลหนึ่ง
 นาเพ็งนาคุมตำบลหนึ่ง..." (ประชุมพระตำรา. น.84)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ตำบล แปลว่า "แห่ง" หรือ "ที่" ไม่ได้แปลว่า "ท้องที่ที่แบ่งออกจากเขตอำเภอ" อย่างความหมายปัจจุบัน ซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะทางการปกครอง

ในปัจจุบัน คำว่า ตำบล มีที่ใช้ในความหมายว่า "ที่" อยู่บ้าง เช่น ในวิชาทหาร เรียกตำแหน่งที่กระสุนตกว่า "ตำบลกระสุนตก" และปรากฏเป็นคำชอน เช่น แห่งหนตำบล ไค เป็นต้น แต่โดยทั่วไปไม่นิยมใช้คำว่า ตำบล ในความหมายว่า "ที่"

ถาน

คำว่า ถาน พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "ที่, ที่ตั้ง, เหตุ; หลักแหล่ง" สมัยปัจจุบัน ไม่ใช่คำว่า ถาน แต่คำว่า "สถานที่" นิยมใช้คำว่า สถาน ในสมัยอยุธยาใช้ทั้งคำว่า ถาน และ สถาน คือใช้ทั้งรูปบาลีและสันสกฤต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "อันว่าไภยกัศิ ก็มีไคบังเกิดแต่ถานที่ไคที่หนึ่ง" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.38)

"อันว่าน้ำอันไหลไปในสถานที่ไค อันว่าเครือ
 เชือกเขาก็งอกขึ้นในถานที่นั้น" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.48)

"สัตว์ทั้งหลายจะจิกทิ้งกัคเอาเนื้อกินเป็น
 อาหารในถานที่นั้น" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.43)

"แลชาวพระกัลปนาสร้างในฐานที่ไค ๆ ก็ให้
 กงแก่ชาวพระกัลปนาในสถานที่นั้น" (ประชุมพระตำรา. น.65)

"ให้เอาใส่ชื่อไว้ในที่ถาน ซึ่งถลาคนจรอย่า
 ใหม่อันบง" (กฎ. 2 น.155)

ตามตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นว่าสมัยอยุธยานิยมใช้ทั้งคำว่า ถานที่ และ สถานที่ และน่าสังเกตว่าในประโยคเดียวกัน ถ้าคำหนึ่งเป็น ถานที่ อีกคำหนึ่งจะเป็น สถานที่ ในตัวอย่างสุดท้ายไขว่ ที่ถาน อันเป็นการเรียงคำสลับที่กับตัวอย่างอื่น คำชอนบางคำ ในปัจจุบันก็เรียงคำสลับที่กันเช่นนี้ไค เช่น ผู้เฉาผู้แก่ - ผู้แก่ผู้เฉา, การงาน - งานการ เป็นต้น

เถื่อน

คำว่า เถื่อน พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "ป่าเปลี่ยว, เรียกสิ่งของที่ตองห้าม" ในสุภาษิตพระร่วงมีที่ไขว่ "เขาเถื่อนอย่าลุ่มพรา" คำว่า เถื่อน ในที่นั้นแปลว่า "ป่า" ในสมัยปัจจุบันมีคำชอนว่า ป่าเถื่อน ซึ่งหมายถึง "อนารยะ" ในสมัยปัจจุบันคำว่า เถื่อน ถ้าใช้คำเดียวหมายถึง "สิ่งของที่ตองห้ามหรือผิดกฎหมาย" เช่น สินค้าเถื่อน แต่ไม่ใช่ในความหมายว่า "ป่า" เลย ในสมัยอยุธยา นอกจากแปลว่า "ป่า" แล้วยังใช้ในความหมายว่า "ข้างป่า" ควย เช่น

ตัวอย่าง "แลข้างหอกข้างทวนซึ่งองครักษ์นาราย บันคา
แขงกันอยู่โดยกระบวนนั้น แลเถื่อนเขาจวนพระอินัง
เปนอันตรรายใส่ ผู้ซึ่งข้างทั้งปวงนั้นโทษถึงตาย" (กฎ. 1 น. 87)

คำว่า เถื่อน ในตัวอย่างนี้จะหมายถึง "ข้างเถื่อน" และคำว่า เถื่อน ในสมัยอยุธยา ก็คงหมายถึง "ข้างป่า" ควย จึงใช้คำว่า เถื่อน คำเดียวโดด ๆ ไคดังกลาว ในพจนานุกรม ๆ มีคำว่า ลูกเถื่อน แปลว่า "ลูกข้างที่เกิดจากข้างเถื่อนในป่า" ดังนั้น คำว่า เถื่อน จึงน่าจะเป็นคำไขเรียก ข้างป่า หรืออาจเป็นคำเรียกย่อ ๆ ของคำว่า ข้างเถื่อน ก็ได้

ทาทาง

คำว่า ทาทาง สมัยปัจจุบันใช้เป็นคำกริยาแปลว่า "ทวงที" ในสมัยอยุธยาใช้สองความหมาย ความหมายหนึ่งน่าจะหมายถึง "โอกาส" อีกความหมายหนึ่งหมายถึง

"ที่ทาง" เช่น

ตัวอย่าง "ควยไต่พบทาทาง ซึ่งจะสำแดงแก่ท่านขอใจ
แห่งอัทโนควยบุญคุณของท่านมีแก่อัทโนเมื่ออยู่ ณ
กรุงฝรั่งเศส"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.11)

"แลบัดนี้ไต่พบทาทางอันจะเขียนมาให้ท่าน
แจ้งว่ามีน้ำใจยินดีต่อท่าน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.18)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้คำว่า ทาทาง น่าจะหมายถึง "เวลา" "โอกาส, ช่องทาง"
คล้ายสำนวน "สบโอกาส" ในปัจจุบัน อีกความหมายหนึ่ง ทาทาง หมายถึง "ทาง,
ระยะทาง, ที่ทาง" เช่น

ตัวอย่าง "จึงในทาทางอันมาไกลนั้นมีใจมีความทุกข์"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.17)

"ถึงว่าทาทางนั้นจะมีสะดวกก็ อัทโนก็จะ
มิไครเป็นทุกข์เลย"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.17)

"ท่านผู้ประจบประชันบิดาหลวงมีชื่อ แด่แฉ้วถาง
ทาทางซึ่งมาจะไต่ชักสนประการไต่หามิไค"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.70)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ทาทาง มิไคหมายถึง "เวลา" หรือ "โอกาส" แต่
หมายถึง "ทาง, ระยะทาง, หรือ ที่ทาง"

น้ำใจ

คำว่า น้ำใจ พจนานุกรม ๗ นิยามว่า "ใจแท้ ๆ" คำว่า ใจ พจนานุกรม ๗
นิยามว่า "สิ่งที่มีหน้าตารู, คิด และ นึก" ปัจจุบันเราใช้คำว่า ใจ มากกว่า น้ำใจ คำว่า
น้ำใจ นั้น ใช้หมายถึง "ธาตุแท้ของใจ" ส่วน ใจ หมายถึง "ความรู้สึกนึกคิด" แต่การ
แบ่งเช่นนี้ก็เป็นการแบ่งตามความหมายกว้าง ๆ เท่านั้น การใช้คำว่า ใจ หรือ
น้ำใจ ขึ้นอยู่กับคำที่คำทั้งสองนี้ไปประกอบ คำคำเดียวกันถ้าใช้คำว่า ใจ ประกอบ
ความหมายอย่างหนึ่ง ใช้คำว่า น้ำใจ ประกอบ ความหมายอีกอย่างหนึ่ง เช่น เสียใจ
แปลว่า "รู้สึกไม่สบายใจเพราะมีเรื่องไม่สมประสงค์หรือผิดประสงค์ เสียน้ำใจ แปลว่า
"เสียใจเพราะหวังดีแต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่เห็นความหวังดีนั้น, กำลังใจเสีย" ทั้งสองคำนี้

ความหมายคล้ายกันมากแต่ใช้แทนกันไม่ได้ เช่น "เขาเสียใจที่คนรักจากไป" "เขาเสีย
น้ำใจที่เธอไม่เห็นค่าความรักของเขา" บางทีคำว่า ใจ กับคำว่า น้ำใจ พอจะใช้แทน
 กันได้ เช่น ใจกล้า - น้ำใจกล้า, ใจเหี้ยม - น้ำใจเหี้ยม แต่สมัยปัจจุบันในที่เร่นี้
 นิยมใช้คำว่า ใจ มากกว่า น้ำใจ บางทีคำว่า ใจ กับ น้ำใจ ใช้แทนกันไม่ได้เลย เช่น
 "ยุ่งยากใจ" ใจว่า "ยุ่งยากน้ำใจ" ไม่ได้ เป็นต้น ในสมัยอยุธยามีการใช้คำว่า น้ำใจ
 ในที่ที่ปัจจุบันใช้คำว่า ใจ เช่น

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งภริยาสามีมิชอบเนื้อพึงใจกัน

เขาจะหย่ากันใช้ตามน้ำใจเขา"

(กฎ. 2 น.242)

ตามตัวอย่างนี้ ภาษปัจจุบันจะใช้ว่า ตามใจ หรือ ตามแต่ใจ

"แลสรรพอันวิเศษนั้นก็กลุ่มอยู่ แลละสิ่งละสิ่ง

นั้นก็ชักชวนน้ำใจให้ไปข้างโนนบางข้างนี้บาง"

(ประชุมจดหมายเหตุ.น.17)

ตามตัวอย่างนี้ ปัจจุบันไม่ใช่ ชักชวนน้ำใจ แต่จะใช้ว่า จูงใจ แทน

บอก

คำว่า บอก พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "พูดให้รู้, เล่าให้ฟัง, แนะนำ, สอน"

ในสมัยปัจจุบัน คำนี้ใช้ตามความหมายในพจนานุกรม ๆ และใช้เป็นคำกริยา ส่วนในสมัย
 อยุธยาที่ไร้แปลกออกไปคือ บอก ใช้เป็นคำนาม แปลว่า "สิ่งที่บอก", ได้ คำว่า บอก
 ที่ใช้เป็นคำนามนี้อาจเป็นคำย่อของ ใบบอก ก็ได้

ตัวอย่าง "แลกระแสราชคำริที่ทรงศรีกับข้อความ

ในบอก ซึ่งข้าพเจ้าจดหมายออกมา"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม.น.121)

"กระแสราชคำริกับข้อความในบอก

จะขาดผิดเพี้ยนประการใดขอพระราชทานพระเดช

พระคุณ"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม.น.206)

คำว่า บอก ในที่นี้เป็นคำนาม แปลว่า "สิ่งที่บอก" คำที่มีความหมายคล้ายคำว่า บอก ตามตัวอย่างทั้งสองนี้คือ ใบบอก ซึ่งหมายถึง "หนังสือที่บอกเรื่องเป็นทางราชการ หรือหนังสือที่เป็นคำสั่ง" คำว่า บอก ในตัวอย่างข้างต้นนั้น น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกับ "ใบบอก" สมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่า บอก ตามความหมายนี้

บังคับ

คำว่า บังคับ พจนานุกรมา นิยามว่าดังนี้ "น. การว่ากล่าวปกครอง, อำนาจศาล, กฎเกณฑ์ เช่น บังคับเอกราชไทย ก. ใช้อำนาจให้ทำ, สั่งด้วยอำนาจ, สั่งให้ปฏิบัติ, ให้จำต้องทำ เช่น อยู่ในที่บังคับ, ให้เป็นไปตามคำสั่ง" ในสมัยอยุธยา มีที่ใช่แปลกออกไปคือ ใช้เป็นคำนามแปลว่า "คำสั่ง" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง . "จึงมีบังคับออกพระศรีภูริประญาธิราชเสนาบดี
ศรีสาอาลักษณ์ ให้หมื่นเทียน กรมแดงศรียศ นาย-
ศรีกุมารภูคาช นายราชกันตำรวจ นายไกรเพชร-
สาร และเสมียนนักการทั้งหลาย ๗ กรมอาลักษณ์
ให้ทำพระตำราพระราชโองการ

(ประชุมพระตำรา. น. 66)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า บังคับ น่าจะหมายถึง "คำสั่ง" ในสมัยปัจจุบันคำว่า บังคับ ไม่มีใช้ในความหมายว่า "คำสั่ง" เลย ถ้าใช้เป็นคำนามก็หมายถึง "การปกครอง" เช่น อยู่ในบังคับ หมายถึง "อยู่ในความปกครอง" ถ้าใช้เป็นคำกริยาก็มักหมายถึง "สั่งให้-
ทำด้วยอำนาจ" ซึ่งคล้ายกับความหมายที่ใช่เป็นคำนามในสมัยอยุธยา

เบาะแส

คำว่า เบาะแส พจนานุกรมา นิยามว่า "หลักแหล่ง, ร่องรอย" สมัยปัจจุบันใช้ตามความหมายในพจนานุกรมา เช่น "ตำรวจเบาะแสของมูราย" หมายความว่า "ตำรวจสืบทราบร่องรอยหรือไต่หลักฐานบางอย่างเกี่ยวกับมูราย หรือทราบเป็นเค้า ๆ ว่าอยู่ที่ไหน" ในสมัยอยุธยาได้ใช้ในความหมายว่า "หลักแหล่ง" อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่หรือใช้ในความหมายว่า "ร่องรอย" อันเป็นความรู้เพียงเค้า ๆ ไม่แจ่มแจ้ง แทนที่จะหมายถึง "หลักฐาน" ที่เกี่ยว เพราะในกฎหมายสมัยอยุธยาถือว่า เบาะแส มีน้ำหนักใน

การนำมาใช้อ้างอิงกว่าศัพท์พยานเสียอีก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "อนึ่งอ้างศัพท์พยาน หมี่เทออ้างโฉนดฎีกา

ตราสารกฎหมาย เบาะแส เถี่ยนแลบออกคดีแก่
ทานผู้มีบันทาคักคี่คำรราช"

(กฎ. 2 น. 86)

"อนึ่งมี เบาะแส เถี่ยรหางวาวโรงคัก ซึ่งทาน
แต่งไวแล้วกั 14"

(กฎ. 2 น. 40)

ตามตัวอย่างข้างต้นนี้คำว่า เบาะแส น่าจะหมายถึง "หลักฐาน" และน่าจะเป็นหลักฐานชนิดที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะมีลักษณะต่างกับหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ชนิดอื่นอย่างใดนั้นยังไม่พบหลักฐาน แต่ก็น่าใจได้ว่ามิได้หมายความถึงแต่เพียง "ร่องรอย" อย่างสมัยปัจจุบัน

ประคิติน

คำว่า ประคิติน คงเป็นคำเดียวกับ ปฏิทิน ซึ่งสมัยปัจจุบันหมายถึง "เครื่องบอกวันเดือนปี" ในสมัยอยุธยามีความหมายว่า "เฉพาะวัน, ประจำวัน" คือใช้ตามความหมายของคำ ปฏิ แปลว่า "เฉพาะ" ทิน แปลว่า "วัน" ในสมัยปัจจุบันไม่ใช้คำว่า ปฏิทิน ตามความหมายดังกล่าวนี้เลย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ประคิติน ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "อนึ่งผู้อยู่ในราชการอันบันทาคำ บำเรอห

ประคิติน จะซาคมีไค่นัน แลผู้นั้นครานซาคราชการ
แลผู้นั้นนควร เหนโทษแห่งตน"

(กฎ. 1 น. 110)

คำว่า ประคิติน ตามตัวอย่างนี้น่าจะหมายความว่าเป็น "ประจำทุกวัน" มิใช่หมายถึง "เครื่องบอกวันเดือนปี" แต่อย่างไรก็ตาม คำว่า ประคิติน ที่ใช้ตามความหมายนี้พบที่ใช้เพียงแห่งเดียว ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นคำที่ใช้กันเป็นสามัญ หรือเป็นคำที่ใช้เฉพาะในภาษากฎหมายสมัยอยุธยา

ประเทศ, ต่างประเทศ, นานาประเทศ

ในสมัยปัจจุบัน ประเทศ หมายถึง "รัฐที่เป็นเอกราช" ต่างประเทศ หมายถึง "ประเทศอื่นที่ไม่ใช่ประเทศของผู้พูด" ในสมัยอยุธยา คำว่า ประเทศและต่างประเทศ หมายถึง "ชาวต่างประเทศ" คำว่า ประเทศในสมัยปัจจุบันมาจากภาษาสันสกฤตว่า ประเทศเสียงควบกล้ำปร เมื่อใช้เป็นภาษาไทยมักประวิสรรชนีย์เป็น ประ เช่นในคำว่า ประวัติ, ประยুক্ত เป็นต้น *ส่วนคำว่า ประเทศ ในสมัยอยุธยาน่าจะมาจาก ประ + เทศ แปลว่า "ถิ่นอื่น" บางแห่งเขียนเป็น พรเทศ คำคุณศัพท์ พร ในภาษาสันสกฤตเมื่อใช้ในภาษาไทยมักไม่ประวิสรรชนีย์ เช่น พรบัณฑู พรโลก เป็นต้น แต่คำว่า ประเทศ ในภาษาสมัยอยุธยานิยมประวิสรรชนีย์ เป็น ประเทศ ควย นอกจากคำว่า ประเทศ แล้ว คำว่า นานาประเทศ ก็ใช้ในความหมายว่า "ชาวต่างประเทศ" โคควย

ตัวอย่าง "แลยืนขวางอยู่ตำบลหัวศรี แลพรเทศคนหนึ่งอยู่
ในเมืองนั้นยังปีนออกไปตองจวบประเชียรตายกับ
คอขวาง"

(ประชุมวงหมายเหตุ. น. 101)

"แลจึงบาทเจ้าก็ไปมาเรียนธรรม ณ วัดคูม-
พลีนาวาสชานาน แลอยู่มามีประเทศเอาอิทธิกรม
ทั้งเจ็ดคัมภีร์ เขียนใส่แผ่นทองเท่าใบมะขามใส่หม้อ"

(ประชุมพระตำรา. น. 75)

"จึงประเทศเอาพระอิทธิกรมทั้งเจ็ดคัมภีร์มา
ประดับอักษรนั้นแล"

(ประชุมพระตำรา. น. 75)

"แลซึ่งทางประเทศเค็รไปมาได้แต่ถึงโรงช่าง
พอ ถ้าเขามาในสนามไซ้ไอยการขุนคาวเอามาวา
กล่าว"

(กฎ. 1 น. 78)

"ถ้าชาวกรุงก็คิดต่างประเทศก็หาพิพาทคดีถอย
ความแก่ฝรั่งอังกฤษวิสันดา"

(กฎ. 1 น. 167)

"อนึ่งพิธีหมั้นแขกขอมลาวพม่าเมงมอญมอญแสง
จีนจามชวาวานาประเทศทั้งปวง แลเข้ามาเคียรใน
ท้ายสนมก็ดี ทั้งนี้โดยการขุมนสนมตาม ถ้ามืด
ตามปราม เกาะกุมเอามาถึงศาลาโศกเจ้าน้ำเจ้า
ท่า แลไต่หนานาประเทศไปมาในท้ายสนมได้ โทษ
เจ้าพนักงานถึงตาย"

(กฎ.1 น. 78)

ตามตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นว่า คำว่า ประเทศ, ต่างประเทศ, นานาชาติ
ในสมัยอยุธยาใช้ต่างกับสมัยปัจจุบัน คือหมายถึง "ชาวต่างประเทศ" ไม่หมายถึง "ประเทศ"
ตามความหมายว่า "แผ่นดินอันเป็นบ้านเมือง" อย่างสมัยปัจจุบัน

พนักงาน

คำว่า พนักงาน พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "หน้าที่, เจ้าหน้าที่" ในสมัยปัจจุบัน
ใช้ในความหมายว่า "เจ้าหน้าที่" เช่น พนักงานรถไฟ หมายถึง "เจ้าหน้าที่รถไฟ" บางที
ใช้ว่า เจ้าพนักงาน ก็มี ในสมัยอยุธยานิยมใช้ในความหมายว่า "หน้าที่" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แต่หีบหนึ่งท้ายพระที่นั่งอยู่ในห้องเครื่องชวา
เป็นพนักงานชวาเครื่องชวา เครื่องชวายอยู่ในห้อง
เครื่องเป็นพนักงานชวาเครื่อง (ช่าย)"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 82)

"เครื่องพระสุคนธ์ น้ำมะกรูด สมป่อย พนักงาน
สนมรับมาคอกเอาแก่น นำหอมพนักงานขุมนสนมรับมา
คอกเอาแก่น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 85)

"ถ้าเสด็จทรงพระราชยาน ทรงพระเสด็จ
ทรงวอ ทรงรถ ไปข้างหน้าข้างในเป็นพนักงานชวา
วังไคเคียง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 92)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า พนักงาน แปลว่า "หน้าที่" ในภาษาสมัยอยุธยา มีคำว่า เจ้าพนักงาน หมายถึง "เจ้าของหน้าที่" เช่นเดียวกับคำว่า เจ้าทรัพย์ เจ้าชา เจ้าไพร เจ้าม้า คำว่า เจ้า ในคำเหล่านี้ แปลว่า "เจ้าของ" ทั้งสิ้น คำว่า เจ้าพนักงาน แต่เดิมจึงเกิดจากการนำคำสองคำมาประกบกัน หมายถึง "คนผู้เป็นเจ้าของพนักงาน" คือผู้ทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนคำว่า พนักงาน ในสมัยอยุธยา แปลว่า "หน้าที่" ไม่ใช่ในความหมายว่า "เจ้าหน้าที่" โดย ถ้าจะหมายถึง "เจ้าหน้าที่" ต้องใช้คำว่า เจ้าพนักงาน เช่น

ตัวอย่าง "เพลา รุ่งแล้ว สืบาคให้ เจ้าพนักงาน แต่งการไว้

ใ้ห้ครบจงทุกพนักงาน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 108)

นอกจากคำว่า พนักงาน แล้วสมัยอยุธยายังมีคำว่า หน้าที่ ไขควย

ตัวอย่าง "แลหัวหมื่นตัวสี่ พันทนาย รักษา หน้าที่ ตามชาย

ตามขวา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 89)

"เจ้ากรมปลัดกรมหัวหมื่นตัวสี่ พันทนาย ขึ้นรักษา
หน้าที่ คอยรับสั่ง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 89)

คำว่า หน้าที่ ในที่นี้ปรากฏในส่วนวน "รักษานา" ซึ่งน่าจะหมายถึง "รักษาการณ" หรือ "อยู่ประจำตามตำแหน่งตามที่ของตัว" มากกว่าจะหมายถึง "กิจที่ต้องทำ" ซึ่งสมัยอยุธยาจะใช้ว่า พนักงาน

พระเจ้า

คำว่า พระเจ้า พจนานุกรม ฯ นิยามว่า " น. พระพุทธเจ้า เช่น พระเจ้ามหา พระองค์, พระพุทธรูป เช่น ทุกแห่งของพระเจ้านั่งเนื่อง (กำสรวด) เทพผู้เป็นใหญ่" ในสมัยอยุธยา คำว่า พระเจ้า หมายถึง "พระพุทธเจ้า" หรือ "พระสงฆ์" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "ศักราช 835 มเสงศก หมื่นนครไคลอกเอา

ทอง พระเจ้า ลงมาหุ้มคาน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 95)

ตามตัวอย่างนี้คำว่า พระเจ้า หมายถึง "พระพุทธรูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธรเจ้า"

"แลบาทเจ้าวาจะไปเรียนธรรม แลเจ้าสเกา
ก็โมนาขออินนตพระเจ้าไป" (ประชุมพระตำรา. น. 75)

ตามตัวอย่างนี้ พระเจ้า หมายถึง "พระสงฆ์" ในสมัยปัจจุบันพระเจ้าที่หมายถึง "พระพุทธร" หรือ "พระสงฆ์" มีใช้เป็นภาษาพูด เช่น "ทำอีกทีก็ในวัดไม่ต้องรู้จักเกรงใจพระเจาบาง" คำว่า เจ้า ในปัจจุบันเป็นคำที่เติมเข้ามาเฉย ๆ ไม่มีความหมาย ความหมายอยู่ที่คำว่า พระ คำเดียว เพราะในปัจจุบันเราเรียกพระสงฆ์และพระพุทธรูปว่า พระ อยู่แล้ว คำว่า เจ้า จึงหมดความหมายไป

เมืองนอก

คำว่าเมืองนอกในสมัยปัจจุบันมีความหมายว่า "ต่างประเทศ", "เมืองนอกประเทศ" ในสมัยอยุธยาใช้ในความหมายต่างจากนี้คือ หมายถึง "เมืองที่อยู่นอกเมืองหลวงออกไป", "เมืองนอกกรุง" เทียบได้กับ "ต่างจังหวัด" ในสมัยปัจจุบัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "รฎฎโกประการหนึ่งกระลาการเปนนายร้อย

นายแขวงเมืองนอก (กฎ. 2 น. 128)

"ให้ปาวพระสงฆ์เมาแต่เมืองนอกออกซังต-
เสมาประจันตประเทศ จึงสงฆ์ทั้งปวงอันมาแต่
เมืองนอกทั้งนี้ให้สิ้นเสร์จ" (ประชุมพระตำรา. น. 75)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า เมืองนอก หมายถึง "เมืองที่อยู่นอกเมืองหลวงออกไป", "เมืองนอกกรุง" มิได้หมายถึง "ต่างประเทศ" อย่างที่ใช้กันในสมัยปัจจุบัน

โมง

คำว่า โมง พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "อัตรากำหนดเวลา เท่ากับหกสิบนาที" สมัยอยุธยาใช้คำว่า โมง ตามความหมายนี้

ตัวอย่าง "อนึ่งดูความออกมาพร้อมที่จะว่าความตอกัน
 โจทก์ก็จำเลยก็ว่าหาสมุคตินสอมิโคไซ ท่านว่า
 ให้อ้ำมันขางยูวาทาสมุคตินสอมิโคไซนั้นโยงคืนเคียว
 ไว้โมงหนึ่ง"

(กฎ. 2 น. 134)

ในปัจจุบันคำว่า โมง ใช้เป็นคำศัพท์นามบอกเวลาครบหกสิบนาที คำว่า โมง
 ใช้เฉพาะเวลากลางวัน ส่วนกลางคืนใช้ มูม ถ้าจะพูดถึง "อัครากำหนดเวลาเท่ากับหกสิบ
 นาที" ปัจจุบันใช้ ชั่วโมง ไม่ใช้ว่า โมง คำว่า ชั่วโมง นั้น ถ้าพิจารณาตามรูปศัพท์จะเห็น
 ว่าประกอบด้วยคำว่า ชั่ว กับ โมง คำว่า ชั่ว หมายถึง "ตอน, ระยะเวลา, ตอน, สิ้น"
ชั่วโมง จึงหมายถึง "ระยะเวลา 60 นาที" เนื่องจากในสมัยปัจจุบันใช้คำว่า ชั่วโมง เป็น
 คำคำเดียว คำว่า โมง ที่ใช้ในความหมายเดียวกันนี้จึงหายไป มีปรากฏอยู่แต่ในภาษา-
 โบราณ เช่น ภาษาสมัยอยุธยา ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเท่านั้น

ระลอก

ในสมัยปัจจุบันคำว่า ระลอก ใช้ตามความหมายในพจนานุกรม ๆ คือ "คลื่นขนาด
 เล็ก" แต่ในสมัยอยุธยาใช้หมายถึง "คลื่น" มิได้กำหนดขนาดเล็กละใหญ่ใดควย เช่น

ตัวอย่าง "อันว่าสำเภาอันหากงวานมิไค่นั้นมีอาจจะทน-
 ทานกำลังระลอกในทองทะเลนั้นไค"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

"อันว่าสำเภาลำไคมีกงวานอันหมั้นคงสามารถ
 สำเภาดำนนั้นก็อาจจะทนทานกำลังระลอกใน
 ทองทะเลนั้นไค"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 44)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ ระลอก เป็นคลื่นขนาดใหญ่ถึงกับทำให้เรือแตกได้ มิได้หมายถึง
 "คลื่นขนาดเล็ก" อย่างที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน

"ซึ่งลูกคาไปมาค้าขายคางกันอยู่ทั้งนั้น แล้ว
ราชพลเมืองชัคสนมิไคทำคัมภ" (แดง ปี 3 ล.1 น.124)

"เจ้าเมืองกรมการแลลูกคาผู้ใหญ่ ๆ ซึ่งรับซื้อ
ไว้มากขายชาคพุน" (แดง ปี 3 ล.1 น.125)

"พระยาราชภักดีมาตั้งอยู่ณเกาะหมากหน้า
เมืองไทรเป็นที่ตั้งพำนักแก่ แชกจีนไทยลูกคานา
(นำ) ประเทศ" (แดง ปี 3 ล.1 น.127)

"อายจีนจุมันก็เป็นลูกคาเที่ยวซื้อขาย เจ้าพระ-
ยานคร ๆ จะคิดปีความสังเสียมากับลูกคาจะเป็น
ไปจนถึงอย่างนี้หรืออย่างไร" (จดหมายหลวงอุคม. น.138)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า ลูกคา ที่แปลว่า "พ่อค้า" นิยมใช้กันตั้งแต่สมัยอยุธยา
ตอนต้นเรื่อยมาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏข้อความในจค-
หมายหลวงอุคมสมบัติตามตัวอย่างข้างต้นนั้น

หน

คำว่า หน พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "น. ทาง, ทิศ, ครั่ง, คราว, หนทาง
น. แนวทาง" คำว่า หน ที่ใช้คำเดียวโดด ๆ ปัจจุบันแทบไม่มีใช้เลย มักปรากฏร่วมกับ
คำว่า ทาง เป็น หนทาง ซึ่งมีความหมายว่า "แนวทาง, ช่องทาง" หรือแปลว่า "ทาง"
ถ้าจะใช้คำเดียวโดด ๆ สมัยปัจจุบันใช้คำว่า ทาง ไม่ใช้คำว่า หน ส่วนในสมัยอยุธยาใช้
คำว่า หน แปลว่า "ทาง" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "อนึ่งถ้าเสด็จหนเรือ ผู้บันดาแหขุนคาบขุน-
เรือ" (กฎ. 1 น.78)

"อนึ่งถاربหนเรือถอยมาชั่วดำเรือหนึ่งโทษ
ไลศระ" (กฎ. 1 น.92)

ถ้าดูตามความในพจนานุกรม ๆ คำว่า ระหว่าง เป็นคำนาม ส่วนคำว่า หวาง เป็นคำบุพบท แต่ในสมัยปัจจุบันคำว่า ระหว่าง ใช้เป็นบุพบทก็ได้ จึงไม่ทราบแน่ชัดว่า คำว่า หวาง ที่เป็นบุพบท กับ ระหว่าง ที่เป็นบุพบท ต่างกันอย่างไร

ในสมัยอยุธยาใช้คำว่า หวาง ในภาษาเขียน และในที่ซึ่งในปัจจุบันจะใช้คำว่า ระหว่าง เช่น

ตัวอย่าง "มันให้สิ้นแก่พญานกก็คืนหวาง เป็นความ
ทานว่าก็เยี่ยมกันเต็มสิ้นจาง" (กฎ. 2 น.99)

ในตัวอย่างนี้จะเห็นว่า ปัจจุบันเราใช้คำว่า ระหว่าง แทน หวาง และถ้าคำว่า หวาง ไม่ใช่คำที่มาจาก ระหว่าง ก็อาจสรุปได้ว่า คำนี้เลิกใช้เป็นคำเดี่ยวแล้ว แต่ยังมีปรากฏในคำบางคำ เช่น หวางคิ้ว หวางขา หวางคนไม้ เป็นต้น

อพยพ

คำว่า อพยพ พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "น. อพยพะ, ส่วนของร่างกาย ก. ย้ายครอบครัวจากถิ่นหนึ่งไปอยู่อีกถิ่นหนึ่ง" ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้ตามความหมายที่เป็นคำกริยา ส่วนที่ใช้เป็นคำนามนั้น นิยมใช้รูป อพยพะ ไม่นิยมใช้ อพยพ รูป อพยพ มีปรากฏใช้เป็นคำสมาสกับคำว่า องค เป็น องคอพยพ ในสมัยอยุธยาคำว่า อพยพ ใช้เป็นคำนาม แปลว่า "ผู้คนที่อพยพ หรือ ถูกกวาดต้อนจากเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่ง"

ตัวอย่าง "ออกไปเบิกคนเชิงภูมิตีดาญู ข้าไปรดคน

ทาน ๆ พระกัลปนาสารับอารามแลอพยพ แล
ลูกหลานผู้มีบาญชียนายสามจอม" (ประชุมพระตำรา. น.16)

"ออกไปเบิกเชิงภูมิตีดาญู...คนทาน ๆ พระกัลปนา
ทุกอาราม(แล)อพยพลูกหลานผู้มีบาญชียนายสามจอม" (ประชุมพระตำรา. น.26)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า อพยพ หมายถึง "ผู้คนที่อพยพ" นอกจากนี้ คำว่า อพยพ ยังอาจหมายถึง "ผู้ที่ถูกกวาดต้อนจากเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่ง" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "เสด็จไปเอาเมืองพิศณุโลก แลไค้ตัวขุน
สามแก้วเจ้าเมืองแลครวอพยพมาครั้งนั้นมาก" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.93)

ครวอพยพ ในที่นี้ ไม่ใช่พวกที่อพยพมาด้วยความสมัครใจ แต่เป็นพวกที่ถูก
กวาดต้อนมาเพราะบ้านเมืองแพ่งคราม คำว่า อพยพ ตามตัวอย่างนี้อาจใช้เป็นคำกริยา
แปลว่า "กวาดต้อน" ก็ได้

อย่าง

คำว่า อย่าง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ชนิด, สิ่ง, ทำนอง, วิธี,
แบบ, เยี่ยง" ในสมัยปัจจุบันไม่นิยมใช้คำว่า อย่าง ซึ่งแปลว่า แบบ นิยมใช้คำว่า แบบ
คำเดียว หรือใช้เป็นคำชอนว่า แบบอย่าง ในสมัยอยุธยา นิยมใช้ในความหมายว่า แบบ
เช่น

ตัวอย่าง "มีตรารับสั่งตอบออกมาขอหนึ่งว่าไค้ส่ง
อย่างพระกระบวนไ้ทานพระยาราชภักดีคุม
ออกไปทำ ณ เมืองเทศ" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.101)

"จึงเขียนอย่างนาพระกระบวนพระราชทาน
กับคี่บุก 100 ภารา" (แถลง. ปี 3 ล.2 น.85)

"แล้วทรงพระคำริ ไ้ช่างเขียนอย่างเส้น
ลายขานประตุ้คพระไ้ใหญ่ยกเข้าไป" (ความทรงจำ. น.28)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า อย่าง แปลว่า "แบบ, แบบอย่าง, หรือ ตัวอย่าง"
จะเห็นไ้ว่า ถ้าเราใช้คำว่า แบบ แทนคำว่า อย่าง แล้ว ข้อความทั้งสามก็จะเป็นข้อความ
ที่ไ้พู้กกันไ้ได้ในสมัยปัจจุบัน

อัญมณี

ในสมัยปัจจุบันคำว่า อัญมณี ใช้ในความหมายว่า "แกมมณีต่าง ๆ เช่น เพชร
พลอย" ในสมัยอยุธยา ใช้กับของมีค่าอย่างอื่นที่ไม่ใช่แกมมณีไ้ไ้ เช่น พืชผลในสวนหรือ

ไรนาเป็นต้น สมัยปัจจุบันไม่ใช่คำว่าอัญมณีตามความหมายนี้เลย คำว่า อัญมณี พจนานุกรม ๑ นิยามว่า "ของมีค่าอื่น ๆ" จึงกล่าวโดยอนุโลมไกว่า คำว่า อัญมณี ในสมัยอยุธยา ใช้ในความหมายอย่างเดียวกับความหมายในพจนานุกรม ๑ เช่น

ตัวอย่าง "แลมันผู้หนึ่งลอมเอาที่นั่นเป็น ไร } มัน ๆ
ส่วน }

ไคปลุกคนไม้สรรพะยะมานี้ในที่นั้นไว้ ให้ลค
จากอรไวแกมันปีหนึ่ง" (กฎ. 3 น.117)

"มาตราหนึ่งถือมีคพราเครื่องสาตราวุธ
ไปค่อมมอมล็กมากล็กพลุดักกลวยล็กออย
เครื่องอัญมณีในไรในส่วนท่านเพลากลางคั้น" (กฎ. 3 น.255)

"ซางเขานเขาส่วนกินอัญมณีอาหาร
ของเขาในบานในเมืองเสี่ย ใหเอาควานซาง
ล็บหัวสามเสี่ยทะเลวน 3 วัน" (กฎ. 3 น.300)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า อัญมณี ไม่น่าจะหมายถึง "แกมณีต่าง ๆ" แต่น่าจะหมายถึง "พืชผลต่าง ๆ" มากกว่า เพราะกล่าวถึงอัญมณี ในเรือกสวนไรนา ของที่มีค่าในเรือกสวนไรนาก็คือพืชผลนั่นเอง

เอกราช

คำว่า เอกราช พจนานุกรม ๑ ถือเป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า "เป็นอิสระแก่ตน, ไม่ขึ้นแก่ใคร" ปัจจุบันคำนี้ใช้ในความหมายตามพจนานุกรม ๑ ในสมัยอยุธยา คำว่า เอกราช ใช้เป็นคำนามและแปลตามศัพท์ว่า "ราช ผู้เป็นเอก" หรือ "พระมหากษัตริย์" เช่น

ตัวอย่าง "ชดะนนเอกราชทั้งสามเมืองคือ พญา
ลานซาง แลมหาราช พญาเชียงใหม่ แดพญา
หงษาวดี ชมพระราชศรีธา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.32)

คำว่า เอกราช ตามตัวอย่างนี้ใช้เป็นคำนาม หมายถึง "พระมหากษัตริย์" ในปัจจุบันไม่ใช่คำว่า เอกราช ตามความหมายนี้เลย

3.2.2 คำนามซึ่งมีรูปร่างกับคำนามในสมัยปัจจุบัน แต่ใช้ในความหมายเหมือนกัน

คำนามประเภทนี้มีอยู่ไม่มากนัก บางคำเป็นคำที่มีเสียงคล้ายกับคำนามในสมัยปัจจุบัน บางคำประกอบขึ้นด้วยคำที่มีความหมายคล้ายกับคำในสมัยปัจจุบัน หรือบางคำก็เกิดจากการเรียงคำสลับที่กับคำในสมัยปัจจุบันก็มี ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างคำนามซึ่งมีรูปร่างกับคำนามในสมัยปัจจุบัน แต่ใช้ในความหมายเหมือนกัน

คลองน้ำ

ในสมัยปัจจุบัน คำว่า คลองน้ำ ไม่ปรากฏที่ใช้ มีแต่คำว่า คลอง ซึ่งแปลว่า "ทาง, ทางน้ำ, ลำน้ำ" คำว่า คลองน้ำ เป็นคำที่ใช้กันในสมัยอยุธยา พิจารณาตามบริบทน่าจะหมายถึง "ทางน้ำ" แต่ในสมัยอยุธยาก็มีคำว่า ร่องน้ำ ไขควย ในสมัยปัจจุบัน คำว่า ร่องน้ำ แปลว่า "ทางน้ำลึกที่เรือเดินได้" และทางน้ำลึกนี้จะอยู่ในลำคลองหรือแม่น้ำก็ได้ ตามตัวอย่างในสมัยอยุธยา คลองน้ำ น่าจะหมายถึงร่องน้ำในทะเล เช่น

ตัวอย่าง "ตอถึงกรุงศรีวิชัยบุรีแล้ว จึงจะบายหน้า

กำปั่นไปข้างเหนือคลองน้ำเขาไปกรุงศรีวิชัยบุรี" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.63)

ตัวอย่างนี้พูดถึงเรือขะอยู่ในทะเล ที่ที่เรือแล่นอยู่น่าจะเป็น คลองน้ำ และเมื่อใกล้เกาะดังกล่าว ก็จะเบนออกจากคลองน้ำเขาไปยังตัวเกาะ

ในเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อกำปั่นเข้าไปใกล้จะถึงท่า ได้พูดถึงการนำร่องน้ำ ไม่พูดถึง คลองน้ำ จากหลักฐานดังกล่าวนี้ ร่องน้ำ น่าจะเล็กกว่า คลองน้ำ หรือ คลองน้ำ คือร่องน้ำในทะเล แต่ร่องน้ำนี้ น่าจะหมายถึง "ทางเดินเรือ" มีใช้ "ร่องน้ำลึก" ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ร่องน้ำ ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "วอระนาโคไนโหมาลามวากำป็นนี้จะมาทอค
 ถานี้หรือ จะนำร่องนำเขาไป"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.63)

การไขคำว่า คลองน้ำ และ ร่องน้ำ ในที่ใด ๆ กันเช่นนี้ น่าจะเป็นเครื่อง
 แสดงว่า คำทั้งสองนี้ในสมัยโบราณความหมายดงต่างกัน แต่มีความหมายกลาง ๆ รว
 กันคือ "เป็นทางน้ำสำหรับไหลเดินเรือได้" ในสมัยปัจจุบัน ไขเฉพาะคำว่า ร่องน้ำ คำ
 เดียว หมายถึง "ทางน้ำลึกที่ไหลเดินเรือ"

เรือเข็อกเขา

ในสมัยอยุธยา คำนี้จะหมายถึง "เก่าวัดย" ในพจนานุกรม ๆ มีคำที่มีรูปคล้าย
 คำนี้คือ เรือเขา และ เข็อกเขา แปลว่า "เก่าวัดย" คำว่า เรือเขา และ เข็อกเขา
 ในปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้ใช้แล้ว คาดว่าต่อไปน่าจะกลายเป็นศัพท์โบราณ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง
 การไขคำว่า เรือเข็อกเขา ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "อันว่าน้ำอันไหลไปในสถานที่ใด อันว่า

เรือเข็อกเขา กังอกขึ้น ณ ถานที่นั่นแลมีคูจโค"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.48)

"และทานทั้งหลายแลเห็นมุดแห่งคณหาอัน

เกี่ยวพันรักรังฆานขึ้นไปในอารมณทั้ง 6 คุจ

เรือเข็อกเขา อันเกี่ยวพันรักรังฆานขึ้นไปใน

คณไมทั้งหลายนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.48)

คำว่า เรือเข็อกเขา ในตัวอย่างทั้งสองนี้ น่าจะหมายถึง "เก่าวัดย" ใน
 ปัจจุบันยังมีคำว่า เรือ แปลว่า "เกาไม้" เช่น ลายเรือเกา ซึ่งหมายถึง "ลายที่เป็น
 รูปเกาไม้" มะแวงเรือ แปลว่า มะแวงเกา คำว่า เรือเขา คงจะหมายถึง "เกาไม้
 ที่อยู่บนเขา" และ เข็อกเขา คงจะหมายถึง "เข็อกที่อยู่บนเขา" สมัยอยุธยาใช้ทั้งคำว่า
เรือ และ เข็อก เป็น เรือเข็อกเขา

กรรมบุตร

คำนี้มีใช้ในสมัยอยุธยาแปลว่า "บุตรบุญธรรม" ในสมัยอยุธยา มีใช้ทั้งคำว่า กรรมบุตร และคำว่า บุตรบุญธรรม ส่วนในสมัยปัจจุบันใช้คำว่า บุตรบุญธรรม เพียงคำเดียว หมายถึง ลูกที่ขอมาเลี้ยง เป็นลูกของตน ทดไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำทั้งสองในภาษาไทยสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "มาตราหนึ่งทาษทานให้ลูกแก่ทานเปน

กรรมบุตร แลนายเงินมีรู ผู้เลี้ยงนั้นจะเอา

ลูกทาษทานไว้เป็นสิทธิ์มิไค"

(กฎ. 3 น.153)

ในสมัยอยุธยา บางแห่งใช้ว่า ลูกกรรมบุตร ก็มี เช่น

ตัวอย่าง "แตนางนองก็ทำเบญจาสระหัวพระครูเมธากร

ซึ่งเลี้ยงเป็นลูกกรรมบุตรนั้น"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.83)

บางแห่งใช้ว่า บุตรบุญธรรม เหมือนสมัยปัจจุบัน เช่น

ตัวอย่าง "แลบุตรบุญธรรมอันตัดสายสะคือ 3 ประการ

นี้จะแก้คดีต่าง พ่อ } เลี้ยงไคเหมือนกัน"
แม่ }

(กฎ. 3 น.30)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ กรรมบุตร หรือ ลูกกรรมบุตร น่าจะมีความหมายอย่างเดียว กับบุตรบุญธรรมคือ "ลูกที่ขอมาเลี้ยงนั่นเอง"

บาเขา

ในสมัยอยุธยา มีคำว่า บาเขา ซึ่งน่าจะมีความหมายว่า "ไหลเขา" น่าสังเกตว่า บา กับ ไหล เป็นอวัยวะที่แยกกันไม่ออก คือ บา หมายถึง "อวัยวะตั้งแต่คอถึงต้นแขน"

ส่วนไหลหมายถึง "สันและแกของบา" ในสมัยปัจจุบันใช้คำว่า ไหลเขา แปลว่า "สันเขา"

ถ้าจะถือตามความหมายของคำว่า บา กับ ไหล คำว่า บาเขาก็น่าจะแปลว่า "เนินเขา"

ซึ่งมี ไหลเขา เป็นส่วนหนึ่งของเนิน แต่จากตัวอย่างซึ่งเป็นหลักฐานสมัยอยุธยา คำว่า

เนินเขา มีที่ไ้เฉพาะและไม่ปรากฏใช้คำว่า ไหลเขา ดังนั้น บาเขา อาจหมายถึง ไหลเขา ก็ได้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า บาเขา

ตัวอย่าง "ไปคามเนินคินเนินเขาบาง ไปตามเชิงเขา
บาเขาบาง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.67)

"ถึงหอพระราชสาสนบานกันคลาเป็นทาง
410 เส้น เขาทางขึ้นเนินเขาเนินคินเชิงเขา
ขึ้นบาเขา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.67)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า บาเขา น่าจะหมายถึง "ไหลเขา"

ฝาก

คำว่า ฝาก ที่เป็นคำนามไม่พบที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน แต่มีคำที่เสียงใกล้เคียงกันคือ คำว่า ฟาก ซึ่งแปลว่า "ฝั่ง, ข้าง" ในสมัยอยุธยาใช้คำว่า ฝาก ในความหมายเกี่ยวกับ คำว่า ฟาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "เกณฑ์หัวหมื่นตัวสี่พันนายแห่ทั้งสองฝาก
คลอง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.90)

"แต่ตะพานหันนั้นเกณฑ์ให้พันนายคอยจุก
ของทั้งสองฝากตะพาน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.90)

ในตัวอย่างแรก คำว่า ฝาก น่าจะหมายถึง "ฝั่ง" ส่วนในตัวอย่างหลัง น่าจะหมายถึง "ข้าง" แสดงว่า คำว่า ฝาก ในสมัยอยุธยามีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า ฟาก ในสมัยปัจจุบัน ปัจจุบันใช้คำว่า ฟาก คำเดียว ไม่ใช่คำว่า ฝาก ในความหมายดังกล่าวนี้

มิก

คำว่า มิก พจนานุกรม ๗ นิยามว่า "ก. กิริยาที่คม เหล่าจนเมา" ในสมัยอยุธยา
ใช้เป็นคำนาม น่าจะแปลว่า "หมึก" ดังปรากฏหลักฐานต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ครั้นชำระแล้วให้อาตักหมึกเขียน มิก สามฉบับ" (กฎ. 1 น.6)

"เอาน้ำ มิก ตักหน้าตั้ง หญิง
ชาย } เอาเชือกหนึ่ง

ผูกคอ"

(กฎ. 2 น.222)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้คำว่า มิก น่าจะหมายถึง "หมึก" ซึ่งถ้าทั้งสองนี้มีความ
หมายอย่างเดียวกัน ก็แสดงว่าในสมัยอยุธยามีคำว่า มิก ซึ่งมีรูปคล้ายคำว่า หมึก และใช้
ในความหมายอย่างเดียวกับคำว่า หมึก แต่ปัจจุบันคำว่า มิก ที่มีความหมายนี้ไม่มีที่ใช้แล้ว

3.2.3 คำนามซึ่งเป็นคำเกมมีใช้เฉพาะในสมัยอยุธยา

ในภาษาเดียวกันแต่ต่างสมัยกัน จะมีคำซึ่งเป็นคำเดียวกัน แต่ใช้ต่างความหมาย
กัน หรือมีคำต่างกันใช้แทนความหมายเดียวกัน ลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้เรากำหนด
สมัยของภาษาได้ อย่างหนึ่ง คำบางคำมีใช้อยู่ในสมัยหนึ่ง แต่สมัยหลังใช้คำอื่นแทน หรือ
เลิกใช้คำนั้นเพราะวัฒนธรรมเปลี่ยนไปก็มี เช่นชื่อตำแหน่งต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา ปัจจุบัน
เลิกใช้เกือบหมด ความเชื่อต่าง ๆ เช่นเรื่องภูตผีปีศาจก็เช่นกัน ในสมัยปัจจุบันเรารู้จัก
ผีน้อยประเภทกว่าแต่ก่อนมากเพราะความเชื่อเรื่องนั้นน้อยลง ยังคงรู้จักรวม ๆ ว่า ผี และ
ไม่จำเป็นต้องแยกประเภทต่าง ๆ ของผี ดังนี้ เป็นต้น คำเก่าหรือศัพท์โบราณที่เคยใช้ใน
สมัยอยุธยาแต่สมัยปัจจุบันเลิกใช้แล้วมีอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าจะศึกษากันให้ครบถ้วนกันน่าจะ
ต้องทำเป็นพจนานุกรมโบราณศัพท์ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่มีความมุ่งหมายจะสร้างพจนานุกรม
โบราณศัพท์ ฉะนั้นในหัวข้อนี้ จึงจะยกตัวอย่างเฉพาะศัพท์โบราณที่เป็นศัพท์ทั่วไปมาศึกษา
จะไม่กล่าวถึงศัพท์เฉพาะ เช่น ศัพท์เกี่ยวกับกฎหมาย ตำแหน่งหน้าที่ราชการ เครื่องมือ
เครื่องใช้ วงศ์ศาสดาญาติ เป็นต้น เพราะเป็นเรื่องที่ควรศึกษาและวินิจฉัยกันอย่างละเอียด

เป็นเรื่อง ๆ ไป ไม่สมควรนำมากล่าว ณ ที่นี้ ต่อไปนี้จะยกตัวอย่างศัพท์โบราณบางคำ
ที่มีใช้ในสมัยอยุธยา แต่ไม่ใช้ในสมัยปัจจุบันมาศึกษาเป็นคำ ๆ

แกงไต

คำว่า แกงไต พจนานุกรม ฯ นิยามว่า "รอยกากบาท หรือขีดเขียน ซึ่งบุคคล
ไม่รู้นั่งสือขีดเขียนลงไว้เป็นสำคัญ" สมัยปัจจุบันไม่ได้ใช้หลักฐานแบบแกงไตแล้ว คำนี้
จึงกลายเป็นศัพท์โบราณคำหนึ่ง ไม่ค่อยพบที่ใช้ในภาษาสมัยปัจจุบัน ต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง
การใช้คำว่า แกงไต ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "ถ้าใดเมื่อใดจะส่งให้เมื่อนั้น ขอขีดแกงไต

ให้ไว้เป็นสำคัญ"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.133)

"ถ้ามิได้ให้เกาะกุมเร่งรัดเอาตามสัญญานี้

เถิด ขอขีดแกงไตให้ไว้เป็นสำคัญ"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.135)

"ถ้ามิพบตัวชา ๆ ให้เกาะเอาผู้คนเรือน

ชา ๆ ขอมีแกง(ไต)ให้ไว้เป็นสำคัญ"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.132)

ในตัวอย่างเหล่านี้คำว่า แกงไต มีความหมายตามพจนานุกรม ฯ คือ "รอย
กากบาทหรือขีดเขียนซึ่งบุคคลไม่รู้นั่งสือขีดเขียนลงไว้เป็นสำคัญ" ในสมัยปัจจุบันวิทยาการ
ด้านการพิสูจน์ลายนิ้วมือเจริญในการทำหลักฐาน จึงให้ผู้ไม่รู้นั่งสือพิมพ์ลายนิ้วมือเป็นหลัก
ฐาน ไม่มีการขีดแกงไตแล้ว

คาย

คำว่า คาย มีความหมายตามพจนานุกรม ฯ ว่า "ครึ่ง, หน, ระยะเวลาเวียน
รอบ, กลั่นใจปริกรรมเวทมนตร์ครึ่งหนึ่ง ฯ" ในสมัยปัจจุบัน คำว่า คาย มีความหมาย
ตามพจนานุกรม ฯ ว่า "ระยะเวลาเวียนรอบ, กลั่นใจปริกรรมเวทมนตร์ครึ่งหนึ่ง ฯ"
ในสมัยอยุธยานิยมใช้ในความหมายว่า "ครึ่ง, หน" คาย เช่น

ตัวอย่าง "แลเอาของนั้นมาไว้บางคาวลักของท่าน
แล้ว ๆ พรางวาไคบางคาวไคจริงหมีไคบอก
กล่าว"

(กฎ. 2 น.273)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า บางคาว น่าจะหมายถึง "บางครั้ง, บางคราว, หรือ
บางที"

เจ้า

คำว่า เจ้า ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มีความหมายอย่างหนึ่งว่า "ผู้เป็นเจ้าของ" เช่น
เจ้าทรัพย์ เจ้าบ้าน เจ้าหนี้ ในสมัยอยุธยา คำว่า เจ้า ที่แปลว่า "ผู้เป็นเจ้าของ" นิยม
ใช้มาก มีคำหลายคำที่สมัยอยุธยาใช้คำว่า เจ้า นำหน้า แต่ในสมัยปัจจุบันต้องใช้คำว่า
เจ้าของ นำหน้าแทนดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ทั้งนี้ไคจัดคักคาวคาวป็นให้แกเจ้า เจ้าป็น

ณเมืองกลาง"

(แถลง. ปี 2 ล.3 น.125)

"ถ้าผู้ใด ภาษาคนลูกเมียทานหนี้เจ้าทาส
เจ้าเมียมิไครูแห่งที่ไป"

(กฎ.3 น.4)

"แลผู้ทำเชากลาให้พิทักษ์ลอมกล่าไว้
จงค่านับ ถ้าเจ้าหม่มไคพิทักษ์ลาไคเลาไว้
ปลดอยปลดะไปกินเขา"

(กฎ. 3 น.101)

"ทานวามันอาษาเจ้าควายเปนบapakำให้
เจ้าควายเสียคควายแด"

(กฎ. 3 น.168)

"เจ้าเงินที่เจบปวคประการไคไซรจะเอา
โทษแกเจ้าเงินนั้นมิไคเคย"

(กฎ. 2 น.312)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า เจ้า แปลว่า "เจ้าของ" ในสมัยปัจจุบันจะไม่ใช้คำ
ว่า เจ้า แต่จะใช้คำว่า เจ้าของ แทน คำบางคำเช่น เจ้าควาย สมัยปัจจุบันใช้เป็นคำ

บุตรสาวท ไมได้แปลว่า เจ้าของควาย อย่างในสมัยก่อน

ชาวเกลอ

คำว่า เกลอ แปลว่า "เพื่อนสนิท, สหาย" สมัยปัจจุบันใช้ในภาษาพูด เช่น เขาเป็นเกลอกัน (พูดอย่างสำบัดสำนวน) และมีใช้ในคำขอนว่า เพื่อนเกลอ แต่ในภาษาเขียนและภาษาพูดทั่ว ๆ ไปนิยมใช้คำว่า เพื่อน ในสมัยอยุธยามีคำว่า ชาวเกลอ ใช้ในภาษาเขียน หมายถึง "เพื่อนฝูงที่สนิท" แต่สมัยปัจจุบันไม่ใช้คำนี้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ชาวเกลอ ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "เหตุผู้มีคมีควยเสนทรักษใคร แลอาไลย
อยู่ในทรพยสิ่งของหมีไค้กล่าวแต่อันที่จริง ท่าน
ให้ฟัง เอาแต่ชาวเกลอแลเพื่อนบ้านเป็นพญาณ" (กฎ. 2 น.80)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ชาวเกลอ น่าจะหมายถึง "เพื่อนฝูงที่สนิทกัน"

ทำนองอักษร

คำนี้ไม่มีใช้ในปัจจุบัน แปลตามตัวน่าจะหมายถึง "วิธีเขียนอักษร" คนแต่ละคนมีวิธีเขียนอักษรภาษาเดียวกันต่างกัน เช่น บางคนเขียนเล่นทาง บางคนเขียนตัวกลม บางคนเขียนตัวเหลี่ยม ตลอดจนการเว้นวรรค ของไฟ และการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ แตกต่างกันไป วิธีเขียนตัวหนังสือที่แต่ละคนเขียนต่างกัน ทำให้เราจำได้ว่าหนังสือนั้นใครเขียน วิธีเขียนอักษรของแต่ละคนนี้ น่าจะเป็นอย่างเดียวกับที่ในสมัยอยุธยาเรียกว่า ทำนองอักษร ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ทำนองอักษร ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "อนึ่งถ้า } ใจท
จำเลย } ตึกใจว่าหนังสือทั้งสองนั้น

ตัวอักษรลายมือหมีตองกัน ให้อาลักษณคู้ทำนอง

อักษรทั้งสองนั้น"

(กฎ. 2 น.86)

“แลเขียนใหวาหมีไชลายมือก็ดี ใญ่เขียน
นั้นเขียนหนังสือให่มใให้อาลักษณูทำนองอักษร

เกา } ถ้าทำนองอักษรใหม่นั้นต่องันทำนให้ฟัง” (กฎ. 2 น.87)
ใหม }

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ ทำนองอักษร ไช้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าใครเป็นผู้เขียน กล่าวคือถือว่าวิธีเขียนหนังสือของแต่ละคนเป็นเครื่องบอกว้าใครเป็นผู้เขียน ในสมัยปัจจุบันไม่ใช้ค้ำว้า ทำนองอักษร แต่จะใช้ค้ำว้า ลายมือ แทน

ข

ค้ำว้า ข ปัจจุบันไม่ใช้ในภาษารอยแกว แต่ในสมัยอยุธยาเคยปรากฏใช้พจนานุกรม ๗ นิยามค้ำนี้ว้า “ทำน, เซอ” ค้ำว้า ข เป็นค้ำสรพนามบุรุษที่ 3 ไช้เมื่อบุรุษที่ 3 นั้นเป็นบุคคลที่สู้งศักดิ์หรือเป็นผู้ใญ่ ตอใปนี้เป็นตัวอย่างการใช้ค้ำว้า ข ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง “อัถถิ เคิมพระชินเสน ข ก็ตั้งกฎืออาราม

ตำบลกฎือหลวง” (ประชุมพระตำรา. น.74)

“จึงใปคูปบที่แห่งหนึ่งชอบกล ข ก็ใหมาแฉว

ถางตั้งเป็นอาราม” (ประชุมพระตำรา. น.74)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ค้ำว้า ข ไช้แทนพระสงฆ์ใญ่ ค้ำว้า ข ไม่คอยปรากฏใช้ในภาษารอยแกว แต่จะพบบอยในภาษารอยกรอง ตัวอย่างเหล่านี้แสดงใให้เห็นว่า ค้ำนี้ในสมัยอยุธยาใมิได้ใช้เฉพาะในรอยกรอง แต่ใช้ในรอยแกวค้ว

บึง เหตุ

ค้ำว้า บึง เหตุ มีความหมายตามพจนานุกรม ๗ ว้า “ประม้่าท, เซน บึง เหตุคูกูก” สมัยปัจจุบันไม่ใช้ค้ำนี้ แต่ในสมัยอยุธยา มีปรากฏใช้ตั้งตัวอย่างตอใปนี้

ตัวอย่าง "และมันเป็นโจรผู้ร้ายก็ดี ท่านว่าชายนั้น
ทุจริตหยาบช่าหามารยาทมิไค่**บั้ง**เหตุ ไทพอลตา
แมยายริบเอาทรัพย์สินของของชายนั้นไว้ให้แก
หญิงงงสิ้น"

(กฎ. 2 น.237)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า **บั้ง**เหตุ น่าจะมีความหมายตามพจนานุกรม ว่าเป็น
"ประมาท" ในข้อความตอนนี้นักดารถึง ลูกเขยที่ห้ามหยาบช่าต่อผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงและเป็นโจร
ผู้ร้าย ถือว่าลูกเขยเป็นผู้**บั้ง**เหตุ น่าจะหมายความว่า "คุณูกุหมินผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง"

ผู้มีชื่อ

คำว่า ผู้มีชื่อ หรือ คนมีชื่อ ในสมัยอยุธยาหมายถึง ผู้ หรือ คน ที่มีชื่อ (นาม)
มิไค่หมายถึง "มีชื่อเสียง" อย่างในสมัยปัจจุบัน คำว่า ผู้มีชื่อ หรือ คนมีชื่อ ใช้เมื่อต้อง
การพูดถึงคนคนหนึ่งหรือหลายคนแต่ไม่อาจจำชื่อได้ หรือไม่ต้องการออกชื่อ ในสมัยปัจจุบัน
คำว่า ผู้มีชื่อ หรือ คนมีชื่อ ไม่ใช่ตามความหมายนี้ แต่ในสมัยอยุธยานิยมใช้มาก ดังตัว-
อย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แล้วจะถือนำพระพิพัฒน์สัตยาถวายต่อสมเด็จ
พระเจ้าปราสาททอง ให้ไทยผู้มีชื่อถ้อมมา เป็น
หนังสือลับของพระราชันคคา" (ความทรงจำ. น.19)

"แลมันข้างหนึ่งมีคำว่า รับ ^{ผิด} } ต่อผู้มีชื่อ
ชอบ }

คนนั้น ๆ ใหมขลุกลุขลุสับสนจงถองแห" (กฎ. 2 น.45)

ในตัวอย่างที่สอง ฟังสัง เกตว่าคำลักษณะนามของคำว่า ผู้มีชื่อ คือ คน

"จึงกมิตันวิรแสนแกส่ายไห้ นายเรือบาวหา
พาเรือไป แลให้สืบผู้มีชื่อถึง 2-3 ปาก ให้การ
ตองคำกัน"

(แถดง. ปี 3 ล.2 น.101)

"ถ้าแลมีศึกมาถึง เมืองพัทลุงให้พระครู
เทพราชเมาศีศรีปรมาจารย์ราชประชาหัวเมือง
พะโตะคณะลังกาชาติ แต่งผู้มีชื่อนั้นไปชวย" (ประชุมพระตำรา. น.80)

ตัวอย่างเหล่านี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า ผู้มีชื่อ หมายถึง "คนคนหนึ่งหรือหลาย
คนที่ต้องการพูดถึงแต่ไม่ได้ออกชื่อ"

ในภาษาสมัยอยุธยาบางแห่งใช้คำว่า มีชื่อ ประกอบกับคำนามอื่นที่ไม่ใช่คำว่า ผู้
เช่น ใช้กับคำว่า คน ชาหลวง พราหมณ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ข้าพเจ้าชาหลวงมีชื่อ ให้พระโคมแตรพระโคม
ปีกดองวิไลคามีชื่อชักสำปันพระพุทธรเจ้า พระธรรม
เจ้า พระสงฆเจ้า แลพระราชสาสน์ ไปขึ้นกำปัน
ใหญ่แล้ววิไลคามีชื่อก็ไป" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.63)

"แลข้าพเจ้าจึงวาแควินป่าเกวา ให้แต่ง
พราหมณ์มีชื่อซึ่งเป็นผู้ใหญ่นั้นมานั่งคักสำเนา
พระราชสาสน์ สมณสาสน์ ศุภอักษร ขึ้นไปณกรุง
ลังกา" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.64)

"แลครั้นชาหลวงมีชื่อกลับเข้าไปแล้ว
ข้าพเจ้าจัดคักบุกิให้ต่อครั้งหลัง" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.139)

"คิคุเรือรบนคร ๗ เรือกำปันแปลง เรือรบ
มีชื่อก็เห็นจะพอ" (จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.75)

นอกจากใช้ประกอบกับคำอื่นแล้ว บางครั้งใช้คำว่า มีชื่อ ในความหมายว่า ผู้มีชื่อ
ควย

ตัวอย่าง "ให้คัทรายดูหนี่ซึ่งท่านพระยาถลางผู้ตาย
ชายคิคคางอยู่แก่มีชื่อ แลข้าพเจ้าคัทรายยื่นให้
ตามมีบัญญัติท่านผู้ตาย" (แถลง. ปี 3 ล.1 น.129)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า มีชื่อ ใช้เป็นคำนาม ทำหน้าที่เป็นกรรมและมีตำแหน่งอยู่
หลังคำบุพบท "แก่"

ผลดี

คำว่า ผลดี ในสมัยอยุธยาหมายถึง "ทหารที่ไม่ได้ใช้พาหนะในการเดินทาง
เป็นพวกที่เดินเท้า" ปรากฏที่ใ้ใช้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ถ้าพลหอกคาบคั้ง เสโลผลดีไคช่วยควย
ข้าง แลผู้ชนข้างนั้นมิไชเพราะผลดีไค ให้
ยกพลนั้นขึ้นเป็นขุน"

(กฎ. 1 น. 90)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า ผลดี หมายถึง "ทหารเดินเท้า" ในสมัยปัจจุบันเรียกว่า
พลเดินเท้า ไม่เรียกว่า ผลดี

เพลิงฟ้า

คำว่า เพลิงฟ้า แปลตามศัพท์หมายถึง "ไฟฟ้า" เป็น ไฟที่ได้จากฟ้าจริง ๆ มิใช่
ไฟฟ้าตามความหมายในสมัยปัจจุบัน คำว่า เพลิงฟ้า ในสมัยอยุธยาหมายถึง "ไฟที่เกิด
จากการไสเวณแก้วรวมแสง รับความร้อนจากแสงอาทิตย์จุดเชื้อเพลิง" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แล้วพระราชสมบัคเขินแก้วสุรรการไส
การทองคลุมเงินรองออกไปยณพระเมรุ พระ
ศรีมหิสฏของเอาเพลิงฟ้า แลวนายมีใจภักทร
สนมเบิกเอาโคมเงินเหลี่ยมเป็นมฤคป แลเทียบ
เคียงเพลิงฟ้านั้นไว้ไนยพระเมรุ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. 113)

ตามตัวอย่างนี้ เพลิงฟ้า จุดควยเวณแก้วสุรรการ จึงนับว่าเป็นเพลิงที่ได้จากฟ้า
จริง ๆ คำว่า เพลิงฟ้า พจนานุกรม ๆ นิยามว่า "ไฟที่ไสเวณสองจุดควยแสงแตก"
ปัจจุบันคำนี้กำลังจะสูญไป

มหาคบโตน

คำว่า มหาคบโตน เป็นคำเก่าคำหนึ่งในสมัยอยุธยา เขียนเป็น มหาบโตน ก็มี และมักปรากฏรวมกับคำว่า เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า จนชวนให้คิดว่า มหาคบโตน คือ ผู้มีหน้าที่เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "แล้วเจ้าเมือง แลปลัดเมือง แลกรมการ
ทั้งหลายเบียดเสียดเอาเป็นมหาบโตนเลี้ยงช้าง
เลี้ยงม้าเป็นอาณานิคม แลมิไกรรักษา
ศาสนาโดยพระตำราพระราชอุทิศไว้"

(ประชุมพระตำรา. น.71)

"และให้ห้ามเจ้าเมือง และปลัดเจ้าเมือง
และกรมการทั้งหลาย อย่าให้เบียดเสียดเอาคน
ศิลาบานทวนกลปนา เป็นมหาบโตนเลี้ยงช้าง
เลี้ยงม้าเป็นอาณานิคม"

(ประชุมพระตำรา. น.72)

คำว่า บโตน มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ผู้ติดหน้าตามหลัง, คนใช้"
ส่วนคำว่า มหาค ไม่ปรากฏเป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยปัจจุบัน คำว่า บโตน และ มหาค
บโตน ไม่ปรากฏที่ใช้ แต่คำว่า มหาค ยังคงปรากฏในคำอื่น คือ มหาคเล็ก, มหาคไทย
คำว่า มหาคเล็ก มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ข้าราชการในพระราชสำนัก มีหน้าที่
รับใช้พระเจ้าแผ่นดิน; ผู้ที่รับใช้ประจำเจ้านายหรือผู้ที่ถวายตัวเป็นผู้รับใช้" บางทีใช้ว่า
มหาคเล็กเด็กชา ก็มี คำว่า เด็กชา มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "ข้าราชการชั้น
ผู้น้อย จำพวกรับใช้ในกรมมหาคเล็ก" คำว่า มหาค พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิป-
พงศ์ประพันธ์ทรงสันนิษฐานไว้ดังนี้

คำว่า มหาค ข้าพเจ้าได้พบในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 แห่งหนึ่ง
แปลว่า ผู้เลี้ยงช้าง แต่ไม่ได้จดที่ใช่ไว้ ถึงอย่างไรก็ดี ในหนังสือแผนที
นครศรีธรรมราชมีคำว่า มหาคบโตนเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ฉะนั้นคำว่า มหาค
แปลว่า มนุษย์พวกสุครพวกพลเลี้ยงช้างม้า โค กระบือ อันเป็นพระราชทรัพย์

ในโบราณสมัยเป็นมนุษย์ซึ่งมาอ้างพระราชานุญาตเที่ยวจับ ช้าง ม้า โค กระบือ ไปรุกขุขี้ของราษฎรไม่ค่อยเกรงใจ คนจึงใช้คำ มหาศ หมายความว่าถึงคนพาล คว ย ปทานุกรมเขมรก็สันนิษฐานที่มาว่า มาจากสันสกฤต มหาศ เพราะเป็นผู้ที่ชอบอ้างอำนาจในหลวง ส่วนคำว่ามหาศไทยและมหาศเล็กนั้น เขมรให้ไว้ว่า เป็นคำไทย ซึ่งแปล มหาศ ว่า หลวง เหมือนกัน

ปัญหาจึงมีว่า มหาศผู้เลี้ยง ช้าง ม้า โค กระบือ กับมหาศเล็ก มหาศไทย เป็นคำ ๆ เดียวกันหรือไม่ ถ้าดูหน้าที่ของมหาศไทยในกฎมณเฑียรบาลก็จะเห็นว่า มีหน้าที่เลี้ยงช้างเลี้ยงม้าเหมือนกัน ฉะนั้นชนจะให้เห็นว่า เป็นคำ ๆ เดียวกันแต่มีหลักฐานอย่างไรเล่า

ถ้าดูคำสันสกฤตว่า มหามาตร จะเห็นว่าแปลว่าผู้เลี้ยงช้างก็ได้ และแปลว่าชาหลวงของพระเจ้าแผ่นดินก็ได้ ที่มาในภาษาสันสกฤตอธิบายว่า ไคแก มหา + มาตร และถ้าพิจารณาคุณค่า mahout ซึ่งฝรั่งเอาไปใช้จากอินเดีย โดยมีความหมายว่าผู้เลี้ยงช้างหรือผู้กำกับช้างแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่า คำ ๆ เดียวกันนี้เอง คือมหามาตร รนลงมาเป็น มหาศ

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยพระโคตรราย ก็เรียกว่า มหามาตร และการที่ผู้เลี้ยงช้างเลี้ยงม้าของพระมหากษัตริย์กลายเป็นผู้มีตำแหน่งทางราชการชั้นผู้ใหญ่ ก็มีตัวอย่างทางตะวันตกเหมือนกัน เช่นคำว่า marshal ซึ่งแต่ก่อนเป็นชื่อตำแหน่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในพระราชวัง และเดี๋ยวนี้ก็ยังใช้อยู่ในบางประเทศ และนอกจากนี้ยังใช้หมายถึงจอมพลนั้น ตามศัพท์ก็หมายถึงคนเลี้ยงม้า

โดยที่คำ มหาศ แต่เดิมหมายถึงคนเลี้ยงม้าหรือเลี้ยงสัตว์ของพระมหากษัตริย์ ครั้นเมื่อมาใช้เป็นชื่อตำแหน่งในทางราชการซึ่งนับว่ามีหน้าที่สำคัญ ไทยจึงได้เติมคำว่า "ไทย" และ "เล็ก" เป็นมหาศไทย มหาศเล็ก เพื่อจำแนกตำแหน่งหน้าที่สองอย่างนั้นคาว

คำว่า เล็ก ที่ปทานุกรมอธิบายว่าเป็นคำเดียวกับ เล็ก นั้นเป็นการถูกต้องแล้ว เพราะในประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 ก็เขียนเล็ก คำนี้เป็นคำไทยอาหม

ไร้หมายความว่า ผู้ชาย เช่น ซาลิก (ซาเล็ก) แปลว่า คนไร้ที่เป็นผู้ชาย และ ซาลิง แปลว่า คนไร้ที่เป็นผู้หญิง ฉะนั้นมหาดเล็กก็แปลว่า ซาลวง ผู้ชาย ที่รับใช้พระมหากษัตริย์หรือเจ้านายซึ่งโคความซัดแล้ว

ส่วนมหาดไทย พิงสังเกตุว่า แรกอนเขียน ไทย ซึ่งแปลว่า ใหญ่ มหาดไทย ก็แปลว่า ซาลวงใหญ่ ซึ่งก็โคความซัดเหมือนกัน และต่อมาจึงเขียน มหาดเล็ก ว่า มหาดเล็ก จึงทำให้เห็นว่า เล็ก ในที่นี้เทียบเท่ากับ ไท ซึ่งแปลว่าใหญ่

สรุปความก็คือ คำว่า มหาด เป็นคำร่นมาจากสันสกฤตว่า มหามาตร ซึ่ง คงจะโคมาจากภาษาอินเดีซ่างไต โดยร่นมาจากอินเดีแล้ว คั้งที่ซาพเจ้า ไค้เทียบกับคำว่า mahout ทมิฬ ไชวา มุค เพราะไม่มีตัว ห ไร้ คำ มหาดนี้คงโคมาจากพวกพราหมณ แต่เคิมหมายความว่าผู้เลี้ยงซ่าง มา โค กระบือ ของกษัตริย์ และเมื่อคั้งตำแหน่งมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่เลี้ยงซ่างเลี้ยง มาของพระมหากษัตริย์เหมือนกันนั้น ไค้เคิมคำว่า ไท ซึ่งแปลว่า ใหญ่ เพื่อ ไทต่างกับมหาดธรรมคา เพราะนับว่าเป็นตำแหน่งราชการที่สำคัญ ส่วน ผู้ชายที่รับใช้กษัตริย์ก็เอาคำว่า เล็ก เติมเข้าไป เพื่อแสดงหน้าที่ให้ซัดและ ไทต่างกับ มหาดไทย จึงไชวา มหาดเล็ก แล้วต่อมาเขียนและอ่านเป็น มหาดเล็ก

คำว่า เล็ก นี้ อาจแปลว่าเล็กก็ไค้ เช่น เด็กเล็ก อาหม ลิกซา แปลว่า เด็ก แต่เด็กผู้รับใช้พระมหากษัตริย์เราเรียกวา เด็กซา ฉะนั้นจึงเห็นโคว่า มหาดเล็ก ไค้แกมมหาดเล็ก คั้งที่ปทานุกรมอธิบายไว้นั้นเป็นการถูกคอง เล็ก แปลว่าชายผู้รับใช้

คำว่า มหาด ในคำว่า มหาดเล็ก กับ มหาดคยโทน จะมีความหมายอย่างเคียว กันหรือไม่ยังสรุปไม่ได้ ตามทางสันนิษฐานซ่างตน คำว่า มหาด และ บโทน มีความหมาย ที่ร่วกันอยู่อย่างหนึ่งคือเป็น "ผู้รับใช้" คำว่า มหาดคยโทน จึงนับเป็นคำซอนซึ่งมีความหมายหนักมาซ่าง "มหาด" คือ เป็น "ผู้รับใช้ที่ทำหน้าที่เลี้ยงซ่างเลี้ยงมาของหลวง"

แต่เนื่องจากข้อสันนิษฐานดังกล่าวยังไม่เป็นที่ยุติ ในที่นี้จึงถือว่า มหาคยโทน เป็นคำคำเดียว ไม่แยกความหมายเป็น มหาค และ บโทน ในสมัยอยุธยา คำว่า มหาคยโทน ปรากฏที่ใช้ในบริบทดังนี้

ตัวอย่าง "และกรมการทั้งหลายเบียดเบียนเอาไป

เป็นมหาคยโทนเลี้ยงช้างเลี้ยงม้า"

(ประชุมพระตำรา. น.63)

ในตัวอย่างนี้ ถ้าพิจารณาตามบริบท มหาคยโทน น่าจะหมายถึง "คนรับใช้" และจะหมายถึง เฉพาะคนรับใช้ที่เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า หรือหมายถึงคนรับใช้ที่ทำหน้าที่อย่างอื่นด้วยนั้น ยังไม่มีหลักฐานพอจะให้สรุปได้

มุนนายอนาพญาบาล

คำว่า มุนนายอนาพญาบาล ไม่มีที่ใช้ในสมัยปัจจุบัน ในหนังสือประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนา วิเคราะห์คำว่า อนาพญาบาล ว่ามาจาก "อนา = คือ อำนาจ พญา = ไร่, อยู่ บาล = ปกครอง คือ ผู้อยู่ที่บังคับบัญชา" (ประชุมพระตำรา. น.31) ในสมัยอยุธยาคำว่า อนาพญาบาล มักใช้คู่กับคำว่า มุนนาย เป็นมุนนายอนาพญาบาล ซึ่งอาจแปลได้ว่า "มุนนาย" ของ "อนาพญาบาล" หรือหมายถึง มุนนาย คำว่า อนา ในคำนี้น่าจะมาจากคำ อาณา ซึ่งแปลว่า "อำนาจปกครอง" ในสมัยปัจจุบันยังมีคำซึ่งประกอควบคู่กัน อาณา และแปลได้ความคล้ายคำ อนาพญาบาล คือคำว่า อาณาประชาราษฎร์ ซึ่งแปลว่า "ราษฎรชาวเมืองที่อยู่ในอำนาจปกครอง" นอกจากนี้ก็มีคำอื่น เช่น อาณาเขต แปลว่า "เขตแดนในอำนาจปกครอง" คำว่า อาณาประโยชน์ แปลว่า "เขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของรัฐบาลหนึ่ง ๆ, อำนาจปกครองของบ้านเมือง" คำว่า อาณา เป็นศัพท์มาจากภาษาบาลี ในภาษาสันสกฤตใช้ว่า อาชญา แปลว่า "อำนาจ"

คำว่า อนาพญาบาล นั้น บางครั้งใช้เป็น อนาประชาราณ ก็มี ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า มุนนายอนาพญาบาล ในสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "ถ้าตราขณัฐจะร้องฟ้องไซ้ให้มุนนายอนา-
พญาบาลนำเอามาว่าตามกระทรวงรูปความซึ่ง
 บันคามี่โรงสาน"

(กฎ. 1 น.161)

"พายหลังถาภรรยาซัดสนกั้วลทุชยาก
 ประการใด ให้ออกมุนนายอนาพญาบาลให้ช่วย
 กราบทูลพระเจาอยู่หัว"

(กฎ. 2 น.240)

"แลมุนนายอะนาประชาบาน เอาเนื้อความ
 ทูลพระกรรณาให้ทราบฝ่าดองทูลีพระบาท"

(กฎ. 2 น.23)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า มุนนายอนาพญาบาล น่าจะแปลว่า "ผู้เป็นนายปก-
 ครอง"

เวียง

คำว่า เวียง แปลว่า "เมือง" สมัยปัจจุบันภาษาร้อยแก้วใช้คำว่า เมือง
 คำเดียว ไม่ใช่คำว่า เวียง แต่ในสมัยอยุธยา ใช้คำว่า เวียง เป็นภาษาเขียนร้อยแก้ว
 คาย เช่น

ตัวอย่าง "ถ้าเจ้าเงินรู้เนื้อความแล้ว ถ้าคิดใจว่า
 ประการใด ให้ออกมาวากลาวในเวียง กำหนด
 สามวัน นอกเวียงเจควัน ถ้ามันละเงินเสีย
 มิได้ออกมาในสามวันเจควัน แลมันจะออกมา
 วากลาว อย่าฟังให้วากลาวสืบไปเลย"

(กฎ. 2 น.34)

สะมายุมแปลง

คำว่า สะมายุมแปลง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "เครื่องขมาโทษ
 ที่ชายนำไปค้ำับพอแมหญิง เพื่อขอโทษในการที่ลักพาลูกสาวท่านไป" คำนี้เป็นคำเก่าปัจจุบัน
 ไม่ใช่แล้ว แต่ในสมัยอยุธยาปรากฏใช้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ให้ชายนั้นแต่งสละยมแปลงไว้

พ่อ
แม่

} แห่งหญิงนั้นโดยคำนับ"

(กฎ. 2 น.26)

คำว่า สละยมแปลง ตามตัวอย่างนี้ น่าจะหมายถึง เครื่องขมาโทษตามที่พจนานุกรม ฯ นิยามไว้

สัตว์เคี้ยว

ในสมัยอยุธยาเรียกว่า สัตว์เคี้ยว ซึ่งน่าจะหมายถึง สัตว์ชนิดหนึ่ง จากหลักฐานที่มีอยู่ สัตว์ชนิดนี้น่าจะเป็น สัตว์ชั้นต่ำ ในสมัยปัจจุบันมี สัตว์เคี้ยวอยู่ใต้ดิน เรียกว่า ไส้เคี้ยว ซึ่งน่าจะเป็นอย่างเดียวกับ สัตว์เคี้ยว ตัวอย่างการใช้คำว่า สัตว์เคี้ยว ในภาษาสมัยอยุธยา

ตัวอย่าง "ครั้นจุกิจจากนรกแล้ว จักเกิดเป็นสุนัขเรื้อน

เป็นสัตว์เคี้ยวกึ่งกึ่ง"

(กฎ. 2 น.72)

ตามตัวอย่างนี้ สัตว์เคี้ยว น่าจะเป็น สัตว์ชั้นต่ำ เช่น "สุนัขเรื้อน" และ "กึ่งกึ่ง" ในสมัยปัจจุบันเรามักพูดคำว่า ไส้เคี้ยว กับ กึ่งกึ่ง คู่กันไปเสมอ สัตว์เคี้ยว ที่คู่กับ กึ่งกึ่ง ตามตัวอย่างนี้อาจเป็นอย่างเดียวกับ ไส้เคี้ยว ก็ได้

สาขาญาติ

คำว่า สังขญาติ หรือ สาขาญาติ, บางครั้งใช้เป็น สาขาญาติ, หรือ สังขญาติ ก็มี คำนี้น่าจะประกอบด้วยคำว่า สาขา คือ "กิ่ง, ก้าน" กับ ญาติ คือ "ผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยกันทางครอบครัว" สาขาญาติ หรือ สังขญาติ จึงน่าจะหมายถึง "ญาติที่เป็นแต่สาขา" คือ ไม่ใช่สืบสายเลือดกันมาโดยตรง เป็นญาติที่มาสัมพันธ์กันโดยฐานะทางการสมรส ตัวอย่างการใช้คำว่า สาขาญาติ

ตัวอย่าง "อญฺมามันทายนันหนิ นายเงินจะวากลาว

แกพื้นองสังขญาติมันซึ่งมีโคมีชื่อในสารกรมธรรม์

นั้นมิโคเลย เหตุไฉนจึงกล่าวคังนี้ เหตุว่าสาขญาติ

มันผู้ทายนันมิโคคำประกันมันผู้นั้น"

(กฎ. 2 น.306)

"ถ้าผู้มรณภาพมีสังขญาติฝ่ายปู่หย่าก็คิ

แฉญาติฝ่าย
 ทา } ก็คิ"
 ยาย }

(กฎ. 3 น.32)

ในสมัยปัจจุบัน คำว่า สาขญาติ หรือ สังขญาติ นี้ ไม่มีใช้แล้ว ใช้แต่คำว่า ญาติ แต่มีคำว่า สังขญาติ / ซึ่ง ใช้เป็นภาษาพูดแสดงอาการประชด หรือไม่พอใจ เช่น "ฉันไม่ใช่สังขญาติอะไรกับเธอ" หมายความว่า ผู้พูดไม่มีความเกี่ยวข้องกับผู้ที่ฟังแต่ประการใด (เป็นการพูดอย่างไม่มีไมตรี) และ สังขญาติ ที่ใช้ในสมัยปัจจุบันก็หมายถึง "ญาติ" คำนี้ปรากฏที่ใช้ในกฎหมายตราสามดวง เป็นคำที่ใช้เรียกญาติที่มาเกี่ยวดองกันทางการสมรส ญาติพวกนี้มีสิทธิและหน้าที่ต่างกับพวกญาติสายตรง เช่น ถ้าบุคคลถูกพิพากษาให้ประหารชีวิต 7 ชั่วโมง สาขญาติ ก็ไม่ถูกประหาร เป็นต้น คำนี้จึงอาจจัดเป็นศัพท์กฎหมายสมัยอยุธยาได้ควย

อาตมา

คำว่า อาตมา มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ คังนี้ "ตน, ตัวตน, ตัวเอง ส. ฉัน, ข้าพเจ้า (สำหรับพระสงฆ์สามเณรใช้พูดกับผู้มีบรรดาศักดิ์) ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้ในความหมายเป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งแปลว่า "ฉัน หรือ ข้าพเจ้า สำหรับพระสงฆ์ใช้เรียกตัวเอง" ในสมัยอยุธยานิยมใช้ทั้งที่เป็นคำสรรพนาม และใช้ในความหมายว่า "ตน, ตัวตน, ตัวเอง" คังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "เป็นที่พึ่งที่พำนักแก่อาตมาเพียงแท้ก็คือนั้น

ควยความรักวาญาคิวงษาทั้งหลายนี้เป็นของ

อาตมาเที่ยงแท้ มีอุปมาคั่งบุคคลอันอุ้มลูกอ่อน
แลรักเขาให้ดีกว่าอาตมานั้นแล"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.38)

"ทุกวันนี้ข้าพระเจ้ามีเสียบึงบรรทุกสำเภา
พอเลี้ยงอาตมาไปกว่าจะถึงฝั่งปากโนน"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.35)

"หาสติสมถึมิได้ แลผานุงผาหมตกออก
จากกายอาตมาก็ไม่รู้สึกตัว"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.39)

"เหตุผานุงผาหมนั้นปราศจากอาตมา
จึงเรียกปติจรรา"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.40)

"อย่าได้ไปตามอำนาจโงหาพญาบาท
จงเวรว่าผู้นี้เป็นคนประวิภักษชาติกษัตริย์กับ

อาตมา"

(กฎ. 1 น.52)

"อนึ่งถ้าผู้มีโทษไปมีทันใดพิจารณาธุโทษ
แห่งอาตมา ครั้นรู้โทษจะขอลงโทษแก่อาตมาไซ้
พึงยกโทษ"

(กฎ. 1 น.111)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า อาตมา หมายถึง "ตน" หรือ "ตัวเอง" สมัยปัจจุบัน
ไม่ค่อยได้ใช้คำว่า อาตมา ในความหมายเช่นนี้ จึงกล่าวได้ว่า คำว่า อาตมา ในความ
หมายนี้เป็นคำเก่าที่ใช้เฉพาะในสมัยอยุธยา แต่ไม่ใช้ในสมัยปัจจุบัน

ในหนังสือออกพระวิสุทธสุนทรราชทูตในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ใช้คำว่า
อัตโน เป็นคำสรรพนามบุรุษที่หนึ่ง ถ้าเป็นพหูพจน์ก็ใช้ว่า อัตโนทั้งปวง แต่คำว่า อัตโน
ไม่ปรากฏใช้ที่อื่นเลย อาจเป็นการใช้ในกรณีเฉพาะคือคำนำการทูตก็เป็นได้

นอกจากนี้ยังมีคำที่ใช้ต่างกับสมัยปัจจุบันอีกคำหนึ่งคือ อาตมภาพ แปลว่า "ภาวะ
แห่งอาตมา" หรือ "ความเป็นตัวตนในสมัยปัจจุบัน อาตมภาพ ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่
หนึ่ง สำหรับพระสงฆ์ใช้เรียกตัวเอง แต่ในสมัยอยุธยาใช้ในความหมายตามรูปศัพท์ คือ
แปลว่า "ความเป็นตัวตน" เช่น

ตัวอย่าง "ถ้าเจ้าภิกษุจติจากอาตมภาพ ทรัพย์สินคง
เป็นของในอาราม ผู้ใดจะวาทเอา
ทานวาทมิได้เลย" (กฎ. 3 น.43)

ตามตัวอย่างนี้สำนวนว่า จติจากอาตมภาพ แปลว่า "ตายพ้นจากสภาวะเป็นตัวตน
ซึ่งปัจจุบันใช้คำว่า มรณภาพ แทนสำนวนดังกล่าว

คำว่า อาตมา ที่แปลว่า "ตน" หรือ "ตัวเอง" ในสมัยอยุธยายังมีปรากฏใช้ใน
รูปคำสมาสว่า อาตมาประโยชน์ แปลว่า "ประโยชน์ตน, ประโยชน์ส่วนตัว, หรือประโยชน์
ของตัวเองได้" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "เจ้าเมืองแลกรมการทั้งหลายมิให้เอา
นาอากรนั้นเป็นอาตมาประโยชน์ เองนั้น" (ประชุมพระตำรา. น.15)
"ถ้าผู้ใดเอาคนทวนพระกัลปนาไปใช้เป็น
อาตมาประโยชน์ ให้ไปทกรกอฟีชีว์นี้ชั่วหน้า" (ประชุมพระตำรา. น.66)

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า คำว่า อาตมา ในความหมายว่า "ตน,
ตัวตน, ตนเอง" นั้น เป็นคำที่นิยมใช้กันในสมัยอยุธยา ในสมัยปัจจุบัน คำนี้ความหมาย
แคบเข้า กลายเป็นเพียงคำสรรพนามสำหรับพระสงฆ์ ส่วนความหมายที่เป็นคำนามแต่เดิม
เลิกใช้ไป หรือกล่าวได้ว่า คำว่า อาตมา ที่เป็นคำนามมีใช้ในสมัยอยุธยา แต่สมัยปัจจุบัน
ไม่ใช่

อำแดง

คำว่า อำแดง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่าเป็น "คำนำชื่อหญิงสามัญ"
มีใช้ในสมัยอยุธยา แต่สมัยปัจจุบันไม่มีใช้แล้ว สมัยปัจจุบัน หญิงสามัญที่แต่งงานแล้วใช้คำ
นำหน้าชื่อว่า นาง ถ้ายังไม่ได้แต่งงานใช้ว่า นางสาว แทน ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้
คำว่า อำแดง ในภาษาสมัยอยุธยา

- ตัวอย่าง "ข้าพเจ้านายยวงผู้ผู้อำแงจิกญเมเีย
 ทำหนังสือมารับผาชาว 3 หอ" (แถง. ปี 2 ล.3 น.123)
- "ข้าพเจ้านายหมื่นผู้อำแงงาญเมเีย
 ขอทาหนงใ้ดีอรบเาชาวสาร" (แถง. ปี 2 ล.3 น.131)
- "หญิงไคทาชูเนือผู้คุจคงอำแงอญเ็น
 เมเียพระจุลาไภยรางกันอญ" (กฎ. 2 น.209)

ตามตัวอย่างเหล่านี้คำว่า อำแง ใช้ตามความหมายในพจนานุกรม ๆ คือเป็น "คำนำหน้าชื่อหญิงสามัญ"

3.3 คำซึ่งเป็นไคทั้งคำนามและคำกริยา

ในสมัยอยุธยามีคำบางคำเป็นไคทั้งคำนามและคำกริยา แต่สมัยปัจจุบันใช้เป็นคำนามอย่างเดียว หรือสมัยปัจจุบันอาจใช้ทั้งเป็นคำนามและคำกริยา แต่ใช้ต่างกัน เช่น สมัยอยุธยาใช้เป็นคำกริยาสองคำเรียงกัน ส่วนสมัยปัจจุบันใช้เป็นคำกริยาคำเดียวเป็นต้น คำประเภทนี้มีอยู่น้อย แต่ก็ช่วยให้เราเข้าใจความหมายของคำบางคำในสมัยปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น จึงนับเป็นประโยชน์ทั้งด้านการศึกษาลักษณะการใช้คำบางคำในภาษาสมัยอยุธยา และด้านการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำจากภาษาสมัยอยุธยามาเป็นภาษาสมัยปัจจุบันอันนับเป็นประโยชน์ของการศึกษาภาษาเชิงประวัติ ทำให้เข้าใจภาษาสมัยปัจจุบันบางส่วนได้ดียิ่งขึ้น ในหัวข้อนี้จะไคกล่าวถึงการไคคำประเภทที่กล่าวนี้เป็นคำ ๆ ดังต่อไปนี้

กฎหมาย

คำว่า กฎหมาย มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่าดังนี้ "(โบ.) ก. จดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เช่น สั่งให้นายอินกฎหมายผู้มีชื่อตั้งไว้. (พงศ. อยุธยา) "ผู้ร้ายลักพันแหงเจ้าเรือนตาย จับตัวผู้ร้ายไคเอาตามกฎหมายให้พิจารณาสืบไป" (ลักษณะโจรราชบุรุษที่ 3); ทำหนังสือเป็นหลักฐาน เช่น อนึ่งมีผู้ทำหนังสือร้องเรียนกฎหมายว่า...

(พระราชกำหนดเกล้า); ออกกฎหมายกำหนด เช่น ใ้หม่หาคไทยกล่าโหมกฎหมายบอกแก่
 ตระลาการ ถ้ากฎหมายมีตัว จะเอาตัวกฎหมายลงโหม. (พระราชกำหนดเกล้า; "กฎให้
 ใ้แกพระสุรัสวดีชายชวาในนอก ใ้กฎหมายบอกแก่ชวาหูลละออง ฯ อาณาประชาราษฎร์
 ทั้ปวง" (พระราชกำหนดเกล้า ราชบุรี บทที่ 14); กฎหมายงานพระบรมศพครั้งกรุงเก่า;
 ตราสั่ง เช่น ใ้กฎหมายใ้สามไปเคื่อนหนึ่งจอมไกร คำรัสใ้เร่งคินมา. (พากย์); กำหนด
 ชีคขึ้น เช่น ใ้ปลูกโรงรจนานใน นอกหน้าศาลชัยใ้ทั้งพิักกฎหมาย (พากย์) กฎหมายเหตุ
 ก. จคหมายเหตุ (พงศ. ประเสริฐ)

(กฎ) น. กฎเกณฑ์การปฏิบัติที่ตราขึ้น หรือเนื่องจากประเพณีซึ่งมีค้ำบงค้ำ"

ตามค้ำนิยามที่ก้ำหนดใ้ในพจนานุกรม ฯ นี้ จะเห็นว้ ในสมัยโบราณ ค้ำว้
 กฎหมาย นิยมใ้เป็นค้ำกริยา ที่ใ้เป็นค้ำนามมีน้อย และความหมายไม่ตรงกับปัจจุบัน คือ
 มีใ้ค้ำหมายถึง "กฎเกณฑ์การปฏิบัติที่ตราขึ้น หรือ เนื่องจากประเพณีซึ่งมีค้ำบงค้ำ" แต่มี
 ความหมายเป็นอย้างอื่นค้ำงจะใ้ค้ำดลว้ค้อไปภายหล้ง บางครั้งในสมัยอยุธยาใ้ค้ำว้
 กฎหมาย ในความหมายว้ "จคหมาย" ซึ่งเป็นค้ำกริยาสองค้ำเวียงกัน คือ จค กับ หมาย
 แปลว้ "บ้นทิกใ้เป็นส้ำค้ำญ" ค้ำว้ กฎหมาย กับ จคหมาย ใ้จ้นจะมีค้ำหมายใ้ค้ำกัน

ในหนังสือเรื่องกฎหมายสมัยอยุธยา ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ใ้ค้ำดลว้ถึงความ
 หมายของค้ำว้ กฎหมาย ใ้ค้ำงนี้

พุดถึงกฎหมายในเวลานี้ เราใ้ใจกันค้ำ ว้หมายถึงระเบียบข้อมบงค้ำหรือ
 กฎเกณฑ์ซึ่งรัฐาธิปัตย์ประกาศใ้ในหมู่ประชานใ้ค้ำความปกครอง ซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติ
 ตาม ผลร้ายไม่อย้างใ้ค้ำยงหนึ่งจะคคอยู่แกญฝ่าฝืน

ปัจจุบันนี้กฎหมายมีอยู่เป็นอันมาก นักกฎหมายก็มากเหมือนกลว้น้ว้
 ขว้พเจ้าเคยตามบรรคานักกฎหมายคคว่กันว้ กฎหมายมีค้ำหมายและที่มา
 ในทางภาษาเป็นประการใ้คค ไม่มีใ้คคคคใ้คค ความหมายค้ำงเดิมมีอยู่ใ้คค
 หมายกรุงกรืออยุธยา สมัยใ้คคกฎหมายมีใ้คคใ้คคเป็นค้ำทรว้มส้ำหรับเรียกชื่อ
 ระเบียบกฎ เกณฑ์หรือข้อมบงค้ำค้ำงคคว้มา แต่หมายความถึงการบ้นทิกค้ำพ้อง

ในคดีความเรื่องใดเรื่องหนึ่งไว้เป็นหลักฐาน ส่วนตัวกฎหมายเองที่ไฉนบังคับ
 นั้น เรียกชื่อเป็นเอกเทศแต่ละอย่างว่าพระอัยการบาง พระราชบัญญัติบาง
 พระราชกำหนดบาง พระราชกฤษฎีกาบาง สำหรับกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจ
 กระทรวงศาลต่าง ๆ และเกี่ยวกับตราแผ่นดิน ไซ้คำว่าพระธรรมนูญเป็น
 กริยาก็มี เช่นในพระธรรมนูญบทที่ 2 มีตราไว้ว่า อนึ่งมีพระธรรมนูญไว้ว่า
 ทวยราษฎร์จะร้องฟ้องกัน เป็นคดีความตามประเภทที่กำหนดไว้ ให้กระทรวง
 อุตสาหกรรมศาลหลวงพิจารณา

ส่วนคำว่ากฎหมาย ลักษณะรับฟ้องบทที่ 3 กล่าวไว้ว่า ราษฎรผู้มีคดีมากฎ
 หมายแก่ขุนการควยเนื้อความประการใด ๆ ถ้ามิได้ให้เรียก และผู้มีคดีข้าง
 หนึ่งมากฎหมาย ภายหลังให้เรียก ให้เอากฎหมายซึ่งให้เรียกนั้นเป็นโจทก์
 บทที่ 5 มีตราไว้ควยว่า ราษฎรทำหนังสือฟ้องร้องกันควยประการใด ๆ แล
 ตระลาการเรียกเอามาไต่ถามพิจารณากัน แลอาจว่าใดกฎหมายไว้แก่สุภา
 ตระลาการนั้น ให้พิจารณาคู่ในหนังสือฟ้องร้อง ถ้าแลคำกฎหมายตอกลงกับ
 หนังสือร้อง ให้ตระลาการเร่งพิจารณาตามหนังสือร้องและคำฎสืบไป ยังมี
 บทที่ 16 ตราไว้อีกบทหนึ่งว่า ทรัพย์สินของทนายทนายี่ ฯลฯ ข้างมาโคกระบือหาย
 ใดตัวคืนมา ถ้าแลเจ้าทรัพย์จะหาความจากผู้รับ ควรให้หาแต่ใน 10 วัน 1
 เดือน พนกวนั้นไซ้รมิควรที่จะว่าความแก่ผู้ใดกันเลย เพราะเหตุมิได้เอามา
 ว่ากฎหมายแต่แรกไค้มานั้น

ตามที่กล่าวมา กฎหมายตามที่มาเดิม จึงหมายความว่าถึงคำฟ้อง นักกฎหมาย
 ถึงเป็นแต่เพียง นักร่างฟ้อง อาจเป็นเพียงแค่นายความคืนโรงคืนศาลเท่านั้น
 เอง ไม่ใช่หนักนิติศาสตร์ปราชญ์เป็รื่องอะไรนัก 1

1 ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, กฎหมายสมัยอยุธยา, (พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
 สิวพร, 2510), หน้า 1-2.

ตามที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ในภาษาไทยสมัยอยุธยา คำว่า กฎหมาย ไซ้เป็นคำกริยา แปลว่า "จกมันทีกไว้เป็นหลักฐาน, ทำหนังสือเป็นหลักฐาน, ออกกฎหมายกำหนด" หรือถ้าไซ้เป็นคำนามก็แปลว่า "คำฟ้อง" หรือ "หนังสือที่เป็นหลักฐาน" แต่มีไค้หมายถึง (กฎเกณฑ์การปฏิบัติที่ตราขึ้นหรือเนื่องจากประเพณีซึ่งมีค้ำบังคับ") เพราะสมัยอยุธยาเรียกชื่อกฎหมายตามประเภทของกฎหมายแต่ละประเภท มีไค้รวมเรียกว้า กฎหมาย อย่างในบัจจุบัน คอไปนั้เป็นตัวอย่างการใ้คำว่า กฎหมาย ในภาษาไทยสมัยอยุธยา

1. คำว่า กฎหมาย ไซ้เป็นคำกริยา

แปลว่า "จกมันทีกไว้เป็นหลักฐาน" เช่น

ตัวอย่าง "ให้เจ้าหมุ่สมุ่มาชู้ชียแลหนายเจ้าหมุ่เอา
กฎหมายในรับสั่งนั้นไปบอกพระธรรมไตรโลก
พระสุภาวะดี ให้กฎหมายไว้เป็นพยานกันตาม
ฝ่ายทหารพลเรือนทุกกรั้ง"

(กฎ. 2 น.22)

"จึงราชทูตทั้ง 7 คน ก็ว่าเอาเด็กสอน
คดีมาให้แกบญญา จึงพระรามก็บอกแก
อาจารย์ว่าให้กรรมการกฎหมายไว้"

(ประชุมพระค้ำรา. น.75)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า กฎหมาย น้าจะแปลว่า "จกมันทีกไว้เป็นหลักฐาน"

2. คำว่า กฎหมาย ไซ้เป็นคำนาม

แปลว่า "ถ้อยคำที่จกมันทีกไว้" หรือ "ถ้อยคำที่ออกเป็นหมายกำหนด" เช่น

ตัวอย่าง "แลกฎหมายการสมเค็จพระบรมศก พระรูป
เจ้ากรมหลวงโยธาเทพ เสรจณีฤาภาน ฅ วัด
พุไทยสวรรรนั้นม็อยู่ในกฎหมายแผนท็อ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.117)

“ให้เจ้าหม่อมขุนชูชัยแลตนายเจ้าหนูเอา
กฎหมายในรับตั้งนั้นไปบอกพระธรรมไตรโลก
พระสุภาวะคี ให้กฎหมายไว้เป็นพยานกัน” (กฎ. 2 น.22)

“มีพระราชโองการมาณะพระบัณฑูลสุรสีหนาท
ตำรัสแก่ผู้เฝ้าทั้งปวงว่า มีพระราชกำหนดกฎหมาย
ไว้แต่ก่อนสืบ ๆ กันมา” (กฎ. 2 น.1)

“แต่ให้พระสีกีชีรายชวาบังคับบั้นชวากลาว
ให้สำฤทธิตามพระราชกำหนดกฎหมาย” (กฎ. 2 น.2)

“แลมีกฎหมายไว้ในชาพระเจาวาดังนี้
ในตำบลด่านทักษิณ พระครุธรรมเมชากร
หัวเมืองพะโต๊ะ 4 องค์ แลโคหนองนั้น...” (ประชุมพระตำรา. น.80)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า กฎหมาย น่าจะหมายถึง “ถ้อยคำที่จับบันทึกไว้ หรือ
ถ้อยคำที่ออกเป็นหมายกำหนด” คำว่า กฎหมาย ที่ใช้ในความหมายว่า “ถ้อยคำที่ออก
เป็นหมายกำหนด” นั้นมักปรากฏรวมกับคำว่า พระราชกำหนด เป็นคำที่นำมาซ้อนเข้าด้วยกัน

3. คำว่า กฎหมาย ใช้เป็นคำนาม

แปลว่า “หนังสือสัญญา” เช่น

ตัวอย่าง “กฎหมายให้ไว้ ณ วันศุกร์ เดือน 8

พุทธศักราชขึ้น 7 คำ ประกานพศก” (แถลง. ปี 2 ค.3 น.125)

“กฎหมายให้แก่กบิตันมังกู ควายกบิตันเหล็ก
ให้กบิตันมังกูอยู่รับตีบุกในจำนวนพระราชทาน
กบิตันเหล็กไปเป็นทุน 100 ภารา คาปีน 926
บอก” (แถลง. ปี 2 ค.3 น.124)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า กฎหมาย น่าจะหมายถึง "หนังสือสัญญา" หรือ "หนังสือที่ทำไว้เป็นหลักฐาน"

นอกจากคำว่า กฎหมาย จะแปลว่า "จดหมาย" (กริยาสองคำเรียงกัน) แล้ว ยังปรากฏว่ามีการใช้คำว่า กฎหมายเหตุ ซึ่งแปลว่า "จดหมายเหตุ" อีกด้วย เช่น

ตัวอย่าง "ให้เอากฎหมายเหตุ ของพระโทร เขียนไว้

แตกอน แลกกฎหมายเหตุซึ่งหาใดแก่หอหนังสือ" (ประชุมพระตำรา. น.93)

คำว่า กฎหมายเหตุ ตามตัวอย่างนี้น่าจะหมายถึง "จดหมายเหตุ"

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ อาจสรุปได้ว่า คำว่า กฎหมาย ในสมัยอยุธยาใช้ได้ทั้งเป็นคำกริยาและคำนาม ส่วนในสมัยปัจจุบันใช้เป็นคำนามอย่างเดียว และเป็นคำนามที่เป็นศัพท์เฉพาะทางกฎหมาย มิได้แปลว่า "ถ้อยคำที่จดไว้เป็นหลักฐาน, ถ้อยคำที่ออกเป็นหมายกำหนด, หรือ หนังสือสัญญา" ดังเช่นในสมัยอยุธยาเลย

จดหมาย

คำว่า จดหมาย ในสมัยปัจจุบันมีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "หนังสือที่มีไปมาถึงกัน" ปัจจุบันจึงถือว่า คำว่า จดหมาย เป็นคำนาม ในสมัยอยุธยานิยมใช้เป็นคำกริยา หมายถึง "จดบันทึกข้อความ" ใช้เป็นคำนาม หมายถึง "หนังสือ, หรือ ข้อความที่ใดจดบันทึกไว้" ความหมายที่ใช้เป็นคำนามในสมัยอยุธยา คงกลายมาเป็นความหมายในสมัยปัจจุบันว่า "หนังสือที่มีไปมาถึงกัน" เพราะเมื่อ จดหมาย เรื่องใดไว้แล้ว บางทีก็ส่งข้อความที่จดหมายนั้นไปให้ผู้อื่นใดทราบเรื่องด้วย แต่สมัยก่อน ข้อความที่บันทึกไว้ แม้ไม่ส่งไปถึงใครก็เรียกว่า จดหมาย ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า จดหมาย ในภาษาไทยสมัยอยุธยา

คำว่า จดหมาย ใช้เป็นคำกริยา แปลว่า "จดบันทึกข้อความ" คือ จด หมายถึง "บันทึกข้อความ" หมาย คือ "กำหนดไว้เป็นสำคัญ" คำว่า จดหมาย จึงเกิดจากการประกอบคำกริยาสองคำเข้าด้วยกัน เป็นกริยาคำเดียว มีความหมายรวมกันทั้ง จด และ

หมาย คงจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "วาทะโรพลึงสมุคฺกุโคจกหมายไวัหรือว่า
ข้ามไปวันไร"

(จกหมายหลวงอุคฺม. น.154)

"ให้จกหมายขอความฝากเจ้าพระยายมราช
ออกมาให้ท้าวพระกรุณาทราบ"

(จกหมายหลวงอุคฺม. น.144)

"แลกระแสดพระราชาวิธีที่ทรงตรัสกับขอความ
ในบอกซึ่งข้าพเจ้าจกหมายออกมานี้ ข้าพเจ้า
จกหมายมาตามได้รับพระราชทานฟัง"

(จกหมายหลวงอุคฺม. น.121)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า จกหมาย น่าจะหมายถึง "จกบันทึกขอความ" นอก
จากใช้เป็นคำกริยาดังกล่าวแล้ว คำว่า จกหมาย ยังใช้เป็นคำนาม แปลว่า "หนังสือหรือ
ขอความที่บันทึกไว้" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "ข้าพเจ้าโคจกหมายฝากรองสุภมาศ
เมืองเพชรบุรีออกมาฉบับหนึ่ง ความแจ่งอยู่ใน
จกหมายซึ่งฝากออกมานั้นแล้ว"

(จกหมายหลวงอุคฺม. น.142)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า จกหมาย ใช้เป็นกรรมตามหลังบุพบทและมีลักษณนามว่า ฉบับ
จึงทำหน้าที่เป็นคำนาม

"รับพระราชทานพระเศวพระคุณสุคฺคแล้วแต่
จะโปรด จกหมายมาฉวันพหุหิตศกเดือน 4 แรม
14 คำ ปิจอ นักษัตรสัมฤทธิ์ศก"

(จกหมายหลวงอุคฺม. น.121)

ตามตัวอย่างนี้ คำว่า จกหมาย น่าจะหมายถึง "หนังสือ" เพราะขอความนี้เป็น
ความลงท้ายหนังสือติดต่อกัน ซึ่งปกติมีแบบว่า "หนังสือมา ๓ วัน เดือน ขึ้นแรม ปี ศก" แต่
ในตัวอย่างนี้ใช้คำว่า จกหมาย แทนที่คำว่า หนังสือ จึงน่าจะหมายถึง "หนังสือชนิดที่
ตามที่ใ้พิ้งมา" ไม่ใช่หนังสือที่เขียนขึ้นเอง อีกประการหนึ่ง กำหนดวันเดือนปีที่กล่าวมา

แล้วนี้ เป็นวันส่งหนังสือ ไม่ใช่วันที่จดล่อยคำในหนังสือนั้น คำว่า จดหมาย ในที่นั้นจึงไม่ใช่คำกริยา เพราะถ้าเป็นคำกริยา วันเดือนปีเหล่านั้นจะต้องเป็นวันเดือนปีที่จดล่อยคำ

ตามตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ จึงเห็นได้ว่า คำว่า จดหมาย ในสมัยอยุธยานิยมใช้ทั้งที่เป็นคำกริยา และเป็นคำนาม ส่วนในสมัยปัจจุบันนิยมใช้เป็นคำนามอย่างเดียว และมีความหมายเพี้ยนจากความหมายที่ใช้ในสมัยอยุธยาด้วย

รับสั่ง

คำว่า รับสั่ง มีความหมายตามพจนานุกรม ๆ ว่า "คำสั่ง (สำหรับเจ้านาย)" ปัจจุบันใช้ในความหมายตามพจนานุกรม ๆ คือใช้เป็นคำนาม แปลว่า "คำสั่ง" หรือใช้เป็นคำกริยา แปลว่า "สั่ง" ก็ได้ แต่ในสมัยอยุธยานิยมใช้เป็นคำกริยา กับคำนามเรียงกัน แปลว่า "รับคำสั่ง" หรือใช้เป็นกริยาคำเดียว แปลว่า "สั่ง" ได้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการใช้คำว่า "รับสั่ง" ในภาษาไทยสมัยอยุธยา

คำว่า รับสั่ง ใช้เป็นคำกริยากับคำนามเรียงกัน แปลว่า "รับคำสั่ง" มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ชาวที่สูงอายุไคเขาไปแห่เสด็จตามเสด็จ

รับสั่ง ไซ่สอยในที่ประพาส"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.87)

ตามตัวอย่างนี้ รับสั่ง ไซ่สอย น่าจะหมายถึงรับ "สิ่งที่สั่ง ไซ่สอย"

"ตะพายคาบตามตำแหน่งหัวหมื่น นายเวร
นั่งข้างแคร่คอยรับสั่ง แด่ทูตระยะทาง"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.84)

ตามตัวอย่างนี้ คอยรับสั่ง น่าจะหมายถึง "คอยรับคำสั่ง"

"ถ้าทรงสั่งจำเพาะผู้ใหญ่จึงไปตามรับสั่ง
ถ้าแลทรงสั่งมหาดเล็กแล้วก็ใหม่หาดเล็กแล้ว

รับสั่ง เถิก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.82)

ในตัวอย่างนี้จะเห็นว่า คำราชาศัพท์ใช้ว่า ทรงสั่ง ไม่ใช่ รับสั่ง อย่างในสมัย
ปัจจุบัน คำว่า รับสั่ง ในตัวอย่างนี้จะหมายถึง "รับคำสั่ง" ดังข้อความว่า

"ถ้าแดทรงสั่งมหาดเล็กแล้ว ก็โหมมหาดเล็ก
แล้วรับสั่งเถิก"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.82)

"ถ้าทรงครีสั่งประการใดมิได้จำเพาะชื่อ
ให้หัวหมื่นรับสั่ง ถ้าหัวหมื่นมิได้เฝ้าอยู่ไหนนายเวร
รับสั่ง ถ้าหัวหมื่นนายเวรมิได้เฝ้าอยู่ไหนเจ้ารับสั่ง
ถ้าหัวหมื่นนายเวรจำมิได้เฝ้าอยู่ไหนหม่อมแพรรับสั่ง
อย่าให้ผู้น้อยรับสั่งลงผู้ใหญ่ ๆ รับสั่งแล้วให้แต่
เจ้าหม่อมแพรไปตามควรราชการ"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.82)

"นั่งยาม ๆ คำ หม่อมแพร แล้ว คอยรับสั่ง
ถ้าแอกออกมาตั้งยามสาม หม่อมแพรแล้ว คอยรับสั่ง
ไรข้างหน้า ยามรุ่ง หม่อมแพร แล้ว คอยรับสั่งข้าง
หน้า แอกอันตรวจถวาย"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.82)

"ถ้าทรงพระกรุณาสั่งสิ่งใดเป็นการเร็ว ผู้
รับสั่งให้ตำรวจในไป ถ้าทรง ๆ โหลงพระราช
อาญาผู้กระทำผิดใดคงพระราชอาญาตามรับสั่ง
ทรงพระกรุณาให้ประหารชีวิตส่งไปกรมพระนคร-
บาล แอกได้ถือตรารับสั่ง ไปเอากิจราชการแอกชาว
คราวเป็นการเร็ว"

(ประชุมจดหมายเหตุ. น.88)

ตามตัวอย่างเหล่านี้จะเห็นว่า ผู้ที่ รับสั่ง มีใ้พระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านายเลย
แต่เป็นผู้ที่มีหน้าที่รับคำสั่งทั้งหมด ดังนั้นคำว่า รับสั่ง ตามตัวอย่างเหล่านี้จึงน่าจะเป็นคำ
กริยากับคำนามเรียงกันคือ แปลว่า "รับคำสั่ง"

เท่าที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่ามีส่วนวน เช่น คอยรับสั่ง, ตามรับสั่ง หรือ ตรารับสั่ง เป็นต้น ส่วนวนและคำเหล่านี้แต่เดิมน่าจะแปลได้ดังนี้คือ

คอยรับสั่ง หมายถึง คอยเพื่อรับคำสั่ง

ตามรับสั่ง หมายถึง ตามที่ได้รับสั่ง

ตรารับสั่ง หมายถึง ตราที่แสดงว่าใครรับคำสั่ง

คำว่า รับสั่ง นี้ในสมัยรัชกาลที่ 3 ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเป็นคำกริยาคำเดียว แปลว่า "สั่ง" สำหรับพระเจ้าแผ่นดินใช้ แต่ก่อนหน้านั้น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินสั่ง จะใช้ว่า ทรงสั่ง, ทรงตรัสสั่ง, หรือ ทรงพระกรุณาสั่ง เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ถ้าทรงสั่งให้ไปเอาราชการประการใด ๆ

นั้น ขุนตำรวจรับสั่งแล้วส่งให้แปลคัดตำรวจ" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.89)

"ถ้าทรงตรัสสั่งประการใดมิได้จำเพาะชื่อ

ให้หัวหมื่นรับสั่ง" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.82)

"ถ้าทรงพระกรุณาสั่งสิ่งใดเป็นการเร็ว ผู้

รับสั่งให้ตำรวจในไป" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.88)

คำว่า รับสั่ง ในสมัยอยุธยาอาจใช้เป็นคำกริยาคำเดียว สำหรับพระเจ้าแผ่นดินใช้ แปลว่า "สั่ง" ก็ได้ เช่น

ตัวอย่าง "ถ้ารับสั่งไซ้แล้วผู้จะไปเอาราชการนั้นให้กราบ

สามที" (ประชุมจดหมายเหตุ. น.89)

"โยธาบดี ผู้รับฟ้องกราบทูล รับสั่งให้เร่งเงิน

ที่ขุนนางราษฎรขายข้าวเกลือ" (ความทรงจำ. น.11)

"พากันคอยฟังข่าวคราวกองทัพอยู่ จึงรับสั่ง

สั่ง เจ้าคุณทาบหน้าจึกแจ้งให้เจ้าพระยานคร ฯ

รีบออกไปเถิด"

(จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.45)

"แล้วรับสั่งสั่ง เจ้าคุณหาบ่นว่า จักแจงคิด
จำนวนทัพใหญ่คอยไว้พลางเถิด" (จดหมายเหตุหลวงอุดม. น.56)

ตามตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า รับสั่ง เป็นคำกริยาสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน
น่าจะหมายถึง "สั่ง" ในตัวอย่าง 2 ตัวอย่างหลังจะเห็นว่าใช้คำชอนกันว่า รับสั่งสั่ง
แสดงว่า ถือเอาคำว่า รับสั่ง เป็นคำกริยาคำหนึ่ง แปลว่า "พูด" ก็ได้ จึงใช้ว่า รับสั่งสั่ง
ไม่ใช้ว่า ทรงสั่ง, ทรงตรัสสั่ง, หรือ ทรงพระกรุณาสั่ง อย่างสมัยก่อนหน้านั้น

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำว่า รับสั่ง อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งน่าจะจัดเป็นคำนาม แปลว่า
"คำสั่ง" ได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง "ให้พิจารณาคุกก่อน ถ้าเห็นควรจึงส่งเสกนั้น
ไปตามรับสั่ง" (กฎ. 2 น.21)

"คนรำเล็กให้พ่อแม่พี่น้องทาสรับพระราช-
อาญา $\frac{1}{100}$ ให้เจ้าตัวแต่ละคนละ 20 ที่ คนละ
10 ที่ ตามรับสั่ง" (ความทรงจำ. น.12)

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้ คำว่า รับสั่ง น่าจะถือเป็นคำนาม แปลว่า "คำสั่งของ
พระเจ้าแผ่นดินได้"

จะเห็นว่า คำว่า รับสั่ง ในสมัยอยุธยา นั้น ใช้เป็นคำกริยาคำเดียวก็ได้ เป็นคำ
กริยากับคำนามเรียงกันก็ได้ หรือใช้เป็นคำนามก็ได้ ส่วนในสมัยปัจจุบันอาจใช้
เป็นคำกริยาคำเดียว หรือคำนามคำเดียว แต่ไม่ใช่เป็นคำกริยากับคำนามเรียงกันเลย

ในบทนี้ได้อธิบายถึงการใช้คำในหมวดใหญ่สองหมวด คือ หมวดคำกริยา และหมวด
คำนามมาแล้วว่าในสมัยอยุธยามีที่ใช้อย่างไรบ้าง ในบทต่อไปจะได้อธิบาย
ถึงการใช้คำในหมวดคำอื่น ๆ ที่สำคัญ ๆ ต่อไปเพื่อให้เห็นลักษณะการใช้คำในภาษาสมัย
อยุธยาซึ่งใช้ต่างกับสมัยปัจจุบันอันจะเป็นแนวทางในการพิจารณาสมัยของภาษาทั้งสองสมัยนี้
ให้ชัดเจนแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น